

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXXVII

2

IULIE — DECEMBRIE

1992

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

CONSILIUL DE CONDUCERE

IOAN PĂTRUT — redactor-șef
ROMULUS TODORAN — redactor-șef adjunct
VIOREL BIDIAN — membru al Colegiului de redacție
VASILE BREBAN
DUMITRU D. DRAȘOVEANU
ION MĂRII
PETRU NEIESCU
GRIGORE RUSU — membru al Colegiului de redacție
SABINA TEIUS
CARMEN VLAD
MIRCEA ZDRENGHEA
EUGEN BELTECHI — secretar responsabil de redacție
NICOLAE MOCANU — secretar responsabil de redacție;
membru al Colegiului de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la Consiliul de conducere al revistei „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à ORION SRL, Splaiul Independenței 202 A, Bucarest 6, Roumanie, PO Box 74—19 Bucarest, Tx 11939 CBTxR, Fax (400) 424169.

En Roumanie, vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront envoyés au Conseil de Direction de la revue „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

ADRESA REDACȚIEI
3400 Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță 21
Telefon: 13.62.05

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXXVII, nr. 2

1992

ieulie—decembrie

SUMAR

VASILE BREBAN LA 85 DE ANI (<i>Ioana Anghel</i>)	103
--	-----

LEXICOLOGIE

DOINA GRECU, Credință și credințe la români: Todorușale. Note pe marginea răspunsurilor la chestiunea [2838] din ALR II	105
---	-----

GRAMATICĂ

IOAN BACIU, Espaces mentaux possessifs	113
D. D. DRAȘOVEANU, Personal. Impersonal. Variante opționale	121
ȘTEFAN HAZY, O precizare privind coordonarea	129

STILISTICĂ ȘI POETICĂ

MIRCEA BORCILĂ, Contribuții la definirea tipului poetic al textelor lui Blaga (I) 133	
RODICA MARIAN, Finalul <i>Luceafărului</i> — argumente semantice pentru o armonie a „singurătăților”	143
VICTORIA MOLDOVAN, Convergențe structurale în poezia și proza de circumstanță 151	
FELICIA ȘERBAN, Rolul structurii poetice în proza scurtă	157

LINGVISTICA TEXTULUI

EMMA TĂMÂIANU, Conectivetele transfractice — reconsiderare	165
--	-----

DISCUȚII

ELENA DRAGOȘ, Precizări necesare în legătură cu o lucrare de istorie a limbii române	177
--	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

EMANUEL VASILIU, <i>Introducere în teoria textului</i> , București, 1990 (<i>Carmen Vlad</i>)	187
V. E. STALTMANE, <i>Onomastičeskaja leksikografija</i> , Moscova, 1989 (<i>O. Vințeler</i>) 189	
A. V. SUPERANSKAIA, <i>Imja čerez veka i strany</i> , Moscova, 1990 (<i>O. Vințeler</i>) 191	
BAKOS FERENC, <i>Román—magyar kéziszótár</i> , Budapest, 1991 (<i>L. Szász</i>)	192

CRONICĂ

AL VII-LEA Simpozion Național de Dialectologie (<i>Rozalia Groza</i>)	195
19èmes Journées d'étude sur la parole (<i>Victoria Moldovan</i>)	197
INDICE	199

RECHERCHES DE LINGUISTIQUE CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Année XXXVII, n°

1992

juillet—décembre

SOMMAIRE

VASILE BREBAN A 85 ANS (<i>Ioana Anghel</i>)	103
--	-----

LEXICOLOGIE

DOINA GRECU, Foi et croyances chez les Roumains: Todorusale. Notes sur les répons à la question [2838] de l'ALR II	105
--	-----

GRAMMAIRE

IOAN BACIU, Espaces mentaux possessifs	113
D. D. DRAȘOVEANU, Personnel. Impersonnel. Variantes optionnelles	121
ȘTEFAN HAZY, Remarque sur la coordination	129

STYLISTIQUE ET POÉTIQUE

MIRCEA BORCILĂ, Contributions à la définition du type poétique des textes de Blaga (I)	133
RODICA MARIAN, La dernière partie de <i>Luceafărul</i> — les arguments sémantiques pour une harmonie des „solitudes”	143
VICTORIA MOLDOVAN, Convergences de structure dans la poésie et dans la prose de circonstance	151
FELICIA ȘERBAN, Le rôle de la structure poétique dans la nouvelle	157

LINGUISTIQUE DU TEXTE

EMMA TĂMĂIANU, Conectifs transphrastiques — réévaluation	165
ELENA DRAGOȘ, Remarques nécessaires. Sur un ouvrage d'histoire de la langue roumaine	177

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

EMANUEL VASILIU, <i>Introducere în teoria textului</i> , București, 1990 (<i>Carmen Vlad</i>)	187
V. E. STALTMANE, <i>Onomasticheskaia leksikografija</i> , Moscova, 1989 (<i>O. Vințeler</i>)	189
A. V. SUPERANSKAIA, <i>Imja čerez veka i strany</i> , Moscova, 1990 (<i>O. Vințeler</i>)	191
BAKAS FERENC, <i>Román—magyar keziszóár</i> , Budapest, 1991 (<i>L. Szász</i>)	192

CHRONIQUE

Le VII ^e Symposium National de Dialectologie (<i>Rozalia Groza</i>)	195
19 ^e mes Journées d'étude sur la parole (<i>Victoria Moldovan</i>)	197
INDEX	199

VASILE BREBAN LA 85 DE ANI

Profesorul Vasile Breban s-a născut la 23 noiembrie 1907, în comuna Hereclean, județul Sălaj. Între anii 1928 și 1931 a urmat Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Cluj, specialitățile limba și literatura română și filologia romanică, avându-i ca profesori pe Sextil Pușcariu, George Giuglea, Nicolae Drăganu, Theodor Capidan. Pentru teza de licență și-a ales drept subiect *Graiul comunei Hereclean*, lucrare introdusă apoi de Sextil Pușcariu în bibliografia *Dicționarului limbii române* al Academiei. Această investigație întreprinsă în anii studenției și-a pus pecetea în chip definitiv pe destinul său de cercetător. Pornind de la definirea particularităților vocabularului unei mici zone regionale, domnia sa și-a extins ulterior orizontul cercetării asupra întregului tezaur lexical românesc.

După o perioadă de câțiva ani, în care este profesor de liceu la Zalău și Cluj, în 1949 începe să lucreze la *Muzeul Limbii Române*, care va deveni Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj. Din 1951 și până în 1968 funcționează ca asistent, apoi ca șef de lucrări și șef de sector, iar după pensionare este numit consultant științific.

Acum, când a împlinit 85 de ani și încă lucrează cu pasiune, bilanțul activității sale este remarcabil. Activitatea sa științifică se întinde pe o perioadă de câteva decenii și se concretizează, în special, în contribuții la elaborarea unor importante lucrări lexicografice. Între acestea amintesc: colaborarea la *Dicționarul limbii române literare contemporane*, în 4 volume, apărut la Editura Academiei între 1955—1957, dicționar la a cărui definitivare a fost delegat în comisia de revizie finală, de la București; *Dicționarul enciclopedic român*, de asemenea în 4 volume, apărute între 1962—1966, la care a asigurat coordonarea lexicografică, fiind din nou detașat la București în acest scop. Este colaborator la *Micul dicționar enciclopedic*, apărut în trei ediții la Editura Științifică și Enciclopedică; la ediția a treia, din 1986, efectuând și coordonarea lexicografică. Dar în primul rând trebuie menționat *Dicționarul limbii române*, serie nouă, dicționarul tezaur al Academiei, lucrare de care este în special atașat și căreia i-a consacrat cea mai mare parte din activitatea sa științifică. Domnul Vasile Breban a organizat și condus mulți ani colectivul din Cluj al *Dicționarului limbii române*, contribuind prin metoda sa de muncă la îndrumarea și formarea cercetătorilor mai tineri, în perspectiva continuării și finalizării acestei mari opere, care este dicționarul academic. Volumele tipărite de colectivul din Cluj (tomul VII, litera O, 1969; tomul IX, litera R, 1975; tomul XI, litera T, 2 volume, 1982—1983), avându-l

ca redactor responsabil, au întrunit aprecieri favorabile din partea specialiștilor.

Domnul Vasile Breban a manifestat interes și pentru lexicografia bilingvă, participând la redactarea unui *Dicționar român—maghiar* în 2 volume, publicat în 1964 la Editura Academiei, și a unor dicționare de proporții mai reduse publicate la Editura Științifică: *Dicționar român—maghiar* (1957) și *Dicționar maghiar—român* (1964). Tot aici trebuie amintită colaborarea la *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, vol. I—III, Editura Kriterion, 1975—1982.

A realizat în colaborare cu alți cercetători un volum consacrat cultivării limbii române, intitulat *Limba română corectă*, Editura Științifică, 1973 și a coordonat un *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, Editura Științifică, 1969. Este coautor și coordonator al unei ample bibliografii consacrate importanței reviste clujene *Dacoromania* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1983). A publicat în revistele de specialitate, o seamă de articole și studii referitoare îndeosebi la statutul regionalismelor în limbă, la contactul dintre limbile română și maghiară, note etimologice și lexicale. De asemenea, de ani de zile este un membru marcant și activ al redacției revistei „Cercetări de lingvistică”.

Bogata experiență cîștigată în perioada colaborării la întocmirea dicționarilor enciclopedice cît și la *Dicționarul limbii române* — DLR, precum și o profundă cunoaștere a limbii și culturii materiale a poporului nostru i-au facilitat și elaborarea unor lucrări personale în domeniul lexicografiei. Astfel, domnul Vasile Breban este autorul a numeroase dicționare, consacrate limbii române contemporane, dicționare explicative, destinate unui public larg, în special, generației tinere. Primul, *Mic dicționar al limbii române*, în colaborare cu Ana Canarache, a apărut la Editura Științifică în 1974. Au urmat, apoi, *Dicționarul limbii române contemporane*, apărut în 1980, și *Dicționarul general al limbii române*, Editura Enciclopedică, 1987, dicționar explicativ și etimologic.

Aceste dicționare, care se remarcă prin rigoare științifică, claritate și concizie a definițiilor, s-au bucurat de o bună primire din partea specialiștilor și de un mare succes de librărie, fiind editate în sute de mii de exemplare și epuizîndu-se într-un timp foarte scurt. A apărut recent o nouă ediție, revăzută și adăugită, în 2 volume, a ultimei sale lucrări, *Dicționarul general al limbii române*, rod al unor ani întregi de cercetări susținute, și care constituie o încununare a activității sale laborioase.

În lucrările sale se află concentrată o viață de muncă neîntreruptă, caracterizată prin rigoare, discreție și modestie, prudentă în afirmații, îmbinate cu o adîncă și nuanțată cunoaștere a limbii române în toate aspectele ei. Întreaga sa activitate, în mod special marile dicționare pe care le-a coordonat, cît și cele a căror copertă îi poartă semnătura de unic autor, îi conferă un loc însemnat între cei mai valoroși lexicografi români.

Membrii Institutului de Lingvistică și Istorie Litară „Sextil Pușcariu”, Consiliul de conducere al revistei „Cercetări de lingvistică”, toți colaboratorii săi și ai revistei noastre urează profesorului Vasile Breban încă mulți ani de viață în deplină sănătate, putere de muncă și noi realizări în domeniul lexicografiei.

**CREDINȚĂ ȘI CREDINȚE LA ROMÂNI: TODORUSALE.
NOTE PE MARGINEA RĂSPUNSURILOR
LA CHESTIUNEA [2838] DIN ALR II***

DOINA GRECU

Cînd, în 1940, în prefața la volumul I din *Atlasul lingvistic român II* (ALR II), Sextil Pușcariu afirma că acesta, datorită calităților sale, „va servi, desigur, ca bază pentru alte atlase viitoare din Europa sudesteuropeană, cu o viață sătească, industrie casnică și forma mentis asemănătoare cu cele de la noi“ (p. III), el făcea, implicit, o concisă prezentare a conținutului chestionarului acestui atlas. Între multele probleme circumscrise acestei forma mentis își au locul, desigur, și cele referitoare la credința și credințele poporului nostru. Pe ansamblul chestiunilor, ele ocupă o pondere destul de mare și sînt grupate în special în cîteva capitole: *Biserica, religia* [2723—2780, 2787—2791]¹, *Postul* [2781—2786], *Sărbătorile* [2792—2830], *Sărbătorile băbești* [2831—2854], *Obiceiuri* [4837—4840], *Obiceiuri, credințe* [5790—5800], dar multe altele, în special referitoare la obiceiuri, sînt răspîndite în aproape toate capitolele *Chestionarului ALR II*².

Ca unul ce cuprinde o problematică generală, *Chestionarul ALR I* conține, în mod firesc, doar un capitol referitor la *viața religioasă* [571—633] și altul, la magie [1395—1407]³.

Materialul a fost publicat parțial în ALR I, vol. II, ALR II, vol. I și ALRM II, vol. I, sub formă de hărți, iar în ALR II, vol. I, sub formă de material necartografiat. O mare parte a problemelor anchetate constituie, încă, material de arhivă și, cu unele excepții, nu a intrat în circuitul informațional decît prin utilizarea sa în *Dicționarul limbii române* (DLR). El merită însă o atenție mult mai mare, atît din partea lingviștilor, în special sub aspectul lexicului, cît și a etnografilor. Din punctul de vedere al lingvistului el este important fie că e vorba de arii unice, dovadă a coeziunii limbii, de arii diverse, rod al unor multiple influențe, fie doar de atestări răzlețe, uneori acestea din urmă fiind cele mai interesante, căci adesea „au dispărut obiceiul vechi și credința, dar în

* Material prezentat la al VII-lea Simpozion Național de Dialectologie, București, 15—17 octombrie 1992.

¹ Cifrele din paranteze drepte indică numerele sub care figurează problemele respective în chestionar. Numele sărbătorilor au fost scrise conform normelor ortografiei actuale.

² Vezi *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*, Cluj-Napoca, 1988.

³ Vezi *Chestionarul Atlasului lingvistic român I*, Cluj, 1989.

limbă se mai găesc încă mărturii despre toate acestea, mărturii pe cari noi de multe ori nu le înțelegem și ne mirăm de rostul lor⁴.

Cum cei doi excepționali anchetatori ai ALR-ului, Sever Pop și Emil Petrovici, au fost, mai ales autorul ALR II, generoși în notații suplimentare, cu caracter lingvistic și extralingvistic (folcloric, etnografic, social), multe dintre fișele care conțin răspunsuri la întrebările puse solicită o adevărată lectură interpretativă, care se cere legată de răspunsuri la alte chestiuni; coroborat cu bibliografia existentă, acest gen de lectură poate lărgi orizontul investigațiilor într-un domeniu atât de interesant, de încărcat de istorie, în sens larg, și de sensibilitate.

În *Questionarul ALR II*, sub poziția [2838] figurează „Todoruse: 24 de zile înainte de Rusalii”. Răspunsurile la această chestiune au fost publicate atât sub formă de material necartografiat (=ALR II/I MN p. 112), cât și ca hartă colorată (= ALRM II/I h 270). Materialul a fost utilizat, în mod corect, alături de alte surse bibliografice, de DLR în redactarea cuvintului-titlu *Todorusale*, definit ca „Numele unei sărbători care cade în a patra miercuri după Paști, în ziua de Sf. Toader, cu 24 de zile înainte de Rusalii și de care se leagă mai multe superstiții; (regional) *Strat de rusalii*, *Strada rusaliilor*, *Sfredelul rusaliilor*”. Toate aceste sintagme-sinonime din definiție, la care se adaugă și *Strodul rusaliilor* (sau *rusalelor*) sint lucrate, în DLR, ca sintagme, sub cuvintul-titlu *Rusalie*, și definite ca „Numele unei sărbători care cade cu 24 de zile înainte de Rusalie”.

(Re)alcătuiind o hartă onomasiologică bazată pe fișele care conțin răspunsuri la chestiunea [2838] din ALR II, constatăm o interesantă așezare a termenilor pe o coordonată teritorială vest-est, și anume: cele mai apropiate forme de cea din titlu, precum și termenii considerați variante la aceasta sînt plasați în aria vestică (Banat), sintagmele *Strat de rusalii* și *Stradele rusaliilor* în una estică (Muntenia), pe cînd *Sfredelul rusaliilor* poate fi întîlnit în puncte din Iugoslavia, Apuseni, centrul Transilvaniei, nordul Dobrogei și sud-estul Basarabiei. Aproape toate aceste nume ale sărbătorii sînt atestate de S. Fl. Marian în *Sărbătorile la români*⁵, unde, în capitolul *Todorusele*, face o amănunțită prezentare a obiceiurilor legate de această sărbătoare, dînd și o bogată bibliografie. După ce precizează că sărbătoarea cade întotdeauna într-o miercuri, la jumătatea intervalului dintre Paști și Rusalie, S. Fl. Marian oferă și o explicație etimologică: „În această zi, adevă în ziua de Todorusale sau Strada rusaliilor se întîlnesc rusaliile și-și petrec cu Sîn-Toaderii cari sînt feciori (feți) frumoși, de unde se vede că la vine apoi numele compus de Todor-Rusale” (p. 328)⁶.

Înainte de a trece la analiza materialului oferit de răspunsurile la chestiunea [2838] din ALR II, se impun cîteva precizări. În mod evident, atât în denumire cât și în conținut, sărbătoarea numită *Todorusale* nu poate fi despărțită, în prezentarea ei, de *Rusalie*. Cum aceasta din urmă oferă, ea singură, material pentru un studiu pe cît de vast, pe atât de interesant, în care analiza fuziunii dintre cultul religios păgîn și cel creș-

⁴ George Coșbuc, *Tablouri, pagine*, în *Dintr-ale neamului nostru*, București, 1930, p. 30.

⁵ Vol. III, București, 1901, p. 327—331.

⁶ Vezi și Ion Ghinoiu, *Vîrstele timpului*, București, 1988, p. 271.

tin⁷ permite, prin adăugirea unor elemente etnografice, între care jocul călușarilor ocupă un loc de frunte, nebănuit de adânci considerații asupra vieții spirituale a străbunilor noștri, nu reținem, pentru analiza de față, decît cîteva fapte:

a) credința în existența, la noi, a unor zîne, cel mai adesea rele, numite, între altele, *rusalii*, a fost larg răspîndită și ea nu a dispărut cu totul. Chiar termenul *rusalii* păstrează acest sens într-o parte a teritoriului dacoromân; o atestă, între alte izvoare, și răspunsuri date în punctele 762, 784 și 899 (= Muntenia) la chestiunea [4231] „*rusalii* (zîne rele)“ din ALR II;

b) practicile legate de „îmbunarea“ acestor ființe aducătoare de rău sînt răspîndite și astăzi, chiar în regiuni în care numele acestor zîne sau al altor sărbători decît *Rusaliile*, legate de ele, nu mai e cunoscut. Dovedă e și materialul din fișele deja citatei chestiuni [4231], unde răspunsurile înregistrate surprind rar termeni pentru denumirea acestora, dar oferă, ceva mai des, date despre obiceiuri legate de „îmbunarea“ lor;

c) trecînd peste explicația dată de S. Fl. Marian, după care *sîntoaderii* sînt frați cu *rusaliile* și vin în ziua de *Todorusale* să-și întîlnească surorile, trebuie să precizăm că marea sărbătoare a Sfîntului Toader nu este cea de acum, ci în păsimesi, cînd, timp de șapte sau nouă zile, începînd din prima marți, se țin Caii lui Sîntoader, iar în prima simbătă cade *Sîntoaderul*⁸.

Revenind la datele oferite de ALR II [2838], vom constata că cele mai apropiate forme de cea a cuvîntului-titlu sînt cele înregistrate în punctele 29, 36 (= *Todorusalii*) și 76 (*Todorosalii*), cea mai apropiată de etimon este cea din punctul 47 (= *Todor rusaliilor*). O formă ca aceasta din urmă pare să indice clar că numele sărbătorii a fost, la început, *Todoru Rusaliilor*, determinantul avînd rolul de a deosebi această sărbătoare de cea a *Sfîntului Toader*, amintită mai sus.

În aceeași arie bănățeană apare și forma *Todorúse* (punctele 2, 27), considerată variantă a cuvîntului-titlu *Todorusále*, ca și *Todorúte*, din punctul 130. Înclinăm să credem că de aceste variante trebuie legat și termenul *Rusitóri*: „(Ban.) Numele unei sărbători populare care cade în a șasea zi după duminica mare și în a cincea zi după *Rusalii*“ și pentru al cărui etimon se indică, în DLR, din care am citat și definiția, „Cf. *ursitori*“. În sprijinul relației etimologice propuse de noi, menționăm că *rusaliile* 'zînele' se mai numesc și *marță-mari*, iar sărbătoarea numită *Rusitori* e cunoscută și sub numele de *Marțea morților* (sau a *rusitorilor*) și este plasată la scurt timp după *rusalii*.

Formele *Stodorúsele* [a], din punctul 836, și *Stodorútele* [a], din punctul 848, apar în aria în care existența unui s- protetic este bine documentată. Discutată în bibliografia de specialitate, proteza lui s- este atestată și de anchetele pentru NALR-Oltenia și este pusă în evidență, pe baza acestui material, de Valeriu Rusu în *Graiul din nord-vestul Olteniei*, unde se citează un singur exemplu, *sfulgeră*⁹. Radu Sp. Popescu¹⁰ exem-

⁷ Vezi, pentru aceasta, Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, p. 362.

⁸ Vezi S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. II, p. 33—51.

⁹ Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei*, București, 1971, p. 89.

¹⁰ Radu Sp. Popescu, *Graiul gorjenilor de lîngă munte*, Craiova, 1980, p. 62.

plifică fenomenul, menționat în aria intrată sub incidența preocupărilor sale, prin termenii *sfăt-frumos*, *a sfeștelit-o*, *sfulgeră*, *sforțat*, (praf și) *spulbere*, *zbiciuit*, *zbangă* (= 'bancă'), *zvirzare*, iar *Tratatul de dialectologie românească* îl semnalează printre accidentele fonetice caracteristice subdialectului muntean și îl exemplifică prin *scăluș*, *sfășie*, *sfeștilă*, *sfulgeră*, *spojar*, *stufiș*, *sfirenție* etc.¹¹.

O arie mai mare, cuprinzând în principal Muntenia, dar extinzându-se pînă în Dobrogea și trecind munții, cuprinde formele **Strātu rusăliilor** (puntele 791, 928), **Strātu de (dă) rusălii** (punctele 791 și 899), **Strat de rusălii** (sau *rusăle*) (punctele 192, 762, 784, 886, 987). O asemenea sintagmă nu e atestată de S. Fl. Marian, dar ea apare la Tudor Pamfile¹², aria de înregistrare fiind Țara Românească. Interesant este faptul că răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densusianu, editate de Adrian Fochi¹³, oferă pentru „Strat de rusăle“ (= întrebarea 113 din chestionarul II, pus în perioada 1895—1896), date din 60 de localități: 12 din Moldova (jud. Tecuci, Covurlui, Iași, Botoșani, Tutova), 28 din Muntenia (jud. Brăila, Argeș, Buzău, Olt, Teleorman, Vlașca, Prahova), 8 din Oltenia (jud. Vâlcea, Dolj, Romanați) și 12 din Dobrogea (jud. Constanța, Tulcea). Deși chestionarele lui N. Densusianu au circulat și în Banat, nu apare, la această întrebare, nici un răspuns de aici¹⁴. Din păcate, neexistînd un capitol de **sinonime**, așa ca la **Rusalii** de pildă, necunoscînd exact felul în care a fost formulată întrebarea (căci, din păcate, chestionarul Densusianu nu a fost publicat ca atare), nu știm care e numele sărbătorii în aria de înregistrare, ci aflăm doar data la care se ține, semnificațiile sărbătorii, practicile legate de ea, finalitatea lor și credințe care țin de această sărbătoare. Mai ales materialul Densusianu, dar și fișele ALR II, menționează că la această sărbătoare există obiceiul de a se pune unele plante, cu precădere pelin, usturoi și leuștean, în grajduri, la jugul vitelor, la porți, uși și ferestre, în pat, de a fi purtate de către oameni la cheutoare ori la briu, pentru a se apăra de zinele cele rele și se crede că aceasta este perioada optimă pentru culegerea unor plante de leac. Cu excepția unei ipoteze a lui S. Fl. Marian¹⁵, nici o sursă documentară

¹¹ *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 173.

¹² Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, 1919, p. 19.

¹³ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densusianu*, București, 1976, p. 327—328.

¹⁴ La acea dată, termenul **Todorusali** sau variante ale acestuia trebuie să fi fost larg răspîndite în Banat, căci și anchete recente, întreprinse în vederea editării *Dicționarului subdialectului bănățean*, pun în evidență existența sa în 10 localități în forma **Todorusălii**, **Todorosălii**, în trei, **Todoruse**, în una, **Todoroăsc** și, în una, **Totodură** [?]. Cu excepția a două localități din sudul Banatului, termenul denumește o sărbătoare, divers plasată în perioada de primăvară și în care, în general, nu e bine de lucrat; în cele două localități din sud forma este **todoruse**, iar sensul de 'vâruci' se referă la obiceiul înfîrtățitului (vezi Ion Popinbeanu, *Religion, Glaube und Aberglaube in der Rumänischen Sprache*, Nürnberg, 1961, p. 82; Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1987, p. 338). Pentru ceea ce la materialul inedit din fișierul *Dicționarului subdialectului bănățean*, îi aducem mulțumiri d-nei cercet.șt.dr. Maria Purdela Sitaru.

¹⁵ „Prima zi în care vin ele [Rusălele, n.n.] sunt **Todorusalele**. De aici se vede că vine apoi și data românilor din *Muntenia* de a numi ziua aceasta **Strada rusaliiilor**“ (*Sărbătorile la români*, vol. III, p. 328).

nu îndreptățește, prin explicațiile pe care le-ar aduce, vreo apropiere de sensurile lui **strat** ori **stradă**¹⁶. Acest fapt, ca și plasarea pe hartă a punctelor în care s-a menționat sintagma **Strat de rusalii**, ne face să considerăm că nu există nici o legătură cu termenul **strat**, ci e vorba de o formă coruptă, posibilă prin pierderea legăturii cu forma de bază (**Todorusale**) și cu etimonul (**Todor + Rusale**) și apropiată de **strat** printr-o etimologie populară. În sprijinul acestei afirmații ar putea fi adusă forma **Stródu rusáliilor** din punctele 812 și 876, plasate între aria **Stodorúse**, **Stodorúte**, pe de o parte, și **Strat de rusalii (rusale etc.)**, pe de alta. În privința sintagmei în discuție trebuie să precizăm că după harta colorată (= ALRM II/I h 270) punctele 705, 762, 769, 784 și 958 s-ar integra în aria **Stradă rusale(-lii)**. Exceptând punctele 762 și 784, unde pe fișe este notat clar **Strat de rusalii** și unde e evidentă o greșeală de redactare, trebuie precizat că într-adevăr în punctele 705 și 769 pe fișe e înregistrat **Strádă rusálii**, iar în 958, **Stráda rusálii**. Dar, dacă în punctul 723 Emil Petrovici a notat **Stradă rusále** și a interpretat răspunsul **Strat de rusale**, nu vedem cum altfel am putea lectura fișele din punctele 705 și 769. Asemenea forme rezultate din asimilarea $t + d > d + d > d$, în fonectică sintactică, trebuie să fi fost punctul de pornire în apariția unei forme ca cea din punctul 728, **Strádele rusáliilor**. Explicația lui S. Fl. Marian, la care ne-am referit mai sus (vezi nota 15) este, evident, o încercare de resemantizare. O formă intermediară, care ar putea explica pe cea din 728, este **Stráda rusálii** din punctul 958, unde evoluția s-a oprit la jumătate și raportul sintactic dintre termeni e dificil de precizat¹⁷.

Este posibil ca pe aceeași linie a etimologiei populare să poată fi căutată și explicația pentru **Sfredelul rusaliilor**. În fișele ALR II sintagma **Sfredelu rusáliilor** e atestată în punctul 8 din Iugoslavia, în 95 (Munții Apuseni) și, ca răspuns dat de un informator ocazional, din Nerău (jud. Timiș), în punctul 47. În Basarabia, în punctul 666 s-a notat **Sfrédele rusálii**, iar în 463 și 478, **Sfrédele rusáliilor**. În punctul 228 (Transilvania) apare **Sfréderu rusáliilor**, în 682 (Dobrogea) **Sfréderele rusáliilor** și în 235 (Transilvania), **Sfléderu rusáliilor**. Variantele termenului **sfredel** sînt cunoscute și din alte surse bibliografice ale DLR¹⁸, dar explicarea gramaticală a formelor sintagmelor de peste Prut e dificilă dacă nu acceptăm ideea că, pierzîndu-se legătura cu forma inițială, s-a ajuns la construcții ilogice ca relație între cei doi termeni. DLR înserează, la cuvîntul-titlu **sfredel**, sub un sens 5, sintagma **Sfredelul rusaliilor**, considerînd-o populară și definind-o prin „Todorusale“. Materialului extras din răspunsurile la chestiunea [2838] din ALR II i se adaugă datele oferite de Tudor

¹⁶ Ion Popinceanu, *loc.cit.*, face și el, prin glosarea primului termen al sintagmei, o asemenea corelare de sens: „24 Tage vor Pfingsten feiern die Frauen das *Strat de Rusalii* oder *Todorusale* gerinnete Fest (Pfatz = Beet [sic], Schicht)“ (p. 81).

¹⁷ Răspunsurile la chestiunea [2613] „uliță“ din ALR II (publicate în ALR II, s.n., vol. II, h 905 și ALRM, s.n., vol. II h 737) arată că, exceptînd punctul 958, în care s-a notat *la drum*, în toate celelalte puncte care ne interesează s-a înregistrat (și) termenul *stradă*.

¹⁸ Din răspunsurile la chestiunea [6591] „sfredel“ (publicate în ALR II, s.n., vol. II, h 559, ALRM, s.n., vol. I, h (363) reiese că în toate punctele în care există sintagma în discuție termenul **sfredel** e cunoscut și că variantele **sfréder** și **sfléder** s-au notat în aceleași puncte, cu excepția lui 682, în care s-a înregistrat **sfrédel**.

Pamfile¹⁹ și Victor Păcală²⁰, toate atestind determinatul sub forma-titlu *sfredel*. Din șirul izvoarelor lipsește S. Fl. Marian, care înregistrează, din două surse din Transilvania, aceeași formă cu cele precedente și oferă, după I. Pop Reteganul, o explicație, anume că sfredelirea urechilor la fetițe în această zi face ca ea să se numească *Sfredelul rusaliilor*²¹. Aceeași explicație apare și în punctul 8 din ALR II, iar Tudor Pamfile notează, în *Sărbătorile de vară...*, că la această sărbătoare „rusaliile încep a sfredeli cu răutăți“ (p. 19).

Subliniind, că asemenea explicații nu apar decît în localități în care numele sărbătorii e **Sfredelul rusaliilor**, avansăm ipoteza unei etimologii populare și în acest caz.

Fișele ALR II [2838] mai conțin doi termeni: **Códru rusáliilor**, în punctul 833 (în vecinătatea răspunsului **Stródu rusáliilor** din punctele 812 și 876), **Zbúciumu rusáliilor**, în punctul 605. Dacă pentru primul se poate, eventual, accepta fie că e format, prin etimologia populară, de la acest **stródu**, lipsit de înțeles, fie o asociere cu sintagma **fetele codrului**, atestată de Tudor Pamfile²² fără precizarea ariei și preluată în DA s.v. **codru**, al doilea poate fi legat de starea de neliniște, de agitație, de zbucium, din această perioadă, a zinelor numite **rusalii**. Probabil de aici, prin afereză, forma **bucium** din sintagma **Buciumul rusaliilor** înregistrată de Tudor Pamfile²³ fără precizarea ariei.

DA nu înregistrează sub cuvintele-titlu **codru** și **bucium** un sens 'todorusale'. Am putea presupune că, materialul ALR fiind abia în fază de adunare, DA nu a beneficiat de nici un alt izvor pentru *codru* 'todorusale', dar Pamfile, *Boli și leacuri...* apăruse și figura în bibliografie DA. Credem că e vorba mai degrabă de un act de prudență a redactorilor.

Se pune întrebarea: dacă presupunerile referitoare la felul în care ar trebui să fie interpretați **stratul**, **strada** și **sfredelul (rusaliilor)** sînt juste, de ce numai prima parte din acest termen, la origine un compus, a suferit un asemenea proces? Credem că explicația ar putea fi oferită de pierderea legăturii cu numele propriu **Toader (Todor)**, posibilă datorită faptului că există, cum am văzut, o altă sărbătoare populară legată de acest nume propriu, **Sintoaderul**, bine cunoscută și general răspîdită, care ar fi putut eclipsa, în vreme, termenul prim din sintagmele citate.

Păstrarea intactă a părții a doua, mai ales în sintagme, poate fi pusă pe seama faptului că, indiferent dacă zinele mai sînt cunoscute sub numele de rusalii, sărbătoarea denumită astfel este ținută pe întreg teritoriul românesc și ea rămîne, prin tulburătorul amestec de practici păgîne și credință creștină, una dintre cele mai profunde, mai prețuite și mai frumoase.

¹⁹ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român*, adunate din comuna Țepu (Tecuci), București, 1911, p. 55; idem, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, 1910, p. 19.

²⁰ Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu, 1915, p. 193.

²¹ S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. III, p. 330.

²² Tudor Pamfile, *Mitologie românească*. I. *Dușmani și prieteni ai omului*. București, 1916, p. 260.

²³ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri...*, p. 55.

FOI ET CROYANCES CHEZ LES ROUMAINS: TODORUSALE
NOTES SUR LES RÉPONSES A LA QUESTION [2838] DE L'ALR II

(Résumé)

L'article fait une évaluation de l'importance des problèmes concernant la foi et les croyances du peuple roumain dans les questionnaires ALR I et ALR II et de la signification de ce matériel. L'auteur considère qu'une lecture attentive et interprétative de toutes les informations linguistiques et extralinguistiques contenues dans les fiches, ajoutées à la bibliographie existante, peut élargir l'horizon des recherches dans un domaine qui suppose une étude interdisciplinaire. Les résultats bénéfiques d'une telle interprétation sont démontrés par l'analyse des réponses enregistrées pour question [2838] de l'ALR II: „Todoruse: 24 jours avant les Rusalii“. En suivant les réponses à cette question par les aires qu'elles forment et en utilisant aussi des informations ethnographiques, on arrive à la conclusion que les syntagmes *Strat de rusalii*, *Strada rusalilor* et *Sfradelul rusalilor* sont des formes issues de *Todorusale* par étymologie populaire.

Octombrie 1992

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu“

Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

ESPACES MENTAUX POSSESSIFS

IOAN BACIU

1. La relation possessive qui s'établit entre deux nominaux est à coup sûr un universel sémantique du langage humain. Il n'en reste pas moins qu'il n'est pas facile d'en donner une définition universelle et précise, surtout que dès qu'on passe aux moyens qui l'expriment dans le plan des formes et des structures formelles on découvre un éclatement, une diversité de moyens à l'intérieur d'une même langue qui est loin de recouper les diversités existant dans d'autres langues, même génétiquement apparentées. On peut, bien sûr, poser qu'une relation de possession relie: un tout structuré et ses parties (*la porte de la chambre, ses élèves*), des êtres apparentés (*son fils*), un être (humain) et des objets sur lesquels il a un pouvoir découlant de conventions sociales (la possession au sens juridique, par exemple: *ma voiture*), un objet (au sens large) et l'expression nominale, conceptuelle des ses qualités (*l'intelligence du chien*), etc., c'est-à-dire des éléments de syntagmes dérivables de phrases à verbe „avoir“. Un tel critère exclut du domaine de la possession des syntagmes comme *un tableau de Goya* (fait par Goya, génitif Agent¹), *une photo de toi* (te représentant, génitif Objet¹), ainsi que les génitifs subjectif et objectif des nominalisations (*ton arrivée, ta nomination*), ce qui ne va pas sans contrarier un certain sentiment linguistique traduit dans de nombreuses langues par ce que les moyens d'expression sont les mêmes pour la vraie possession et pour ces exclus.

N'ayant pas pu retrouver une unité sémantique qui corresponde à l'identité des moyens d'expression (unité pourtant postulée et recherchée par certains linguistes), nous adoptons un critère opérationnel qui nous permette d'inventorier les structures de *type* possessif dont use le roumain (et de les comparer fugitivement à la situation existant dans la langue française). Seront considérées ci-dessous comme possessives les constructions impliquant deux nominaux et qui peuvent être paraphrasées à l'aide d'une construction: 1) où les deux nominaux deviennent les arguments d'un prédicat „avoir“ (*la chambre a une porte, il a des élèves, il a un fils, j'ai une voiture, le chien a de l'intelligence*) et/ou

¹ J.-Cl. Milner, *Ordres et raisons de langage*, Paris, 1982, p. 69—94. L'auteur y établit des différences de comportement entre les génitifs possessifs, d'un côté, et les génitifs Agent et Objet, d'un autre côté. La démonstration est en général convaincante pour le français, mais elle ne vaudrait presque pas pour le roumain (*un tableau de lui, mais *une maison de moi*, alors qu'en roumain seul le possessif est possible: *un tablou al său, o casă a mea*; ce tableau est de lui, mais *cette maison est de moi, alors que: *acest tablou este al său, această casă este a mea*, etc.).

2) où l'un des nominaux peut être, dans un contexte adéquat, anaphorisé à l'aide d'un adjectif possessif (*sa voiture*, mais aussi *ton arrivée*, *ta nomination* où la paraphrase avec „avoir“ ne serait possible qu'à l'intérieur d'une tentative — il en existe² — de réduire tout verbe à des variantes étoffées de quelques verbes fondamentaux nommés verbes opérateurs comme „être“, „avoir“, „faire“; pour ce que nous nous sommes proposé l'hétérogénéité des critères 1) et 2) nous semble préférable à cette voie).

2. Cela étant arrêté, nous avons dépouillé une nouvelle de Cezar Petrescu, *Adevărata moarte a lui Guynemer* (dans le volume *Proză fantastică*, Jassy, Junimea, 1986, p. 5—50) dans le but annoncé ci-dessus. Nous allons rapidement énumérer les divers procédés possessifs relevés pour ensuite nous attarder un peu plus sur ce qu'annonce le titre:

a) adjectifs possessifs (*se uită peste capul MEU*, p. 13 „il regarde par-dessus MA tête“). Considérant que dans les couples de formes qu'on appelle pronoms possessifs dans les langues romanes celui qui est possessif n'est pas un pronom mais un adjectif³, nous prenons en compte ici les constructions du type *oasele... sînt ale MELE*, p. 37 „les os... Ils sont les MIENS“ (où le pronom est *ale* „les“, mais il n'est pas possessif);

b) le génitif (*vinele GITULUI*, p. 10 „les veines DU COU“), qui, nominalisé, donne un adjectif possessif;

c) le verbe possessif par excellence *a avea* „avoir“ (*Domnul ARE umbrelă şi roind de ploaie*, p. 34 „Monsieur A un parapluie ruisselant de pluie“);

d) le datif possessif avec ses deux variantes: adverbale (*respectîndu-l lacoma încordare*, p. 5 „respectant SON avide tension“) et adnominal, incomparablement moins fréquent que le premier (*mintea-l scăpărătoare*, p. 10 „SON intelligence brillante“);

e) la préposition *CU* (*ogîndă CU mii de feţe*, p. 19 „miroir AVEC des milliers de facettes“);

f) le pendant négatif de *CU*, *FĂRĂ* (*telegrafie FĂRĂ fir*, p. 9 „télégraphie SANS fil“);

² Ainsi, J. Giry-Schneider (*Les Nominalisations en français. L'opérateur «faire» dans le lexique*, Genève, 1978, p. 15 sqq.), constatant qu'un syntagme comme la description de la ville par Paul, nominalisation de Paul décrit la ville, pourrait aussi être celle de Paul fait la description de la ville, avec *décrire* décomposé en verbe opérateur, faire, et substantif déverbal, description, avec un avantage pour expliquer la structuration des compléments, et partant d'une suggestion de N. Ruwet (*Introduction à la grammaire générative*, Paris, 1967, p. 215 sqq.), incline à croire que l'amour de Dieu pour l'homme est la nominalisation de Dieu a de l'amour pour l'homme, plutôt que de Dieu aime l'homme, ce qui serait valable pour les verbes de sentiment. Dans ce cas, l'amour de Dieu — son amour sont-ils de vrais possessifs, puisque paraphrasables à l'aide d'une phrase avec verbe opérateur possessif avoir?

³ „Dans le cas où un substantif est repris par un pronom (*le, la, les*), le possessif prend une forme différente: *le mien, la mienne*, [...]. Il ne s'agit, quelles que soient leurs formes, que d'adjectifs possessifs [...].“ (B. Pottier, *Systématique des éléments de relation*, Paris, 1962, p. 57).

g) certains adjectifs relationnels, appelés aussi pseudo-adjectifs⁴ (*decrepitudinea VESTIMENTARĂ*, p. 13 „la décrépitude VESTIMENTAIRE“ = la décrépitude DES VÊTEMENTS);

h) l'adjectif *PROPRIU* „PROPRE“, qui pourtant le plus souvent ne fait que renforcer de façon pléonastique un adjectif possessif (*știam din PROPRIE experiență*, p. 16 „je savais de (ma) PROPRE expérience“);

i) deux constructions avec le verbe *A FI* „être“: 1° *a fi* + adjectif + *la* + substantif (*femeia E... voinică, iar bărbatul MAI FIRAV LA ÎNFAȚISARE*, p. 19 „la femme EST robuste et l'homme PLUS FRAGILE D'ASPECT“, d'où l'aspect plus fragile de l'homme, son aspect), 2° *a fi* + *de* + substantif à article indéfini et accompagné d'un adjectif (*Femeia ERA DE O AUTORITATE PORUNCITOARE*, p. 18 „La femme ÉTAIT D'UNE AUTORITÉ IMPÉRATIVE“, c'est-à-dire qu'elle avait une telle autorité).

En fait, un syntagme comme *l'intelligence du chien* cité sous le paragraphe 1 et que nous avons paraphrasé par *le chien a de l'intelligence* est aussi en relation avec *le chien est intelligent*, ce qui rappelle la parenté entre „avoir“ et „être“ et les langues où „avoir“ est absent⁵.

Les cas a) à i) n'épuisent pas les moyens dont dispose le roumain. Est absent du texte, par exemple, l'accusatif possessif du type *ÎL spâl pe față* (traduction littérale „je LE lave sur le visage“, c'est-à-dire „je LUI lave le visage“)⁶. Une telle structure n'existe pas en français, ni le datif possessif adnominal, mais toutes les autres s'y retrouvent avec d'éventuelles différences de distribution et de fréquence.

3. Il y a dans le texte dépouillé un certain nombre de passages où aucune marque grammaticale ou lexicale n'indique une possession pourtant présente dans le plan du sens. Nous venons de voir (point i) du paragraphe précédent, note 5) que la relation possessive est parfois proche, ou même dérivée, d'une construction locative⁷. Or, il arrive qu'à mesure que le discours se constitue, dans l'esprit du locuteur se structurent des espaces mentaux possessifs⁸ calqués sur une structure référentielle déclenchée par l'apparition de certains syntagmes privilégiés: tout ce qui fait partie de cet espace est senti comme appartenant à l'entité désignée par le syntagme déclencheur et l'on ne sent plus le besoin d'exprimer cette appartenance, cette possession de façon explicite. Dans les quelques échantillons qui suivent le syntagme-cadre de l'espace mental

⁴ Cf. I. Bartning, *Remarques sur la syntaxe et la sémantique des pseudo-adjectifs dénominaux en français*, Stockholm, 1980.

⁵ Cf. É. Benveniste, „Être“ et „Avoir“ dans leurs fonctions linguistiques, in „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris“, 1960, fasc. 1, p. 113—134 („De fait avoir comme lexème est, dans le monde, une rareté; [...] et son équivalent le plus courant est «être-à», p. 121). Voir aussi roum. *mi-e sete* „j'ai soif“, qui perpétue une construction latine.

⁶ Cf. C. Milas, *O valoare contextuală a prepoziției la*, in „Cercetări de lingvistică“, XXVII, 1982, 1, p. 47—54.

⁷ Il paraît que le génitif latin, cas possessif, conservait des traces de valeur locative: „[...] le génitif a sa racine psychique dans l'ablatif“, disait un localiste du siècle passé, R. de la Grasserie (*Des relations grammaticales considérées dans leur concept et dans leur expression ou de la Catégorie des cas*, Paris, 1890, p. 45).

⁸ N'ayant jamais pu consulter le livre de G. Fauconnier, *Espaces mentaux*, il est fort peu probable que nous utilisions la notion dans son acception.

sera transcrit en majuscules, les syntagmes désignant des „objets“ pos-sédés meublant cet espace, en italiques:

- (1) „OMUL privi și ascultă inert. Tot așa cum aș fi vorbit unui surd și aș fi așteptat răspunsul de la un mut. Am repetat întrebarea în limba în care îl auzisem blestemînd.

Aceasta era.

Din *abia perceptibila tresărire îndată biruită*, am văzut că, de astă dată, a înțeles. Dar *răspunsul* nu veni decît tîrziu, după o ezitare.

Politicos și distant, în cel mai perfect idiom de pe *Boulevard des Italiens* (en italiques dans le texte, n.n.), NECUNOSCUTUL mă informa că [...] Atunci i-am observat înția oară nefireasca împietrire din *obrazul* scheletic. *Pielea* verzuie pe *oasele* sco-filcite, *privirea* sleită, *buzele* uscate, de iască Și *hainele* ciu-date; *vestonul* uzat de piele, care fusese cîndva negru, *încălță-mintea* inclasificabilă, între opincă și sandală, *pantaloni* bufanți, de călărie sau de uniformă militărească, [...], și în loc de cio-rapi, *obiiele* de pinză [...]. Dar *capul* descoperit, lăsînd liber în bătaia vîntului *parul* aproape alb, [...], indica [...]“ (p. 12—13)⁹.

- (1') L'HOMME regarda et écouta inerte. Comme si j'avais parlé à un sourd et attendu la réponse d'un muet. J'ai répété la ques-tion dans la langue dans laquelle je l'avais entendu blasphémer. C'était cela.

De *l'à peine perceptible tressaillement vite dominé*, j'ai vu que, cette fois-ci, il avait compris. Mais *la réponse* ne vint que tard, après une hésitation.

Poli et distant, dans le plus parfait idiome du Boulevard des Italiens, L'INCONNU m'informa que [...] Alors j'ai remarqué la première fois l'anormal figement de la *joue* squelettique. *La peau* verdâtre sur *les os* fanés, *le regard* épuisé, *les lèvres* sè-ches, d'amadou. Et *les vêtements* bizarres; *le veston* usé en cuir, qui avait jadis été noir, *les chaussures* inclassifiables, entre la poulaine et les sandales, *pantalon* bouffant, d'équitation ou d'uni-forme militaire, [...], et en guise de bas, *des morceaux de toile* [...] Mais *la tête* nue, laissant libres dans le souffle du vent *les cheveux* presque blancs, [...], indiquait [...].

- (2) „Cu precizia unui minuscul avion aterizînd, ȘOIMUL cobori pe acoperișul cuștii.

Și îndată răsuci în căutarea stăpinului *capul* vioi, *plîscul* curb și *ochii* rotunzi ca bilete de onix. Penele *pieptului* erau stropite de sînge. *Ghearele* încă ude. Vivacitatea [...] *privirii* era în-tr-adevăr a unui victorios [...]“ (p. 23).

- (2') Avec la précision d'un minuscule avion qui atterrit, LE FAUCON descendit sur le toit de la cage.

⁹ Mme L. S. Florea, qui a eu l'amabilité de lire notre manuscrit, relève que nous avons là un effet de style: les possédés sont ain i coupés du possesseur, pré-sentés comme indépendants, objectivés. C'est sans doute vrai, mais nous persistons à croire que cela est rendu possible justement par l'existence d'un espace mental, que c'en est donc une exploitation stylistique, non pas une cause.

Et tout de suite il tourna à la recherche de son maître *la tête agile, le bec recourbé et les yeux ronds comme les billes d'onyx. Les plumes de la poitrine étaient tachées de sang. Les serres encore humides. La vivacité [...] du regard* était en effet celle d'un vainqueur [...].

- (3) „FEMEIA întirzie o clipă. M-am simțit jignit de *privirea* rece cu care mă drămluia, ca pe un obiect neînsuflețit și de o atît de mizerabilă importanță! *Gura* senzuală și umedă, care, împreună cu *părul* de culoarea caldă a aurului, alcătuia singurul semn de feminitate în această făptură tranșantă și orgolioasă, strînse *buzele* devenite deodată subțiri și acide, într-o schimă de dispreț, [...]“ (p. 21).
- (3') LA FEMME eut un instant de retard. Je me suis senti vexé par *le regard* froid avec lequel elle me dévisageait, comme un objet inanimé et d'une si misérable importance! *La bouche* sensuelle et humide, qui, avec *les cheveux* de la couleur chaude de l'or, était le seul signe de féminité chez cette créature tranchante et orgueilleuse, serra *les lèvres* devenues soudain minces et acides, dans une grimace de mépris, [...].

Ces trois échantillons permettent de faire deux constatations largement confirmées par les 32 autres relevés dans la nouvelle et qu'il aurait été difficile de reproduire tous ici. D'abord, les nominaux créateurs d'espaces possessifs sont: le narrateur (marqué soit par le seul verbe à la 1-ère personne, soit par des pronoms personnels) — 7 fois, *omul* „l'homme“ ou *necunoscutul* „l'inconnu“, son synonyme référentiel dans le texte, apparaît 17 fois, ce qui est normal, car c'est le personnage central et cette fréquence participe de l'isotopie du texte, le reste des occurrences étant représenté par d'autres syntagmes (*femeia* „la femme“, la compagne de l'inconnu, *șoimul* „le faucon“, *vulturul* „l'aigle“, etc.), tous désignant des êtres vivants. Ensuite, les syntagmes en italiques — „objets“ possédés dans l'espace mental (voir dans (3) — (3') l'expression explicitement spatiale *singurul semn de feminitate în această făptură* — „le seul signe de féminité chez cette créature“) — désignent dans leur immense majorité des parties du corps, des particularités, des attitudes ou des mouvements des diverses parties du corps, des vêtements couvrant le corps.

Il est évident que nous sommes là en présence des espaces mentaux possessifs les plus structurés, ceux du corps (humain ou animal) et de ses parties, c'est-à-dire de ce qu'on appelle parfois une possession évidente, même inaliénable, et qui n'a par conséquent pas besoin d'être explicitée. En fait, cette dernière assertion n'est valable que pour les configurations argumentales où le prédicat ne peut relier que le tout et une (ou plusieurs) de ses propres parties (*mă doare CAPUL* — *j'ai mal à LA TÊTE*, car **mă doare capul TÂU* — **j'ai mal à TA tête*), dans le reste des cas il y a un jeu d'ambivalences et de possibles ambiguïtés, de variations que seul le savoir encyclopédique ou la logique du discours peut résoudre.

4. Certains datifs sont appelés possessifs sur la base d'une alternance possible, dans certains cas, ou d'une équivalence, dans d'autres cas.

de la phrase les contenant avec une phrase à adjectif(s) possessif(s), et, naturellement, sans plus de datif: *j'ai croisé Pierre et je LUI ai serré la main* et *j'ai croisé Pierre et j'ai serré SA main* (d'où l'impression que $SA = LA + LUI$, où $LUI = \text{de Pierre}$, puisque $SA = LA \dots \text{de Pierre}$) ou *ȚI-am pierdut stiloul* et sa traduction française *j'ai égaré TON stylo* (qui poussent à une égalité $ȚI = TON$).

Une telle équivalence entre adjectif possessif et datif crée un délicat problème pour la théorie grammaticale, car si le datif LUI, dans l'exemple ci-dessus, est possessif (et, donc, considéré comme l'équivalent de SA), il détermine lui aussi l'objet direct *main*, qui désigne l'objet possédé, tout en restant dans la dépendance directe du verbe, qu'il précède et qui le sépare obligatoirement du syntagme dont il exprimerait le possesseur. Ce datif est-il objet indirect du verbe, et alors on voit mal sa relation avec un syntagme nominal; ou est-il possessif, et alors on ne voit pas son rôle auprès du verbe?

En guise de réponse à cette question, nous formulons l'explication suivante: ces datifs n'ont rien de possessif, mais, en bons allatifs abstraits qu'ils sont, ils orientent fortement l'intérêt dans une certaine direction¹⁰, vers un certain espace à l'intérieur duquel l'explicitation de la relation possessive devient inutile. Mais si, pour une raison ou pour une autre, l'adjectif possessif s'impose, il peut coexister avec le datif, ce qui semble conforter notre hypothèse, car si le datif était le possessif, il ferait double emploi avec l'adjectif: „[...] SES yeux de langouste LUI sortaient de LA tête.“ (J. Dutourd)¹¹; „Elle avance doucement, SES bras LUI servent de balancier.“ (M. Cardinal); „Le major SE cachait LES yeux dans SES deux bras et suppliait [...]“ (J. Dutourd), etc. Il va sans dire que le datif dispense de l'emploi de l'adjectif possessif seulement les substantifs intégrés à l'espace qu'il crée lui-même (*main*, mais non *mari* dans): „Elle vint LUI tendre LA main et LUI présenter SON mari sans marquer de gêne.“ (D. Salenave).

Une phrase comme: „Lorsqu'elle rouvrit le portillon et LUI prit SON billet, il ressentit [...]“ (H. Troyat) se traduit en roumain à l'aide du datif, mais sans adjectif possessif: „Cînd ea redeschise portiera și ÎI luă bilețul, el resimți [...]“ (le substantif *bilet* n'y étant accompagné que par l'article défini enclitique — L). Cela s'explique par ce que le datif français ne peut créer un espace possessif que pour les parties du corps

¹⁰ À propos de phrases à datif comme *Paul s'est mangé cinq gâteaux*, L. Mellis affirme que: „Le tour sert en effet à poser le référent du sujet comme lieu où le procès verbal prend sa source et à rapporter le résultat du procès à ce même référent considéré comme le terme ou la cible.“ (*La voie pronominale. La systématique des tours pronominaux en français moderne*, Paris — Louvain-la-Neuve, 1990, p. 51—52. Comme le tour discuté est pronominal, le datif *y* est coréférentiel du sujet, mais c'est lui qui sert à cibler le procès.)

¹¹ Si dans le même espace, créé par LUI, on a *LA tête* — ce qui est normal — et *SES yeux*, dans ce dernier cas la présence de l'adjectif possessif est due au déterminant non discriminatoire *de langouste*: dire *LES yeux de langouste*, ce serait laisser entendre que la personne respective avait d'autres yeux qui n'étaient pas de langouste. L'explication de ce fait réside dans ce que, l'article défini indiquant une totalité, l'apparition d'un déterminant ne se justifie que par le besoin de restreindre cette totalité. Si ce n'est pas le cas, on recourt à l'adjectif possessif, qui a déjà opéré la restriction, le déterminant ne pouvant plus être que non discriminatoire, non restrictif.

(éventuellement, des activités du corps et de l'esprit, des vêtements recouvrant des parties du corps), alors qu'en roumain il ne connaît aucune limitation sémantique, mais seulement des contraintes syntaxiques qui peuvent clore l'espace mental au-delà de certaines limites: *Ți-am căutat pe masă* = (mot-à-mot) „Je T'ai cherché sur LA table“, c'est-à-dire „sur TA table“, mais *Am căutat în cutia de pe masa TA* = „J'ai cherché dans la boîte sur TA table“, car cette fois-ci le datif se serait rapporté au syntagme prépositionnel le plus proche et le sens aurait été: „J'ai cherché dans TA boîte sur la table.“

SPAȚII MENTALE POSESSIVE

(Rezumat)

Data fiind dificultatea unei definiții semantice cuprinzătoare a relației de posesie între două sintagme nominale, articolul adoptă o definiție operatorie conștient în posibilitatea de a parafraza printr-o construcție cu verbul posesiv „a avea“ sau cu ajutorul unui adjectiv posesiv, după care trece rapid în revistă diferitele construcții posesive din română pe baza despuierii unui text, pentru ca în final să se oprească asupra situațiilor în care posesia există în planul conținutului fără echivalent în cel al expresiei. Explicația avansată e că în aceste cazuri unele sintagme declanșează un cîmp mental posesiv în care exprimarea posesiei nu mai e necesară. În final, se susține că dativul posesiv adverbial creează alt în franceză, cît mai ales în română asemenea spații, de unde construcții de tipul *je ME suis coupé LES cheveux* (și nu *MES cheveux*) — *Mi-am tăiat părul* (și nu *părul MEU*).“

Noiembrie 1992

Universitatea „Babeș-Bolyai“
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

PERSONAL. IMPERSONAL. VARIANTE OPȚIONALE

D. D. DRAȘOVEANU

Abrevierile. *Ac* = acuzativ; *C* = complement; *c* la dreapta lui *Sb* = completivă; *C/Ob* = complement-obiect; *Crit* = criteriu; *D* = dativ; *Eps* = element predicativ suplimentar; *Impers* = impersonal; *N* = nominativ; *Oc* = ocupant; *Part* = participiu; *Pers* = personal; *pers.* = persoană, pl. = plural; *poz.* = poziție sintactică; *Sb* = subordonată; *sgl* = singular; *Sl* = orice parte de vorbire cu valoare substantivală; *Sv* = (verb la) subjonctiv; *Td* = transformandum; *Tt* = transformatum; *Vb* (în unele locuri) = verb; *Vo* = variante opționale.

1. Personal. Impersonal. Tripersonal. Unipersonal. În tratarea lui *a trebui*, DEX afirmă că verbul respectiv este „impersonal și unipersonal”. Prezența lui și în formularea citată ascunde un viciu privind înțelegerea relației logice dintre cele două concepte; el va fi evidențiat printr-un tabel ce reprezintă rețeaua în care se înscriu și se antinomizează conceptele luate în discuție *Crit 1* subcategorizează *Vb* din punctul de vedere al compatibilității lui cu un *Sl* în *N*; *Crit 2* subcategorizează *Vb*-ul după numărul formelor sale de persoană.

Relațiile (logice) pe care le evidențiază tabelul: (a) toate verbele *Impers* sînt unipersonale, dar nu toate verbele unipersonale sînt *Impers*, întrucît există și verbe unipersonale *Pers*; (b) verbele unipersonale *Pers*, spre deosebire de cele unipersonale *Impers*, au și persoana a III-a plu-

Crit 2 Crit 1		PERS	IMPERS
		+	—
Tripersonale		—	—
Bipersonale		—	—
Unipersonale	<i>sgl</i>	+	+
	<i>Pl</i>	+	—

ral: *mă dor picioarele, cartofii nu-mi priesc*; (c) cît privește formularea „impersonal și unipersonal”, aceasta conține un *și* aditiv; or, 'unipersonal' nu se adaugă lui 'impersonal', ci reprezintă o trăsătură (unica posibilă) a lui 'impersonal'; altfel spunînd, figurarea acestui *și* aici este tot așa de improprie ca prezența lui între o noțiune și nota ei — 'fetița' și 'voioasă'. *A trebui* este, prin urmare, *Impers* — unipersonal, după cum *a dura* este *Pers* — unipersonal, *a vedea*, *Pers* — tripersonal.

2. Cum în structurile cu verbe de mai jos *Sv-ul*¹ este frecvent, iar în două situații, ridică o problemă, este necesar să-l examinăm în postura de *Oc* al pozițiilor sintactice, necircumstanțiale, din constelația verbului²; 1. poz. subiect, 2. poz. *C* acuzativ, 3. poz. *C* datival și 4. *C* prepozițional cu prepoziția reclamată de regent (ex. *a renunța la*, *a insista în*).

Observație. (1) Pentru motivarea denumirilor de la 2., 3. și 4., vezi Drașoveanu 1992, 3.2. unde sînt contestate (negate), ca nemotivate — nici semantic și nici sintactic —, 'direct' / 'indirect' și 'tranzitiv' / 'intransitiv'. (2) Despre o lege a prepoziției reclamate și ridicarea ei la rang de *definiens* al unei anumite subclase de verbe, alături de *Ac1* și de *D1*, vezi *ibidem*.

Constatăm, la această examinare, că *Sv-ul* ni se înfățișează, ca *Oc*, în două posturi:

2.1. În poz. 1., 2. și 4., *Sv-ul* face parte din respectivele clase de substituție, ca substitut al *Oc-ului* definitoriu, reprezentînd *Sb* subjonctivale: 1. subiectivă (*îi place să călătorească*), 2. pro-acuzativă (*continuă să călătorească*) și 4. pro-prepozițională³ (*a renunțat să călătorească*).

Observație. O subjonctivă pro-dativală nu am întîlnit.

Faptele de aici (2.1.) sînt simple, neproblematic.

2.2. Există însă și situații în care *Sv-ul* nu (mai) este *Oc* al uneia din poz. *date* (1., 2., 4.).

2.2.1. *Nici una din pozițiile date* (2., 3. sau 4.) *nu există*. *Vb-ul* regent este *atranzitiv*⁴, un *Vb* care adică refuză și poz. 2., și 3., și 4. (*a exista*, *a îndrăzni*, *a muri*, *a putea* ș.a.)⁵. Astfel, *Sv-ul* din *a îndrăzni să vină este* o completivă⁶ — nici pro-acuzativă, nici pro-dativală, nici pro-prepozițională.

2.2.2. *Poziția* — 2., 3. sau 4. — *există, dar este ocupată*, ocupată de unul din membrii clasei de substituție respective. În ex. (1) *l-am așteptat*

¹ *Sv-ul* din subordonatele necircumstanțiale.

² Nu intră aici atributiva, predicativa și predicativa suplimentară, toate trei făcînd parte din sistemul determinanților substantivului.

³ Vezi 2., *Observație* (1).

⁴ Vezi Drașoveanu 1992, 3.1. și 3.3.

⁵ Nici *Sv-ul* și nici întrebarea *ce?* nu sînt probante pentru regimul verbului (*ibidem*, 4.).

⁶ În plan semantic ea este o *expletivă* (*ibidem*, 4.1.).

⁷ Drașoveanu 1971, p. 334.

să vină, să vină nu este o pro-acuzativă din cauza lui 1—7; în ex. (2) mie creioanele îmi trebuiau să fie bine ascuțite, *Sv*-ul nu poate reprezenta o pro-dativală din cauza lui *mie*.

Observație. Se subînțelege, dacă am fi rămas la dihotomia 'tranzitiv' / 'intranzitiv'⁸, potrivit căreia tot ce nu este tranzitiv este intranzitiv și tot ce nu este direct este indirect, *Sv*-ul din ex. (1) și (2) ar reprezenta o *Sb c indirectă*. În subsidiar vorbind, această falsă dihotomie implică, pentru 'indirect', o definiție negativă: „este 'indirect' ceea ce nu este 'direct'”.

Soluția. Sub 2.2.1. și 2.2.2. sîntem în prezența unei poziții noi, cu trăsăturile: (a) este o poz. *C* distinctă de *C/Ob*, adică de poz. 2., 3., 4., și, se subînțelege, de poz. 'circumstanțial'; (b) este ocupabilă de *Sb* subjonctivale, dar și de conjuncționale (ex. *îl văd că vine*⁹). Denumirea poziției. Săvîrșind o lărgire a sensului lui *neuter*, de la „nici unul din doi” la „nici unul din trei sau mai mulți”, am numit această poziție poz. *C neutru*, iar *Oc*-ul ei, *Sb c neutră*.

3. Variante opționale — *Pers* sau *Impers*.

3.0.1. Propunem termenul de *opționale*, în locul celui de *libere*, dintr-un motiv de ordinul proprietății: *liber* este impropriu a se aplica *faptului* (variantei), care nu are cum fi liber sau neliber; *liber* este de domeniul *atitudinii*, aceasta vizînd libertatea vorbitorului de a opta pentru o anumită variantă.

3.0.2. La rîndul ei, opțiunea, una sau alta, este determinată de motive felurite, inclusiv de circumstanțe, încît „opționalitatea” poate cunoaște grade diferite de acceptabilitate, putîndu-se ajunge pînă la variante non-„optabile”, cum ar fi „greșelile de limbă”.

3.0.3. În ce ne privește, cită vreme unele variante, de mai jos, față de care avem rezerve, sînt acreditate și chiar susținute, le vom înscrie ca pe unul din membrii cuplului, permițîndu-ne să ne menționăm opțiunea și motivația ei, fără a o face numaidecît în numele limbii literare.

3.1. Purtăm discuția alegînd ca punct de sprijin cuplul de exemple:

A. *Vagoanele trebuia să fie atașate.*

B. *Vagoanele trebuiau să fie atașate.*¹⁰

Notă. Ca în întreg articolul, A. înseamnă variantele cu verbul folosit *Impers*, iar B., cu verbul folosit *Pers*.

Vorbitorul se află între două temeri: (a) sau se teme să nu săvîrșască un dezacord și atunci alege varianta B., (b) sau se teme să nu fie judecat de a nu fi învățat (la școală) că unele *Vb* sînt *Impers* și atunci alege varianta A.

⁸ Pentru neutralizarea acestei opoziții, vezi Drașoveanu, 1992, 1.

⁹ Subordonată din exemplu nu este o predicativă suplimentară, după cum nici gerunziul în care se contrage nu este un *Eps* „de aspect verbal”. *Eps* obținut este numai ce rămîne după suprimarea lui *a fi* asemantico, fără ca suprimarea acestuia să aibă totdeauna ca rezultat un *Eps*.

¹⁰ Ne folosim de structuri cu subiectul la plural și cu verbul la imperfect sau la viitor pentru a se pune în evidență acordul sau non-acordul.

Gramaticile și dicționarele absolutizează valoarea *Impers* — ne referim pentru moment la *a trebui* —, absolutizare pe care unele concesii făcute valorii (întrebuințării) *Pers*¹¹ sau unele rezerve față de întrebuințarea *Pers*¹² nu fac decât să o sublinieze.

3.2. După cum se va vedea, vor trebui admise, pentru anumite verbe în anumite structuri (vezi *infra* 4.1. și 4.2.), și valoarea *Pers*, sau și valoarea *Impers*, precum și *Vo*, variante nici nu „cu drepturi egale“, preferința pentru una din două avîndu-și o mai convingătoare motivație, cu cealaltă putîndu-se ajunge pînă la punerea ei sub semnul întrebării (vezi *infra* (c)).

Ca argumente (aici, cu *a trebui*) în sensul celor de mai sus aducem:

(a) structurile B. sînt absolut literare, fie și numai pentru că, pur și simplu, nu se poate spune altfel: un vorbitor care nu este urmărit de *Impers* nu va zice sau va prefera să nu zică *mie creioanele îmi trebuia să fie bine ascuțite* sau *mie creioanele îmi va trebui ascuțite*.

(b) Frecvența mare a structurilor B. se constituie singură în argumentul că asistăm la o *tendință*, aproape încheiată, de *personalizare*, tendință căreia o gramatică ce ține pasul cu realitatea nu i se poate împotrivi. Se înțelege, tendința de care vorbim se desfășoară limitat la *pers*. III. Cît privește acțiunea ei asupra *pers*. I și II (*eu trebuiesc, tu trebuiești*), aceasta este incomparabil mai slabă și produce structuri neacceptate de limba literară.

(c) Cu structurile A. se poate cădea în *cultism* sintactic, în *cultism* de gravitatea hiperurbanismului sau chiar a agramatismului (*greșelile trebuia recunoscute*).

4. Aplicăm cele de mai sus la verbele *a trebui* și *a urma*. Limitat la zona *Vo*, ne vom referi și la alte verbe.

4.1. *A trebui*. *Factorii* de care depind valorile *Pers* și *Impers* sînt de ordinul ocurențelor: prezența în sau absența din structurile cu *a trebui* a componentelor: (a) *N*-ul; (b) *Sv*-ul; (c) *Part*-ul rămas după suprimarea lui *să fie*; *supinul* fără prepoziție¹³.

Prezentăm lista structurilor cu *a trebui*, organizînd-o după componentele lor și consemnînd: a) valoarea lui — *Pers*, *Impers* sau *Vo*; b) sensul său (lexical) atunci cînd acesta este altul decît „a fi necesar“¹⁴; c) funcția sintactică a unora dintre componente.

*

I „*N* + ~“: ex. (1) *Ploi vor mai trebui, că altfel...*; ex. (2) *Îmi trebuiau niște creioane*. Valoarea: *Pers*.

*

II „~ + *Sv*“: ex. (3) *Va trebui să admitem*; ex. (4) *Trebuie să se fi oprit pe undeva*. Valoarea: *Impers*. Funcția *Sv*-ului: propoziție subiectivă. Sensul lui *a trebui* din (4): „este probabil / posibil“. La reliefarea

¹¹ GA, p. 245.

¹² O variantă B. este considerată cvasiliterară (vezi Guțu, p. 130).

¹³ Vezi Iordan, p. 435.

¹⁴ Vezi DEX, s.v. *a trebui*.

acestui sens contribuie și *Sv*-ul, el însuși avînd aici un sens prezumtiv. Același sens este selectat și de un *că*: ex. (5) *Trebuie că s-a oprit pe undeva*. Mai ales urmat de *că*, *trebuie* se apropie de clasa adverbului.

Observații la II. *N*-ul nu figurează în formula structurii, pentru că sau nu există, ex. (6) *va trebui să se admită*, sau există, dar este al *Sv*-ului. Apartenența *N*-ului la *Sv* este certă în următoarele două situații: a) *N*-ul este situat între *că* și *să*: ex. (7) *Trebuia ca el să plece mai întii.*; b) *N*-ul este la pers. I sau II, persoane cu care *a trebui* este incompatibil; în situațiile b), poz. *N*-ului nu schimbă organizarea structurii: ex. (8) *Noi va trebui / Va trebui noi să plecăm mai întii.*

*

III „*N* + ~ + *Sv*“. Cu structurile de acest tip sîntem în zona *Vo*: ex. (9). A. *Ambele trenuri trebuia / B. trebuiau să sosească la aceeași oră*. În A.: valoarea, *Impers*; *Sv*-ul, propoziție subiectivă; *N*-ul, subiect al subiectivei. În B.: valoarea, *Pers*; *N*-ul, subiectul lui *trebuiau*; *Sv*-ul, completivă *neutră* (vezi *supra* 2.). Considerăm acceptabile ambele variante. Preferabilă, pentru nota ei de autenticitate, varianta B.

*

În structurile IV și V, una din componente este *Part* (variabil), rămas după suprimarea lui *să fie*.

IV „*N* + ~ + *Part*“ sau „~ + *Part* + *N*“: ex. (10) *Rezultatele trebuiau verificate* sau ex. (11) *Trebuiau verificate rezultatele*. Poziția *N*-ului, aici, nu schimbă organizarea structurii. Valoarea, *Pers*; *Part* este *Eps*, unul *obținut*, prin suprimarea lui *să fie*, dintr-o completivă *neutră*.

Ipoteza unei zone Vo. Considerăm ex. (11) drept variantă B. și-i opunem o ipotetică variantă A., ex. (12) *Trebuia verificate rezultatele*. Această variantă este mai mult *neacceptată* decît *neacceptabilă*, — lăsînd la o parte motivul dezacordului —, pe baza argumentului „nimeni nu spune așa“, „toată lumea spune...“ („argumentul majorității“). Din punct de vedere sintactic, deci ca *gramaticalitate*, ea este însă corectă: *verificate rezultatele* reprezintă o subiectivă *redușă* — în care *rezultatele* este subiect —, iar subiectivele, inclusiv reducerile lor, ca multe alte subordonate, sînt libere să aibă subiectul la un număr sau altul, indiferent de numărul *Vb*-ului regent. Într-o asemenea variantă, A., poziția *N*-ului este, se-nțelege, obligatoriu după *Part*. În subsidiar menționînd, structura variantei B. reprezintă o reorganizare a variantei A., reorganizare produsă de atracția exercitată de pluralul *N*-ului (*rezultatele*) asupra lui *trebuie*.

Observație. Aceeași atracție s-a manifestat și la III, fără însă a crea, între A. și B., o distanță atît de mare ca aici, unde A. este *neacceptat*.

IV' Structura „~ + *Part* + *că*“, ex. (13) *Trebuie acceptat că pămîntul se-nvrîtește*, pare a fi diferită de cea de la IV, unde figura un *N*. Acest *N* există și aici; este substantivul *faptul* (eventual *adevărul*), suprimat, dar recuperabil, iar recuperarea o considerăm obligatorie pe baza a trei argumente: (a) a face abstracție de *faptul* ar însemna ca *acceptat* să fie un *Part* invariabil¹⁵, or, un asemenea *Part* nu există decît în pa-

¹⁵ Pentru considerarea lui ca invariabil, vezi Neamțu, p. 158.

radigmele verbale știute — perfectul compus etc.; (b) *acceptat* este, ca peste tot mai sus, un *Part* la *N* singular masculin — or, după cum se știe, în construcția pasivă *Part* nu poate fi decît variabil; (c) la recuperarea lui *faptul* obligă felurii săi opozanți care, dacă au alte categorii decît masculinul singular, sint nesuprimabili (ex. *trebuie acceptată ideea că...*). În structura IV', valoarea lui *a trebui* este *Impers*; *Part*, elementul la care se reduce subiectiva; *N*-ul, subiect în subiectiva redusă; poziția *N*-ului, obligatoriu la dreapta *Part*.

Observații. (a) În absența lui *faptul*, atributiva *că se învîrtește*, prin glisare, ocupînd adică distanța nominativă, devine și ea o subiectivă — succedentă celei reduse (*acceptat*) —, ca în *Nu-i loc unde să stai* → *Nu-i unde să stai*. (b) Structura IV' (ex. 13) este identică cu cea de la IV, ex. (12) cu deosebirea că singularul lui *faptul* din (13) scoate structura de sub îndoiala acceptabilității. (c) Se subînțelege, un exemplu ca *faptul trebuia acceptat* reprezintă o altă organizare, descrisă la IV, ex. (10) și (11).

V „~ + supin fără prepoziție”: ex. (14) *Trebuie acționat rapid*¹⁶. Valoarea: *Impers*; supinul, contragere a subiectivei.

Concluzie (la 4.1.). *A trebui* este totdeauna *unipersonal*, *unipersonal* — *Impers*, dar și *unipersonal* — *Pers*, ca în ex. (1) și (2). În organizarea structurilor de la I, el nici nu poate fi conceput decît ca *Pers*; altfel spunînd, valoarea lui de *Pers* este dată, nu este rezultatul vreunei transformări (vezi *infra* 4.4., *Concluzie*).

4.2. *A urma* este și *Pers* (*tripersonal*), și *Impers*, după cum cunoaște și o zonă Vo.

I „N + ~”: valoarea, *Pers*: întrebuițat cu *Ac*-ul, ex. (1) *El mi-a urmat sfaturile*; ex. (2) *Eu îl urmez pe Ion*; cu *D*-ul, ex. (3) *Lui Ion eu îi urmez*; folosit *atractiv*: ex. (4) *Eu urmez la rînd*, sau ex. (5), cu subiect nedeterminat, în *Va urma*¹⁷. Tot *Pers*, urmat de o subiectivă *pro-nominativă*, ex. (6) *Urmează cine figurează pe listă*.

Observație. Facem distincție între subiectivele care substituie un *N* (ex. (6)) și subiectivele care fac imposibil un *N*, ex. *Rezultă că premisa a fost corectă*¹⁸.

II „~ + că sau să”. Urmărit de o conjuncțională, ex. (7) *De aici urmează „rezultă” că trebuie să mai încercăm*, sau de o subjonctivă, ex. (8) *Urmează să mai încercăm, a urma* este *Impers*¹⁹.

¹⁶ Construcția cu *de* (*trebuie de răspuns*), după cum arată Iordan, p. 435, este nerecomandabilă.

¹⁷ Pentru exemplu, vezi DEX, s.v. *a urma*.

¹⁸ Vezi Drașoveanu 1971, p. 333.

¹⁹ Valoarea *Impers*, deși nu reprezintă o întrebuițare ocazională, nu este consemnată în DEX.

Structurile din ex. (9) *Noi / Voi urma să... se asimilează* exemplului (8) de mai sus și exemplurilor (8) de la *a trebui* (*Noi / Voi va trebui să...*). Invariabilitatea de persoană și număr a lui *a urma*, din (9), nu o considerăm ca semn de gramaticalizare (ca la *Noi era să...*), ci ca explicându-se tocmai prin caracterul *Impers* al verbului, care este, și aici, predicativ și nu semiauxiliar²⁰.

În toate exemplele de sub II, *a urma* este deci predicativ, *Impers*, iar subordonatele, subiective.

III „*N + ~ + Sv*“. Ca și la *a trebui* și ca mai jos, la 4.3. și 4.4., când *N*-ul și *Sv*-ul sînt coprezente în structură, în organizarea reflectată de formulă, cu *N*-ul la stînga verbului și *Sv*-ul la dreapta lui, ne întîlnim cu *Vo*: ex. (10). A. *Vagoanele urma să fie atașate*, B. *Vagoanele urmau să fie atașate*. De preferat, ca peste tot, variantele B.

În A., *a urma* este *Impers*, iar *Sv*-ul, subiectivă; în B., *a urma* — *Pers*, iar *Sv*-ul — *Sb c neutră*.

4.3. „*Se impersonal + Vb*“, seria *a se cere*, *a se cuveni*, *a se impune* etc.; ex. A. *Se cerea ca articolele să fie citite*; B. *Articolele se cereau să fie citite*; B'. *Articolele se cereau citite*. *Se* din B. și B' își pierde valoarea „impersonal“; subordonatele: în A, subiectivă, în B., *Sb c neutră* și nu *Sb c pro-acuzativă* („directă”, din cauza lui *se*; Part din B', *Eps*.

Observații. (a) Și *Sb c neutre*, ca și *Sb c pro-acuzative* sau coordonatele *copulative*, furnizează regentei lor *Eps*. (b) Dovada, indirectă, că *Eps*-ul se subordonează numai *Sl*-ului, nu și verbului, o constituie faptul că *Eps*-ul nu apare în prezența verbelor *Impers*, tocmai din cauză că un verb *Impers* exclude *Sl*-ul necesar, ca termen regent, *Eps*-ului.

4.4. *A merita*. Ex. A. *Merita ca articolele să fie citite*; B. *Articolele meritau să fie citite*; B'. *Articolele meritau citite*²¹. Funcțiile componentelor de aici sînt identice cu cele din 4.3., cu excepția subordonatei din B., unde, neexistînd *Ac*-ul *se*, ea rămîne o *Sb c pro-acuzativă*.

Concluzie. Trăsătură generală, în trecerea de la *Impers* la *Pers*, distingem drept *Td* un verb regent *Impers* și o subiectivă; momentele transformării sînt două: (a) subiectul subiectivei trece („se re pozi ționează”) la stînga verbului regent, iar (b) acesta se acordă cu subiectul transferat, devenit subiectul său; faptul este pus în evidență de pluralul verbului regent; subordonata rămîne cu același subiect, de-acuma, subînțeles. Se obțin drept *Tt* variantele B. Cît privește variantele A., ele nu sînt altceva decît cîte un *Tt* al transformării de mai sus n e d u s ă pînă la capăt, stopată adică o dată cu realizarea momentului (a).

²⁰ În GA, p. 237, *urma să*, alături de *trebuia să*, sînt considerate ca unități, de unde rezultă că *a urma* ar fi semiauxiliar, valoare consemnată, fără exemple, și în DEX (s.v.).

²¹ GA consideră structura *merită lăudat* ca neliterară (p. 214).

Sintem astfel în prezența a două variante, A. și B.; variantele B. sînt perfect gramaticale și preferate, ilustrînd ca încheiată tendința *personalizării* verbelor discutate.

Problema acceptabilității aici nu se pune pentru variantele B., ci pentru variantele A. Se poate admite că acceptabilitatea acestora din urmă este de grade diferite: greu acceptabilă, deși gramaticală, varianta *Trebuia verificate rezultatele*; acceptabile, *Ambele trenuri trebuia să...* sau *Vagoanele urma să...*

În subsidiar notînd aici, așa după cum s-a văzut mai sus, subiectiva din *Td* își schimbă în *Tt* funcția, după organizarea structurii regentei, devenind fie o *Sb c neutră*, fie, ca în *meritau să fie...*, o *Sb c pro-acuzativă*.

BIBLIOGRAFIE

- DEX 1975 *Dictionarul explicativ al limbii române*, București.
 Drașoveanu 1971 D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVI, nr. 2, p. 325—335.
 Drașoveanu 1992 D. D. Drașoveanu, *'Tranzitiv'/'intransitiv' și 'direct'/'indirect' — două antinomii contestabile*, în CL, XXXVII, nr. 1.
 GA 1963 *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. I, Editura Academiei RPR, București.
 Guțu 1973 Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București.
 Iordan 1954 Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București.
 Neamțu 1986 G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, București.

PERSONAL. IMPERSONAL. OPTIONAL VARIANTS

(Abstract)

The article dwells upon the transformation of verbs from impersonal to personal usage, and describes the changes it brings about in the organization of the structures with such verbs; the syntactic functions of the components of these structures are also analysed.

The starting point in this analysis is the acceptability of two variants — optional variants: A., with the impersonal verb, and B., with the personal verb. The author argues, however, that the above-mentioned transformation represents a tendency already completed, so that in fact what could be disputed is only the acceptability of variants A., and not that of variants B..

Decembrie 1992

Universitatea „Babeș—Bolyai”
 Facultatea de Litere
 Cluj-Napoca, str. Horea, 31

O PRECIZARE PRIVIND COORDONAREA¹

ȘTEFAN HAZY

Abrevierile. *Co* = coordonare; *P* = *predicat* (sg. și pl.); *R* = *relație*; *Su* = *subordonare*; *Tr* = *termen regent*.

Ne propunem, în cele de mai jos, să examinăm problema coordonării dintre funcțiile sintactice diferite. Această latură a coordonării a fost cuprinsă în *Gramatică*², dar, după cum se va vedea, permite încă detalieri și precizări.

Singurele relații³ posibile între doi termeni, la nivel intra- și interpropositional, sint: *Co* și *Su*, fapt demonstrat de D. D. Drașoveanu, în [4].

Realizate prin joncțiune, cele două tipuri de *R* se caracterizează, între altele, prin conectivul lor specific. În timp ce *Su* se realizează prin clase de cuvinte cu regim⁴, diferite de la un nivel la altul (prepoziții și locuțiuni prepoziționale la nivel intra-, și conjuncții subordonatoare, pronume, adjective și adverbe relative la nivel interpropositional), *Co* intra- se realizează prin transmiterea conectivelor *Co* de la nivel interla nivel intra-, fapt realizabil numai atunci când *P* sint identice⁵. *Co*, la ambele niveluri, face uz de aceleași conective (copulative, adversative și disjunctive⁶), toate lipsite de regim.

Cò cunoaște, în literatura de specialitate, felurite definiții, care, toate, au drept element comun faptul că se referă la termenii relației, ce se situează pe același plan, avînd, în general, funcții sintactice identice⁷.

Potrivit *Gramiciei*, „coordonarea este raportul dintre două sau mai multe unități sintactice (părți de propoziție, propoziții, fraze) care stau pe același plan”⁸. Definiția redă esența *Co*, astfel că o reținem ca punct de plecare pentru observațiile noastre.

Examinînd funcțiile unităților sintactice coordonabile, la cele două niveluri, constatăm, pe baza *Gramiciei*, că acestea pot fi:

¹ Ne vom ocupa aici numai de problemele pe care le pune coordonarea copulativă, căci constatările vor putea fi extinse și asupra celorlalte tipuri ale coordonării.

² Vezi [6], vol. II, p. 212 și [5], p. 174 și urm.

³ Consider necesară această subliniere, deoarece în literatura de specialitate se mai utilizează termeni ca *raport explicativ*, *apozitiv*, *echivalențial* etc.; asemenea termeni denumesc însă „relații” logice sau semantice și nu relații gramaticale.

⁴ Vezi [6], vol. II, p. 240.

⁵ Vezi [2], p. 25.

⁶ Vezi [2], unde se neagă coordonarea conclusivă.

⁷ Ar fi superfluu să cităm definiții ale coordonării de vreme ce ele, în esență, nu diferă de cea din *Gramatică*.

⁸ Vezi [6], vol II, p. 240.

1. Funcții identice:

Elevul și eleva învață.

A cumpărat cărți, caiete și ce i-a mai trebuit.

Și-a pus în gînd să-l caute și să-l întrebe ...

Obs. Termenii coordonați pot reprezenta fie funcții principale (subiect, nume predicativ, propoziții), fie funcții dependente, secundare (atribut sau complemente de tot felul).

2. Funcții din sfera complementelor⁹:

Am venit de departe și cu multă treabă.

Am citit despre pregătirile trupelor și că s-a ordonat

Dar cine poate visa și cînd vrea și ce-i place? (Din [6], vol. II, p. 240.)

Obs. Funcțiile din sfera complementelor reprezintă legic termeni subordonați, avînd, ca și cele identice dependente, același termen regent, ca rezultat al omiterii lui P_1 .

3. Funcții distincte (cum sînt subiect + complement, subiectivă + completivă):

Altădată și alții ar fi căutat un făgădău bun.

Oricine și oriunde poate să asculte la posturile de radio ... (Din [6], vol. II, p. 216.)

Să te ajute cine vrea și cînd poate.

Zică cine-a vrea și ce dorește.

La nivel interpropozițional, coordonarea unei subiective cu o completivă (fie ea necircumstanțială sau circumstanțială) este gramatical justificată, deoarece, deși îndeplinește funcția unei părți principale de propoziție (subiect — termen care reclamă, ca subordonat lui, un P), subiectiva se manifestă, formal, ca o subordonată, adică depinde de un Tr (verb), de care poate depinde și o altă subordonată, completivă sau circumstanțială; se produce astfel o trăsătură comună tuturor subordonatelor — faptul de a fi introduse prin aceleași conective subordonatoare interpropoziționale.

Examinînd exemplele referitoare la nivelul intra-, constatăm că termenii *altădată* și *alții*, *oricine* și *oriunde* sînt legați prin conjuncția *și*, legătură care s-a produs prin transferul lui *și* de la nivel interpretativ la nivel intra-, dar se pune întrebarea dacă în absența Tr comun celor două funcții (știut fiind că subiectul nu poate avea regent¹⁰, el însuși este un regent absolut, un N_1) se mai poate vorbi de coordonare sau doar de o *compatibilitate pozițională* — favorizată de factori extragramaticali (vezi mai jos) — a celor doi termeni „legați” prin *și*, de o *aparentă* sau *falsă* coordonare.

Argument. Dacă recurgem la metoda substituției (în limite strict gramaticale), înlocuind adverbul nehotărît *altădată* cu adverbul „hotărît”

⁹ În [6], vol. II, la p. 212, acestea sînt considerate diferite.

¹⁰ Vezi [1], p. 175 și urm..

miine, pe *de oriunde* (tot nehotărit) cu *de acasă* și pronumele nehotărite *alții* și *oricine* cu substantivul *om* (la numărul reclamat de pronumele nehotărite), vor rezulta comunicări nereperabile din punct de vedere relațional:

* *Miine și oamenii ar fi căutat ...*

* *Omul și de acasă poate să asculte ...*

Imposibilitatea coordonării *subiect + complement* (circumstanțial) rezultă cu claritate și din schema relațională a oricăruia dintre exemplele noastre (sau oricare altul):

A B C
Altădată și alții ... ar fi căutat ...

B <—————> A

↑

C

↑

A

Indiscutabil, același *A* nu poate fi concomitent și în coordonare cu *B*, și în subordonare cu *C*. Una dintre relații, cea de *Su*, o exclude pe cealaltă, de *Co*, sau invers.

Cum însă dependența, în calitate de complement, a lui *A* față de *C* este certă, el, *P*, fiind generatorul funcției lui *A*, *Co* între *A* și *B* devine imposibilă, și avînd un caracter emfatic.

Factorul extragramatical care favorizează „relarea” funcțiilor distincte prin și îl constituie simetria internă între elementele ce compun nehotăritele *altădată* — *alții*; *oricine* — *oriunde*.

Din punctul de vedere al coordonabilității, o situație aparte o are elementul predicativ suplimentar¹¹ adjectival, care, datorită poziției sale (obișnuite) la dreapta verbului și acordului cu un *Tr* substantival, întocmai ca și atributul adjectival, precum și datorită asemănării sale de conținut cu adverbul (de mod), se apropie ca „poziție sintactică” atît de atributul adjectival, cît și de circumstanțialul de mod. În consecință, coordonarea între un atribut adjectival sau circumstanțial de mod și un element predicativ suplimentar este posibilă:

Locotenentul ... să fie mutat într-o cameră mai mică și singur (Din [6], vol. II, p. 216.)

Reținem, în temeiul celor afirmate, că restricția gramaticală a coordonării — la ambele niveluri — o constituie *Tr* comun.

Pe baza restricției de mai sus, conchidem că nu se pot coordona:

1. La nivel intra-:

(a) Subiectul cu nici o altă funcție.

(b) Numele predicativ cu nici o altă funcție.

¹¹ Elementul predicativ suplimentar (parte secundară și el) nu este luat în discuție în [6].

(c) Complementul (de orice fel) cu un atribut, nume predicativ sau subiect.

(d) Elementul predicativ suplimentar cu nici o funcție din afara sferei atributului adjectival și a circumstanțialului de mod (vezi mai sus).

2. La nivel inter-:

(a) Subiectiva cu o atributivă.

(b) Predicativa cu nici o subordonată avînd o altă funcție.

(c) Completiva (necircumstanțială sau circumstanțială) cu o atributivă.

(d) Predicativa suplimentară cu nici o subordonată.

Dincolo de restricția formulată de noi, singura justificată gramatical, există și restricții de conținut, semantice, care se manifestă între termenii exprimînd noțiuni contrarii și contradictorii, indiferent de funcțiile acestora (identice sau din aceeași sferă a complementelor), care împiedică generarea unor comunicări semantice corecte, ca în exemplele: *Elevul este harnic și leneș.; Scrie urît și frumos.; Bea apă și miine.* *Se spală cu săpun și niciodată.*

BIBLIOGRAFIE

- [1] Drașoveanu, D.D., *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în CL, III, 1958, p. 175—182.
- [2] Idem, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 19—32.
- [3] Idem, *Legături sintactice de la stînga la dreapta*, în CL, XIV, 1969, nr. 2, p. 241—246.
- [4] Idem, *Coordonarea subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL, XXII, 1977, nr. 1, p. 27—32.
- [5] Dumitrescu, Suzana Carmen, *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979, 360 p.
- [6] *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, ed. a II-a, București, 1963.

SOME REMARKS ON COORDINATION

(Abstract)

The author discusses the various syntactic functions that can be coordinated copulatively (on both syntactic levels). He concludes that such coordination is only possible between functions which are subordinated to the same term.

Decembrie 1992

Universitatea „Babeș—Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

CONTRIBUȚII LA DEFINIREA TIPULUI POETIC AL TEXTELOR LUI BLAGA (I)

MIRCEA BORCILA

Eforturile actuale de elaborare a unei tipologii a textelor poetice pot profita, în măsură considerabilă, de numeroasele și variatele încercări de aproximare globală a modalităților textuale caracteristice pentru creația marilor poeți ai culturii române. Poezia lui Blaga constituie, în această privință, una din zonele privilegiate, imensa exegeză acumulată pînă acum furnizind observații și comentarii tipologice dintre cele mai fecunde. O examinare cit mai atentă a acestor contribuții ni se pare, în acest caz, indispensabilă, înaintea oricărei încercări de elaborare sistematică¹.

1. Cea dintîi explorare aprofundată în direcția pe care o urmăm se schitează, deja, la chiar descoperitorul poetului și întemeietorul școlii lingvistice clujene — Sextil Pușcariu. Cum am avut prilejul să argumentăm în detaliu², observațiile sale asupra poeziei lui Blaga se înscriu în cadrul unei preocupări aparte de a defini individualitatea unor poeți români (Eminescu, Coșbuc, Iosif, Anghel), pe baza unor trăsături lingvistice caracteristice, identificate în textele lor. Indiferent de modul în care situăm și evaluăm aceste preocupări în contextul cultural al epocii³, esențial pentru noi rămîne adevărul că semnificația mai profundă a observațiilor lui Pușcariu nu poate fi recuperată dacă izolăm aceste preocupări de ansamblul operei și concepției sale lingvistice. Numai privite în această perspectivă integrativ-globală, ni se pare că ele relevă, într-adevăr, cea dintîi apropiere „serioasă” a lingvisticii românești de obiectivul investigării funcțional-tipologice a marilor noastre texte poetice.

Este important să subliniem, din capul locului, că aceste preocupări ale savantului clujean se dovedesc a fi paralele cu (și în unele privințe

¹ Încercarea de față se înscrie într-un efort mai cuprinzător. în acest domeniu, prezentat în mod sintetic în *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne*, în *Sémiotique roumaine*, ed. P. Miolău, S. Marcus, București, 1981, p. 19—35; *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în SCL, XXXVIII, 1987, nr. 3, p. 185—195.

² Sextil Pușcariu și problemele limbajului poetic românesc, în LR, XXVI, 1977, nr. 6, p. 621—637.

³ Într-o excelentă sinteză recentă, Ileana Oancea (*Istoria stilisticii românești*, București, 1988) exprimă rezerve cu privire la afirmația noastră că aceste preocupări „reprezintă [...] cea dintîi încercare serioasă de a defini individualitatea unor poeți români pe baza unor trăsături ale limbii lor”, considerînd că „epoca se îndreaptă spre o asemenea cercetare”, iar la S. Pușcariu „nu se degajase, încă, [...] o preocupare de sine stătătoare pentru acest gen de probleme” (p. 183).

anticipează pe) cele ale ilustrațiilor reprezentanți ai școlii lingvistice pragheze, pe care le comentează aprofundat și le acceptă, în principiu, în 1929—1930⁴. În ambele cazuri este vorba de încercări ale lingvisticii, ca studiu sistematic al limbilor istorice, de a se deschide și spre zona textualității literare. Aceste încercări trebuie disociate, însă, foarte clar — prin chiar baza de plecare și presupuzițiile lor fundamentale — de perspectiva de abordare a lingvisticii „idealiste” și a „stilisticii” („literare”) derivate din aceasta, al căror obiect primordial îl constituie tocmai textele literare⁵. Din unghiul în care ne situăm, aici, este crucial să recunoaștem că observațiile vizate ale lui S. Pușcariu se impun a fi valorizate în direcția (ce va duce la constituirea *poeticii*) surprinderii unor mecanisme lingvistice definitorii pentru textele literare, și nu în direcția unei definiri a *stilului individual*, ca „centru” psiho-genetic de adincime al operei, corelat, în ultimă instanță, cu „spiritul” unei anumite epoci (*Zeitgeist*).

Spre deosebire de colegii praghezi și de cei mai mulți lingviști-poeticieni care i-au urmat, S. Pușcariu a adoptat, cum se știe, de la început, o atitudine *sceptică* în privința unei „științe poetice universale”. El credea că „încercarea de a găsi principii generale, potrivite pentru toți poeții și toate poeziile” este „zadarnică”⁶. Nu vom angaja, aici, o dezbatere asupra justificării acestei atitudini, din unghiul unei posibile teorii generale a „poeticității”, ci vom sublinia că „postulatul” său sceptic nu înlătură, ci, dimpotrivă, promovează posibilitatea unei abordări *tipologice* a textelor poetice. Este adevărat că aspirația spre identificarea unor „tipuri” poetice apare concurată, în textele sale, și de ideea unei variabilități „infinite” și a unicității configurative a fiecărui text individual. Mai mult, această idee apare corelată, adesea, în mod direct, cu încercări de raportare la individualitatea autorului, la un anume „program estetic” și/sau „ideal cultural”. Este esențial să observăm, însă, că S. Pușcariu înțelegea de cele mai multe ori prin acești termeni o anume „viziune despre artă” (sau o modalitate de „a înțelege arta”), așa cum se reflectă aceasta în/prin aspectele lingvistice definitorii ale textelor. În acest fel, conceptul său se apropie, fără dubiu, mult mai net de o categorie funcțional-tipologică a textelor ca atare decît de un factor stilistic psiho-genetic. În această perspectivă ni se pare că pot fi interpretate cele mai relevante observații lingvistice pe care le face S. Pușcariu asupra textelor literare⁷. Fragmentul cel mai important, în

⁴ S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în *Dacoromania*, VI, 1931, p. 487—488.

⁵ În capitolul pe care i-l consacră lui S. Pușcariu, I. Oancea (*op. cit.*, p. 177—183) nu se oprește asupra acestei deosebiri radicale de perspectivă. Așa se explică, poate, obiecțiile drastice aduse lui Pușcariu, care ar „ignora” contribuțiile lui Ibrăileanu și Caracostea și ar „nesocoti astfel o direcție constituită deja la noi, căreia, de fapt, i se subsumează el însuși” (p. 180). Aceste obiecții își pierd, însă, temeiul, din unghiul unei situații a eforturilor lui Pușcariu în cu totul altă „direcție”. (În acest sens vor trebui reconsiderate, credem, și rezervele menționate în nota 3, *supra*.)

⁶ S. Pușcariu, *Limba română. I. Privire generală*, București 1940, p. 94; idem, *Limba română. II. Rostirea*, București, 1959, p. 228—231. Să subliniem că, în *Limba română*, I, S. Pușcariu pune și problema „limbii poetice” în general, referindu-se, pentru aceasta, tocmai la considerațiile lui Blaga din *Geneza metaforei și sensul culturii* (vezi p. 86—88).

⁷ Vezi, în acest sens, *Sextil Pușcariu și problemele...*, loc. cit.

această privință, rămîne, fără îndoială, cel din *Limba română, II*, în care marele lingvist încearcă să explice lipsa de înțelegere a lui Macedonski față de operele lui Eminescu tocmai prin „felul diferit cum înțelegeau ei arta“. Într-o manieră foarte succintă, Pușcariu propune aici, de fapt, o distincție poetic-tipologică fundamentală, formulată într-o viziune (dacă nu și într-o terminologie) pregnant semiotică: Eminescu își structurează textele după un principiu dominant „eufonic“, iar Macedonski „și unii poeți moderni (ca de ex. I. Barbu)“ — după un principiu al „pitorescului“ sau „picturalului“⁸.

Important, în primul rînd, pentru contextul de față rămîne, însă, faptul că cele mai multe observații ale lui S. Pușcariu asupra textelor lirice blagiene tind să vină în întîmpinarea unei asemenea abordări poetice funcțional-tipologice. El definește aceste texte ca reprezentînd o poezie de tip „filozofic“ sau „metafizic“, în sensul unei orientări primordiale spre „conținut“ (nu spre „expresia lingvistică“) și, mai precis, în sensul că această poezie se „construiește“ printr-o anumită „atitudine spirituală“ sau „viziune asupra lumii“⁹. Interesul savantului se orientează clar spre „principiile“ care stau la baza acestei construcții și pe care încearcă să le identifice chiar cu ajutorul explicitărilor poetului. Pasajele relevate, în acest sens, din *Pietre pentru templul meu*, ni se par, într-adevăr, de importanță crucială pentru înțelegerea artei verbale blagiene: sînt pasaje în care poetul cere operei de artă „o hotărîtă concepție despre ființă și rostul existenței“ și nu „pseudocreațiuni, perfecte în partea lor tehnică, făcute de [...] artiști-meșteșugari“; „o pătrundere în tînuitele instincte ale neamului“, corelată cu „făurirea unor vederi largi despre viață și natură“ și „cunoașterea altor culturi din vremea noastră, față de care să ne afirmăm și cristalizăm propriul spirit etnic cultural“¹⁰. Lingvistul încearcă să circumscrie, așadar, viziunea asupra artei implicită în versurile poetului, pe baza principiilor afirmate explicit de acesta, și să demonstreze, de fapt, că poetul este „consecvent cu aceste principii“. Oricît de mult vor diferi premisele și rezultatele cercetărilor actuale în această privință, trebuie subliniat, totuși, că strategia generală adoptată — cel puțin în cazul lui Blaga — nu poate fi substanțial diferită.

Tipul „filozofic“ sau „metafizic“ al poeziei blagiene dobîndește contururi ceva mai precise într-o formulă prin care ni se pare că Pușcariu intuiește, într-adevăr, sau cel puțin cuprinde implicit mecanismul semiotic esențial al acestor texte poetice: „Gîndirea lui [Blaga] nu se revărsă în cuvinte cu rezonanță retorică, ci rămîne adesea neexprimată în amănunte. Cuvintele sale sînt numai jaloanele ce indică drumul urmat de cugetarea poetului lăsîndu-ne să presimțim vag legăturile între ele și asociațiile ce le-au produs“¹¹. Se circumscrie, aici, fără îndoială — deși în termeni încă destul de vagi —, modalitatea *simbolică* fundamentală,

⁸ *Limba română, II*, p. 404.

⁹ Vezi *Un poet: Lucian Blaga*, în S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, ed. Ilie Dan, București, 1974, p. 551—554 (inițial publicat în „Glasul Bucovinei“, II, 1919, 46, p. 1—2); *Poezia și drama lui Lucian Blaga*, în *Cercetări și studii*, p. 555—564 (inițial în „Revista Fundațiilor Regale“, II, 1935, nr. 8, p. 338—352 și în „Analele Academiei Române“. *Dezbateri*, LV, 1934—1935, p. 169—181).

¹⁰ *Cercetări și studii*, p. 564.

¹¹ *Ibidem*, p. 556.

ce stă la baza creației de sens în textele lui Blaga. Această modalitate apare raportată, apoi, cu pătrundere, la însăși natura ireductibilă a „misterului“ pe care urmăresc să-l „reveleze“ aceste texte și la principiul cardinal al filozofiei blagiene, după care, „datoria noastră «în fața unui adevărat mister nu e să-l lămurim, ci să-l adâncim așa de mult, încît să-l prefăcem într-un mister și mai mare»“¹². Pe această bază apare explicabilă, în continuare, „dragostea poetului pentru mit“, „aplecarea lui firească spre misticism și legendă religioasă“, ca și marea sa atracție pentru *descîntec* și *colinde*, „în care răsună accente străbune, atît de greu de descifrat“¹³. S. Pușcariu corelează, așadar, modalitatea simbolic-aluzivă intuită în textele poetului, și definită ca „predilecție pentru nedeslușit“, cu natura simbolică specifică a textelor *mitice* („mistice“, sau „religioase“). Prin această relaționare ni se pare că se cuprinde, de fapt, în mod global, formula ce definește, în toată profunzimea și rigoarea, natura specifică a creației de sens în tipul textual reprezentat de poezia lui Blaga.

Pușcariu nu accede, evident, la o caracterizare elaborată semiotic a tipului poetic al textelor blagiene. Observațiile lui vizează, e adevărat, și operațiile fundamentale de selecție și combinare, dar aceste observații n-au putut beneficia, din păcate, de instrumentele conceptuale ale științei semantice moderne. Dimpotrivă, însăși formula sintetică finală la care ajunge lingvistul nostru, în această privință, se constituie în termenii prea puțin operanți ai unor categorii lexicologice tradiționale. Blaga creează „o operă poetică atît de încheată, nouă, originală și adîncă, frămîntînd din tezaurul tradițional al limbii românești, posibilități noi și plastice de expresie pentru cele mai abstracte idei, fără să facă concesii neologismului ușor și ademenitor“¹⁴. Această formulare sintetică rămîne, desigur, departe de forța de caracterizare tipologică spre care aspirăm astăzi, dar ea cuprinde — pe lângă unele elemente vădit intenabile — și cîteva premise ce se pot dovedi fecunde pentru o explorare poetic-funcțională cu mijloacele actuale. În esență, Pușcariu ne sugerează că poezia blagiană se constituie pe baza unei selecții lexicale *riguroase*, în primul rînd din „tezaurul tradițional“ al limbii române, și prin exploatarea la maximum a elementelor selectate în planul „dezvoltării semantice“ textuale. (Să notăm că această caracterizare generală fusese aplicată de el și poeziei eminesciene și ea ar surprinde, după credința sa, reflexul, în planul creației artistice, al unui aspect al specificului istoric-cultural al limbii române.)¹⁵.

În această circumscriere foarte largă, cu toate precizările și nuanțările ce vor trebui aduse, se poate afirma că descoperitorul poetului intuiește, cu certitudine, și un principiu fundamental care definește, credem, tipul funcțional textual în discuție, cel puțin la nivelul (pe care îl numim astăzi) 'semantic primar'. Nu ne referim, desigur, aici, la o preluare a caracterizării sale generale în termenii lexicologiei.

¹² *Ibidem*, p. 557.

¹³ *Ibidem*, p. 558, 560.

¹⁴ *Ibidem*, p. 564.

¹⁵ S. Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, în *Cercetări și studii*, p. 166 (inițial în *Academia Română, Discursuri de recepțiune*, XLIX, 1920, 54 p.).

Incriminata „rezervă“ față de neologism va fi infirmată de dezvoltarea ulterioară a creației blagiene și ea va putea fi probată ca falsă chiar cu mijloacele rudimentare ale statisticii lexicale. Pe de altă parte, înscriserea, într-un numitor comun a lui Blaga împreună cu Slavici, Coșbuc, Goga — care, toți, „scurmă în comorile păstrate în cărți vechi religioase și în poezia populară spre a găsi cuvântul autohton...“¹⁶ — mai mult întunecă decât lămurește principiul selecției lexicale care stă la baza textelor lui Blaga. Ceea ce ni se pare a fi intuiția valoroasă în caracterizarea generală a lui Pușcariu este, însă, observația profundă că universul poetic blagian se constituie pe baza unui număr relativ mic și, în principiu riguros limitat, de lexeme (ceea ce se numește, astăzi, „concentrație mare“). Ca și T. Vianu, lingvistul clujean subliniază importanța crucială, pentru acest tip de texte, a unor „cuvinte repetate mereu“: el semnalează, astfel, la Blaga, pe lângă *lumină* și *cenușă*, reținute și de Vianu (cf. *infra*, 2.), frecvența neobișnuită a lexemului *vînt*. Aceste observații indică, fără îndoială, o direcție fecundă în explorarea principiului care stă la baza selecției lexicale în textele de tip simbolic-mitic.

La fel de pregnante sînt, uneori, observațiile lui Pușcariu în ce privește modul specific de „dezvoltare semantică“ a termenilor selectați în opera blagiană. Surprindem, astfel, o formulare generală care pare să fie izvorită, cel puțin în parte, dintr-o înțelegere profundă a funcționalității „mitice“ a textelor discutate: „Între obiect și ființă, între concret și abstract se durează o insensibilă punte de trecere, care dă viață și patimă omenească lucrului, sensibilizează abstractul sau mută vizibilul și palpabilul în domeniul abstracțiunii“¹⁷. Se poate bănui, aici, aproximarea parțială a unui principiu al „dezvoltării semantice“ care s-ar înscrie, în mod direct, sub incidența finalității de „sporire a misterului“ și de care nu vor ține cont, din păcate, exegezele ulterioare. În sfîrșit, S. Pușcariu semnalează, în același sens — dar numai în legătură cu unele texte dramatice —, și o caracteristică a modului de construcție a spațio-timpului imaginar care este, într-adevăr, esențială pentru acest tip de texte: „cadru“ imaginat de poet este „în afară de loc și de timp“ sau „timpul în care se petrece acțiunea va rămînea, precum legenda o cere, vag, pentru ca misterul să nu se turbure prin precizări istorice; dar acest mit este românesc“¹⁸.

2. Pornind de la premise de altă natură și într-un orizont teoretic cu totul diferit, Tudor Vianu se apropie și el de o aproximare tipologică a textelor poetice blagiene, prin unele observații ce pot oferi cîteva puncte de reper convergente cu cele desprinse din opera lui Pușcariu.

Trebuie observat, de la început, că referirile lui T. Vianu la „arta“ lui Blaga nu se constituie nici ele în exegeze propriu-zis 'stilistice' și nu se integrează, ca atare, în perspectiva explorării psiho-genetice, i.e. a reconstituirii individualității autorului din operă sa. Avem a face, mai

¹⁶ S. Pușcariu, *Contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române*, în *Cercetări și studii*, p. 435 (inițial în „Revista Fundațiilor Regale“, IV, 1937, nr. 5, p. 324).

¹⁷ *Cercetări și studii*, p. 557.

¹⁸ *Ibidem*, p. 563.

degrabă, ca și la Pușcariu, cu opinii mult mai libere de constrângeri metodologice, care se formulează nesistematic în cadrul preocupărilor mai largi de „critică” literară consacrate scriitorilor români¹⁹. Nici de data aceasta, însă, aceste observații disparate nu pot fi valorizate, credem, dacă nu se ține seama de unele presupoziii mai generale care stau în spatele lor și pentru descifrarea cărora trebuie să ne raportăm, oricât de sumăr, la câteva coordonate care țin de gândirea lui Tudor Vianu în ansamblul ei.

Mai întâi, prin formația sa filozofic-estetică, savantul bucureștean apare înarmat, din capul locului, cu o viziune clară asupra dimensiunii tipologice în creația artistică, inclusiv în cea literară. În tradiția teoriei „organiciste” a artei, conceptul său de „tip” estetic este asimilat de la început unei înțelegeri primordial funcționale („Tipul ni se pare a fi determinat de un principiu final, de o putere orientată către un scop...²⁰) și delimitat, pe de altă parte, în mod ferm, de categoria „stilului”. Criteriul cel mai profund al distincției lor este sesizat, cu acuitate, tocmai într-o diferență radicală de perspectivă: în cazul *stilului* privim opera prin raportare la „agent”, ca pe „expresia omului care a produs-o”; în cazul *tipului*, privim opera în perspectiva ei „constitutivă”, „în logica construcției ei”²¹. De aici și orientarea total diferită a investigației tipologice, care nu va mai ținti spre „psihologia particulară și condițiile istorice ale creatorului”, ci va viza o unitate „totdeauna superioară distincțiilor individuale sau istorice”: „Prin stilul ei drama lui Shakespeare este unică. Prin tipul ei, ea aparține, după cum a arătat bine O. Walzel, forme baroce a artei...”²².

În al doilea rând, prin formația sa filozofic-lingvistică, marele estetician parvine și la o viziune autentic semiotică asupra specificității „simbolului artistic”²³ și se apropie, în acest fel, de înțelegerea proprie a tipologiei poetice ca dimensiune specifică a actului *semnificării* și a artei *verbale*. Este adevărat că această dimensiune nu apare conceptualizată ca atare în opera lui Vianu, astfel încât un strălucit interpret al lui este îndreptățit să intuiască, aici, una din marile „absențe” teoretice ale acestei opere²⁴. Deși nu o abordează sistematic în planul elaborării teoretice, Vianu sondează, totuși, această zonă, iar aproximările lui în această privință pot fi recuperate și valorizate tocmai din observațiile disparate cu caracter general, formulate pe marginea unor texte literare, mai ales ale scriitorilor români.

¹⁹ Aceste contribuții nici nu apar încadrate între „studiile despre stilul scriitorilor români”, în vol. 5 din ediția de *Opere*, editată de Matei Călinescu, Gelu Ionescu și Sorin Alexandrescu, ci în volumul 3, dedicat (ca și vol. 2) „scriitorilor români”, în general (București, 1973); vezi, în special, *Lucian Blaga, poetul* (publicată, inițial, în „Gândirea”, XIII, 1934, nr. 8, p. 305—310), p. 253—266; *Teatrul d-lui Lucian Blaga* („Cuvîntul”, II, 1925, nr. 331, p. 1—2 și nr. 337, p. 1—2), p. 246—252.

²⁰ T. Vianu, *Tip și normă în estetică* (1928), în *Opere*, vol. 7, 1978, p. 309.

²¹ Idem, *Opere*, vol. 6, p. 135—162; *Tezele unei filozofii a operei* [postum, 1974], în *Opere*, vol. 7, p. 535; vezi și I. Oancea, *op. cit.*, p. 251.

²² Idem, *Opere*, vol. 6, p. 161.

²³ Idem, *Opere*, vol. 4, p. 294—365.

²⁴ S. Alexandrescu, *Postfață. Concepția stilistică a lui T. Vianu*, în T. Vianu, *Opere*, vol. 5, p. 666 (se menționează că T. Vianu nu urmărește și „codurile stilistice supraindividuale”).

Tipul poetic blagian apare circumscris, în accepția cea mai largă, tot prin integrarea textelor sale în „poezia metafizică“, „de cunoaștere“ sau, mai restrictiv, în „lirica gnoseologică“²⁵. Aportul nou și valoros al încadrării propuse de Vianu provine, însă, fără îndoială, din situarea lui Blaga, alături de Ion Barbu, și din disocierea lor netă în raport cu lirica (antumă) a lui Eminescu și cea a lui Arghezi. Reperarea primă a tipului „metafizic“ se face, evident, pe aceeași bază a orientării spre „substanță“ (= conținut), și nu spre „formă“ (= expresie), comună atât lui Blaga cât și lui Barbu. Vianu oferă, însă, și o formulă definitorie, pentru acest tip poetic, reținând orientarea funcțională a textelor celor doi poeți spre „sensibilizarea unui înțeles metafizic“²⁶. Această încadrare inițială reprezintă, fără îndoială, o aproximare tipologică mult mai profundă decât cea propusă de Pușcariu, și ea se impune, după opinia noastră, la baza oricărei elaborări semiotice.

Dacă nu urmează el însuși această cale, Vianu merge, însă, mai departe în sensul unei disocieri pertinente, în interiorul acestei categorii tipologice, între „modalitățile“ sau (sub)tipurile ilustrate de textele celor doi mari poeți. Deosebirea ține de „diferențierea viziunii“, dar în spatele acesteia se intuiește și o distincție a principiilor constructive. Sensul simbolic al poeziei lui Blaga se constituie după un principiu „conflictual“, „dramatic“ (iar „lumea“ lui apare ca „un cîmp de forțe vrăjmașe“), pe cînd „în cercul de simboluri“ ale lui Barbu sensul vizează „pacea ființei necreate“ sau „viața începătoare și nevinovată“ („lumea“ lui menținându-se „într-o zonă de arhetipuri, plutind peste fluctuațiile vremii“)²⁷. Ni se pare cert că, în acest context, Vianu distinge, cu dreptate, specificul simbolic al poeziei bliagene prin referire la un principiu constructiv caracteristic semanticii mitului. În acest sens trebuie interpretată, de altfel, și încadrarea anterioară a lui Blaga în „clasa misticiilor“, pentru care „expresia s-a topit totdeauna în flacăra experiențelor“, iar „dincolo de cuvinte și de înlănțuirea lor“ se atinge „intuiția directă a sufletului“²⁸. Această caracterizare nu ne îndreaptă, însă, spre o „formulă“ mai puțin „socializată a conștiinței“, prin care „ne întîmpină [...] omul singur, executînd actul cel mai intim subiectiv al sufletului“, ci tocmai spre „caracterul conflictual al vieții lui interioare“, în care se regăsesc acele mari „forțe vrăjmașe“ ce animă viziunea mitică asupra lumii²⁹. Urmind această interpretare, vom putea căuta împreună cu Tudor Vianu, în acest aspect, „simburele generator“, nu doar „al celor cinci culegeri de poeme“ pe care le discută, ci al acestui *mod de construcție poetică* în general.

Marele estetician identifică, pe de altă parte, o caracteristică definitorie în funcționarea textuală a acestui tip poetic în momentul în care reperează, în arta blagiană, o „admirabilă conciziune a expresiei, liberă de orice amestec discursiv și retoric“³⁰. Acest concept al „conci-

²⁵ Pe lângă titlurile menționate în nota 19, vezi și Ion Barbu (1935), în *Opere*, vol. 3, în special p. 315—319.

²⁶ Formula este aplicată *expressis verbis* numai textelor lui Blaga (*Opere*, nr. 3, p. 255), dar ea se regăsește, implicată, și în caracterizarea „ciclului ermetic“ al lui Ion Barbu (*ibidem*, p. 290—314).

²⁷ *Ibidem*, p. 318—319.

²⁸ *Ibidem*, p. 260.

²⁹ *Ibidem*, p. 254; 319.

ziunii" este în mare parte sinonim, dacă nu ne înșelăm, cu cel propus de Pușcariu (al „predilecției pentru nedeslușit“), vizînd, ca și acela, atît selecția mijloacelor (lexicale) cît și modul de „dezvoltare“ (semantic-textuală). Noțiunea lui Vianu ni se pare a avea, însă, o mai mare putere de caracterizare, ea îngăduind, în același timp, și o disociere de aspectul simetric din tipul sau modul simbolic barbian.

„Conciziunea“ este implicată, mai întîi, în însăși selecția lexicală, pe care Vianu o abordează și prin metoda statistică — introdusă, poate, pentru prima oară, la noi, în acest context: „Una din metodele încercate cu mai mult succes în interpretarea poeziilor lirici constă în găsirea termenilor mai des folosiți de vocabularul lor și a icoanei care domină cu precădere lumea lor de imagini“³¹. Termenii pe care îi reține Vianu ca dominanți, pentru primele cinci volume ale poetului, sînt: *lumină, cenușă, sînge*. Dincolo de simpla constatare a frecvenței acestor cuvinte, care ar indica doar ocurența unor *motive* predilecte, se intuiește, însă, cu pătrundere, forța condensatoare a „imaginilor“ evocate, care le cristalizează semantic în adevărate „mituri“. Esteticianul surprinde, așadar, un mod al semnificației, dincolo de simpla statistică a frecvenței, și — ceea ce este, poate, mai important — corelează acest mod cu funcția simbolic-mitică, surprinsă, în dinamica ei, la nivelul ansamblului textual studiat: la început „lumina și cenușa își țin echilibrul“, apoi „mitul cenușei, ca expresie a delirului dionisiac exhaustiv sau al unei lumi prăbușite în dezolare, este înlocuit cu mitul *sîngelui*, al cărui termen și imagine revin din ce în ce mai stăruitor“³². Ne întîmpină, aici, fără îndoială, o abordare tranșantă a selecției lexicale în perspectiva funcțional-textuală. În raport cu această perspectivă generală, observațiile ulterioare ale autorului despre „limba“ lui Blaga — care ar fi „rămas pe alocuri mai stingace, mai ales în prima sa producție, prinsă într-un cheag de provincialisme care mai tîrziu a cedat în bună parte“³³ — nu pot constitui, însă, din păcate, decît o regretabilă abdicare.

Vianu încearcă să ilustreze „conciziunea“, definitorie pentru „arta poetică a lui Blaga“, și prin alte aspecte, care ar ține de „expresia“ textuală „liberă de orice amestec discursiv și retoric“. Între acestea, reținem tehnica construcției metaforice sintetice, reperată începînd cu al doilea volum al poetului. Astfel, „pe cînd în *Poemele luminii*, pentru sensibilizarea unui înțeles metafizic, se foloseau comparații dezvoltate de un caracter uneori prea analitic, simplele notații de imagini sînt acum suficiente“³⁴. Formula este, iarăși, paralelă cu acele „jaloane ce indică drumul urmat de cugetarea poetului“ — semnalate de Pușcariu. Vianu încearcă să surprindă, însă, mai îndeaproape această tehnică textuală („nondiscursivă“ și „nonretorică“), sesizînd două modalități ale „dezvoltării“ semantico-sintactice la care recurge poetul: (a) una, în care „poezia [...] se dezvoltă mai mult în durată decît în spațiu“ („se întrebuntau imagini succesive care obțineau prin convergența lor sugestia dorită“, prin „aglomerarea detaliilor“ și „un efect de intensitate, fără să de-

³⁰ Ibidem, p. 260.

³¹ Ibidem, p. 255.

³² Ibidem, p. 258.

³³ Ibidem, p. 260.

³⁴ Ibidem, p. 255.

serie și o figură spațială"); (b) a doua, începînd cu 1933, care duce la „o spațializare a gîndirii poetice“ și o convertire a funcțiunii imaginilor (de la „o pură funcțiune internă“) și în direcția unei configurări „vizibile“³⁵. Indiferent de forța de caracterizare a acestor notații ele rămîn, alături de celelalte observații reținute aici, semnificative pentru efortul de încadrare tipologică a textelor poetice ale lui Blaga.

TOWARDS A TYPOLOGICAL DEFINITION OF BLAGA'S POETIC TEXTS

(Abstract)

The paper is part of a larger effort directed towards the elaboration of a general typology of poetic texts. The present section is concerned with defining the 'mythical-symbolic' type.

The autor attempts a valorization of the important contributions offered in this perspective by a great linguist (S. Pușcariu), and an eminent philosopher (T. Vianu), in their remarks on L. Blaga's poetry.

Decembrie 1992

*Universitatea „Babeș Bolyai“
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, Str. Horea, 31*

³⁵ *Ibidem*, p. 238.

FINALUL LUCEAFĂRULUI — ARGUMENTE SEMANTICE PENTRU O ARMONIE A „SINGURĂȚILOR“

RODICA MARIAN

Ultima secvență-act din textul *Luceafărului* impune o analiză semantică complexă, redimensionată și prin achizițiile de sens născute din fuziunea celor trei nuclee narativ-dramatice. Scena finală va rezolva nu numai drama dublei aspirații spre absolut și imposibil în care s-au angajat cei doi eroi din începutul poemului, ci și suprapunerile de nivel semantic ale confruntărilor consumate în segmentele IV și V, respectiv consecințele întâlnirii dintre Cătălin și Cătălina și ale celei dintre Hyperion și Demiurg.

Pe de altă parte, interpretarea trăsăturilor din final ale personajelor, ca și a semnificației manifestărilor acestora, se cuvine a fi relaționată cu ceea ce textul poemului a structurat în întregul lui, cu configurațiile „lumilor“ în care se înscriu personajele respective și acțiunile lor imaginate.

Prima strofă a segmentului final confirmă o transformare, dar și o evoluție a personajului numit inițial Luceafărul și mai apoi Hyperion: „În locul lui venit din cer / Hyperion se-ntoarse / Și ca și-n ziua cea de ieri, / Lumina și-o revarsă“¹. Pentru Hyperion — al cărui nume revelează o esență² și care, asemenea cu „părintele“ său ceresc, părea să nu aibă nici timp, nici loc, rămânând neschimbat oriunde ar apune — întoarcerea la locul lui atestă supunerea la o determinare precisă, recunoașterea unei ordini, asumarea condiției pe care Luceafărul o avusese înainte de marea aventură a desprinderii de sine. Acest loc se dezvăluie acum a fi venit din cer, ceea ce înseamnă împăcarea cu o predestinare, diferită ca și conștiință de ceea ce Luceafărul recunoștea a fi „locul lui de sus“ („Eu sunt Luceafărul de sus“ repeta el în visul preafrumoasei), loc din care Luceafărul „s-a rupt... pierind mai multe zile“. Revenirea sub numele de Hyperion în poziția pe care Luceafărul o părăsise pornind în zbor spre „al neființei adăpost“ (O. II, p. 402), este, evident, o urmare a dialogului cu divinitatea, deoarece chiar numele de Hyperion este însușit din discursul demiurgului, însemnând

¹ Pentru citatele din textul *Luceafărului* și a variantelor poemului am folosit ediția critică, îngrijită de Perpessicius, M. Eminescu, *Opere*, I—II, București, 1939, 1943.

² Pentru devenirea Luceafărului în *Hyperion*, vezi Rodica Marian, *Numele proprii în Luceafărul lui Mihai Eminescu*, în *Studii de onomastică*, IV, Cluj-Napoca, 1987, p. 446—457; idem, „Lumile“ Luceafărului, în *Semiotica și poezia* (3): *Text și textualitate*, Cluj-Napoca, 1987, p. 170—183; idem, *Coordonate semantice în dualitatea Luceafărului și dezvoltarea lor textuală*, în CL, XXXIV, 1989, nr. 2, p. 32—41; idem, *Ipostaze ale nemuririi: Luceafărul și Hyperion*, în CL, XXXV, 1990, nr. 1, p. 83—92.

prin urmare că și dincolo de limitele textuale ale acestuia se menține revelația esenței descoperite prin acest nume și mai ales pentru că numele este însoțit de verbul cotextual „se-ntoar-se”. Valoarea semantic-textuală a *întoarcerii* trebuie pusă în relație cu faptul că verbul la perfect „se-ntoar-se” reia imperativul „întoarce-te” rostit ca o sentință, cu trei versuri înainte, din mila celui care refuză Luceafărului individuația. Prin reapariția textuală a *locului*³, alăturată de numele Hyperion, se spulberă teza consubstanțialității personajului principal cu divinitatea, care nu mai poate fi susținută în afara discursului demiurgic și în care se statua tocmai acel: „Noi nu avem nici timp, *nici loc*, / Și nu cunoaștem moarte”. Totuși, este foarte important de precizat că entitatea numită Hyperion în secvența finală nu poate fi redusă la statutul anterior al Luceafărului, cu toate că-i preia funcția primordială de „pur-tător al luminii”, știut fiind că esența hyperionică („pe deasupra a toate mergătoare” în sensul ei etimologic din vechea greacă) *rămâne* egală cu sine oriunde ar apune.

Incompatibilitatea inițială dintre natura pămîntească a fetei și postura astrală a Luceafărului (concentrată în cele două extreme, a „nimbului nemuririi” reci și a „focului din privire”), se amplifică prin eliminarea „căii” deschise de dorință. Hyperion, cel întors în locul lui și care-și *revarsă lumina* ca și-n ziua cea de ieri, nu mai are *patimi fără saț*, în privire, el rămîne în lumea lui, în care *se simte nemuritor și rece*. Poate de aceea, încă înainte de replica finală, Hyperion *vedea de sus*, deci cu o sensibilă detașare, ceea ce se petrecea în acel codru aureolat de lumina lunii, *privea* uimirea celor care descopereau, cu emoție, erosul. Reacția pur contemplativă (*vedea de sus*) pe care textul o consemnează în acest moment este elocventă mai ales în comparație cu atitudinile anterioare ale Luceafărului, atît de implicat în comunicarea cu iubita pămînteană (în visele ei). Motivele acestei distanțări sînt multiple, explicată fiind, înainte de toate, prin transformarea Luceafărului în Hyperion.

Cuvîntul *lumină* conexat de numele Hyperion întărește transformarea implicit exprimată prin întoarcerea *în locul lui* și semnalează, la o mai atentă analiză, substituirea fetei luciferice a personajului prin cea hyperionică. În primele patru segmente ale poemului cuvîntul *lumină* nici nu apare, condiția de „făcător al luminii” fiind cuprinsă în semantica numelui *Luceafărul*. Precizarea că Hyperion *își revarsă lumina* vine să reconfirme condiția de planetă a personajului, care acum are nu numai un loc al lui, ci și o *lume* a lui. Trecut prin marea aventură a dialogului cu divinitatea, prin zborul dincolo de spațiu și timp, Luceafărul-Hyperion aduce cu sine o *lume întreagă* („Hyperion, ce din genuni / Răsai c-o-ntreagă *lume*”), dar își pierde memoria afectivă în adîncul *uitării celei oarbe*.

Această accentuare a singurătății Luceafărului, evoluînd spre izolarea și închiderea în sine a lui Hyperion, o intuie Cătălina în starea de grație și de zbulc al momentului confesiunii. Ea resimte sensibil și intens condiția dramatică a Luceafărului ce „Dă orizon nemărginit / *Singurătății mării*” și chiar fără să-l priceapă, precum făcuse și în vis, îl însoțește cu plînsul unei misterioase emoții. Intuiția ei ingenuă concentrează și presimte evoluția sensului general spre închiderea hyperio-

nică, care va izola definitiv statornica ei năzuință și așteptare a celui altceva dorit ca împlinire. Sint două strofe în confesiunea Cătălinei care au consistența unei adevărate *mise en abyme* pentru semnificația întregului poem și care redau cu o uimitoare claritate ambivalența personajului Luceafărul-Hyperion și justifică totodată, cu candoare și inconștientă, implicita ei poziție față de fiecare ipostază a eroului⁴. Anti-teticele disponibilități ale Cătălinei se reflectă în contradicția personajului ce-i farmecă nopțile și care este descris în două feluri, absolut coincidente cu cele două ipostaze denumite în mod diferit: Luceafărul și Hyperion. Această intuire a evoluției Luceafărului este cu atât mai interesantă cu cât textul nu lasă nici un dubiu în privința faptului că celei numite la un moment dat Cătălina îi rămâne inaccesibilă abstracția hyperionică, pentru ea, în perspectiva privirii, chiar și în final, personajul rămâne *Luceafărul*. „Lucește c-un amor nespus“ și „Pătrunde trist cu *raze reci*“, versuri care atestă un perfect paralelism sintactic, dezvăluie, în opoziție semantică, pe Luceafărul îndrăgostit și, respectiv, pe Hyperion cel retras în lumea lui și a cărui răceală îi pare fetei corelativă cu tristețea. Dacă „Lucește c-un amor nespus / Durerea să-mi alunge“ cuprinde toată dragostea Luceafărului, în măsura în care ea era posibilă, „Pătrunde trist cu *raze reci* / Din lumea ce-l desparte...“ exprimă presupusul regret al lui Hyperion de a fi nevoit să se supună legii care-i separă. Efectele potențatoare ale sentimentului sint însă în antiteză cu destinul geniului pe pământ, motivat astfel din perspectivă terestră: „Dar se înalță tot mai sus / Ca să nu-l pot ajunge“. Așa încît consecințe de sens se degajează firesc: există „lumi“ prin care dorurile străbat foarte greu, un departe veșnic de neatins, un regret oarecum estompat. (*Razele reci* din „Pătrunde trist cu *raze reci*“ reunesc poziția ambiguă dintre cele două lumi cu prefigurarea celui *farmec al lumii* *reci* implorat de Cătălin.) Versuri emblematic pentru esența poemului, avînd armonii stilistice, dar și accente gnomice, descriu starea sufletească a Cătălinei: „În veci îl voi iubi și-n veci / Va rămînea departe...“; concluzie, reacție interioară, dar și presentiment al condiției celei mai profunde iubiri, cea protejată de o constantă depărtare.

Repetarea implacabilului „în veci“ sună ca o predestinare, reflectînd condiționarea reciprocă a depărtării și a iubirii. Gravitatea introspecției făcea confesabilă această trăire a depărtării, oarecum asemănătoare imperioaselor chemări din vis, dar traducînd acum nestinsul dor de lumină într-o aspirație ce răsfrînge în suflet imposibilul. Se definește astfel distanța ce-i este necesară sentimentului ca să devină de-o intensitate dureroasă: Cătălina vorbește de *durerea* ei, pe care strălucirea iubitoare a Luceafărului încearcă s-o alunge. Durerea este deci starea cea mai adîncă a singurătății îndrăgostitului de acel departe de neatins. Reapariția *durerii* în limbajul lui Cătălin, cel din final, deși sur-

³ Luceafărul „s-a rupt din locul lui de sus“, avea deci un loc al său, într-o anume ordine a unei anumite „lumi“, pe cînd Hyperion este asociat „neființei“ divine prin acel: „*Noi nu avem nici timp, nici loc, / Și nu cunoaștem moarte*“. Remarcăm că acest și nu e o conjuncție coordonatoare copulativă, ci are funcție de coordonare conclusivă, însemnînd „deci, prin urmare“.

⁴ Vezi argumentele și demonstrația mai amplă la Rodica Marian, *Conector sintactic, figură și personaj* în Luceafărul, în SCL, XXXIX, 1988, nr. 4, p. 317—322; idem, *Dedublarea Cătălinei*, în „Steaua“ XV, 1989, aprilie, p. 13—15.

prinzătoare, face dovada cea mai impresionantă a faptului că acest personaj, aparent atît de voios, s-a contaminat de dorul depărtării și de absolutul iubirii⁵. Rezonanțele temei din confesiunea Cătălinei sînt transparente în rugăciunea lui Cătălin: „Lucește c-un amor nespus / *Durerea* să-mi alunge“ și „Și de asupra mea rămii / *Durerea* mea de-o curmă“.

Înainte de a stărui asupra modului în care Cătălin, cel din final, se asociază comuniunii într-o nefericire, în sensul în care preafrumoasa fată și Luceafărul ei s-au antrenat în imposibila încercare de a depăși departele, trebuie subliniată nota comună a singurătății Luceafărului-Hyperion și a Cătălinei, condensată în ideea unei despărțiri impuse de apartenența la lumi diferite, adevăr intuit de fiica pămîntului și care rămîne ca subiacentă justificare atît a statornicei ei chemări și deschideri spre lumina dătătoare de sens („Ea, îmbătată de amor, / Ridică ochii. *Vede / Luceafărul. Și-ncețișor / Dorințele-i încrede*“), cît și a refuzului acesteia de a coborî peste norocul nestatornic al iubirii ome-nești („Ci eu în lumea mea rămîn. . .“).

Ipostaza din final a lui Cătălin transfigurează datele dramei aceluia departe de neatinș, departele lui reconsiderîndu-se din aproapele toc-mai dobîndit, ridicat mai sus, dar nu prea departe, în realitatea stator-nică exprimată în „Și de asupra mea rămii“. Farmecul sfînt din nopțile Cătălinei se transferă în spontană așteptare a „revărsării“ de liniște „de veci“ peste o noapte de patimi, pe care portretul anterior al lui Cătălin cel „guraliv și de nimic“ nu o făcea previzibilă. Predicția aceluia naiv cuceritor, încrezător în virtuțile sale, ca și ale „fugii în lume“ („Doar ni s-or pierde urmele / Și nu ne-or ști de nume, // Căci amîndoi vom fi cuminți, / Vom fi voioși și teferi, / Vei pierde dorul de părinți / Și vi-sul de luceferi“) se dovedește o complexă eroare. Nu numai pentru că sufletul Cătălinei bîntuit de năluca intangibilă a Luceafărului nu va pierde acest vis o dată cu inițierea în tainele iubirii reale, ci și pentru că el însuși, Cătălin, va prelua fervoarea unui dor nemărginit, ridicîndu-și privirile spre înalt, sub *raza ochiului senin* al iubitei proaspăt cucerite, care dobîndește o aură de mister și-i provoacă o neliniște aproape patetică. Spiritul celui ce părea atît de neștiutor de întrebările și angoasele sufletului este nemulțumit de o victorie asupra clipei; apetența, dorul de împlinire a iubirii preia dimensiunile absolutului: „Căci ești iubirea mea de-ntîi / Și visul meu din urmă“.

De fapt, Cătălin cel din final pronunță cuvintele unei rugi inexplicabile omului modern. Simțirea lui, pe care nimic nu i-o cenzurează în acest moment ce ar trebui să cuprindă numai triumful unei satisfacții împlinite, pare să ateste ceea ce vechii greci știau despre cucerire, anume că ea nu deschide neapărat tărîmul iubirii, ci uneori îl și închide. Așa încît arderile pătimașe, care interesează mai nou o parte a criticii⁶, nu

⁵ Cf. și analiza din idem, *Cătălin — coordonate semantice ale unui portret textual*, în „Limbă și literatură“, 1987, vol. 1, p. 20—28.

⁶ O prezentare polemică a acestei reevaluări, la G. Munteanu, *Eminescu și eminescianismul*, București, 1987, p. 19—28 și 263—265. Vezi și Dan C. Mihăilescu, *Perspective eminesciene*, București, 1982, p. 130—142.

dezvăluie numai dimensiunile surprinzător de profunde ale personajului, ci și integrarea sa în haloul unei comune nefericiri care domină în sensul de ansamblu din finalul *Luceafărului*.

Poate de aici se reverberează acel „nelămurit sentiment de armonie...”, în ciuda dizarmoniei dintre cele două ordini, „cea a individua-lului și cea a generalului” cum observă C. Noica⁷, dînd acestui fenomen o explicație diferită de analiza semantică pe care o propunem în prezența demonstrației. Interpretarea noastră nu exclude dintre căile de acces spre semnificația simbolică a poemului paralelismul de atitudine finală dintre Cătălin și Cătălina și paralelismul *Luceafărului* cu Cătălin.

Oricît ar părea de contradictoriu, ceea ce-i unește pe Cătălin și Cătălina nu este numai luminoasa uimire a descoperirii eroticului, ci mai ales sentimentul de neîmplinire, de tristețe care urmează chiar momentului împlinirii. Altminteri similitudinile semantice privind *durerea* pe care cel îndrăgit este îndreptățit s-o aline, ca și folosirea lexemului *farmec* numai în contextele confesiunii Cătălinei și a ultimei replici în text a lui Cătălin, alături de alte coincidențe semnificative nu ar fi relevante și nu ar putea susține în semantica de profunzime a secvenței ultime impresia unei comuniuni întru îndoială, neliniște și nemulțumire. Cei doi pămînteni imploră în atitudinea hotărîtoare a ultimelor lor replici o lumină dătătoare de sens, dincolo de reinstalata distanță despărțitoare dintre posibilul real și imposibilul ideal. Șansa eventualei permanentizări a „farmecului” și a unirii lui cu aspirațiile fiecăruia se conturează prin intuiția comună a necesarei priviri spre „mai sus” de sine, chiar dacă dorul lor de lumină are traiectorii diferit delimitate: *el* plăsindu-se înfiorat *sub* raza ochiului senin al iubitei, în care se răsfrînge un ideal de-o viață, de la iubirea dintii la visul din urmă, *ea* confirmînd prin ridicarea ochilor constanta dorului ei de înălțimi și de ideal.

Deși examinat numai în consecințele sale cele mai generale, paralelismul Cătălin—Cătălina, ca figură textuală, își verifică valabilitatea prin dubla deschidere a argumentelor de text pe care le permite și le impune chiar în privința Cătălinei, care apare în final cu o atitudine ce trimite neapărat la textul anterior al confesiunii ei.

Pe de altă parte, același conținut al rugii extatice a lui Cătălin produce un paralelism complex cu marea cerere a *Luceafărului* către „părintele” său divin. Simetria acestuia este asigurată de echivalența parțială a condițiilor în care destinele lor tind spre împlinire⁸. În momente cruciale ale devenirii lor, amîndoi imploră ceva definitiv, fie reintrarea în haos — *sete de repaos* (*Luceafărul*), fie *liniște de veci* cu *farmecul luminii reci* (Cătălin). Cererea-rugă a amîndurora are puncte de atingere, coincidențe și cîteva diferențe fundamentale care nu privesc însă modul de organizare a materiei verbale a rugii și a justificării ei.

⁷ C. Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, 1978, p. 108.

⁸ Există o intuiție nedevelopată în acest sens și la D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, Iași, 1987, p. 154—155.

RUGA

Luceafărul

... Dar dă-mi o altă soartă
 ... Reia-mi al nemuririi nimb
 Și focul din privire
 Și pentru toate dă-mi în schimb
 O oră de iubire.

Cătălin

Cu farmecul luminii reci
 Gindirile străbate-mi,
 Revarsă liniște de veci
 Pe noaptea mea de patimi.
 Și deasupra mea rămii
 Durerea mea de-o curmă,

JUSTIFICAREA

... M-aș întoarce-n haos
 ... Mi-e sete de repaos

Căci ești iubirea mea dintii
 Și visul meu din urmă.

Luceafărul credea deci, oricât ar părea de contradictoriu, în ora de iubire ca într-un liman al setei de repaos, iar Cătălin cere liniștea de veci după ce a trecut prin împlinirea orei de iubire (Căci ești iubirea...). Așadar, se adevărește că „focul din privire” nu dispăre după împlinirea dorului din inimă, ci, așa cum ruga lui Cătălin o dovedește, noaptea de patimi și durerea persistă și-și cer în continuare o alinare. Cătălin nu pare a fi eliberat de dorință, ci dimpotrivă, insistența și varietatea verbelor la imperativ prin care imploră încă (*străbate-mi, revarsă, rămii*) este similară cu cea din ruga Luceafărului (*dă-mi, reia-mi, dă-mi în schimb*); în folosirea pronumelor posesive nu excelează numai Cătălin⁹, cel care pare atât de simplu și prozaic. Cătălin imploră, cere și speră și după ce se părea că obținuse privilegiul orei de iubire, atât de râvnit de Luceafăr. Evidenta neliniște a celui care așteaptă acum pacea spiritului prin filtrul miraculos al ochiului senin al iubitei relevă o incertitudine și o nesiguranță cu accente dramatice.

Acest ton se potrivește îndrăgostitului nefericit, implicând ipostaza unei singurătăți patetice. Desăvârșirea sperată este pe măsura iubirii sale unice, prelungind prima trăire în visul din urmă, care pare o chemare a absolutului, un fel de miraj autoreflectat de intensitatea dorinței spre împlinire perpetuu reînnoită. Această împătımire era perceptibilă, ca o prevestire, chiar în uimirea reflectată pe fețele celor doi copii îmbrățișați în codru. Văzind de sus această primă mare emoție, Hyperion a intuit în ea și tragismul unei condamnări: probabila fericire în iubire este precară și instabilă. Ceea ce-l convinge poate, o dată în plus, pe Hyperion, să se retragă în lumea lui, lume a esențelor inalterabile, singura care, pentru moment, îi poate asigura pacea interioară și senzația superiorității.

⁹ V. Cuștaru, *Metamorfozele lui Hyperion*, Iași, 1983, p. 178—179, afirmă că pronumele posesiv în limbajul lui Cătălin dezvăluie o posesivitate carnală, fiziologică.

LA DERNIÈRE PARTIE DE LUCEAFĂRUL — LES
ARGUMENTS SÉMANTIQUES POUR UNE HARMONIE
DES „SOLITUDES“

(Résumé)

La présente étude revient sur les arguments qui relèvent les trois solitudes de la partie finale, reprenant dans la démonstration les margues textuelles-poétiques dégagées de la *mise en abyme* du poème, marques que nous avons révélées de la partie finale, reprenant dans la démonstration les marques textuelles-poétiques dans deux strophes de la confession de Cătălina.

A la fois, dans la dernière partie de *Luceafărul* se réunissent les coordonnées sémantiques de la dualité des personnages Luceafărul-Hyperion d'une part, et, de l'autre, Cătălin (personnages dont l'évolution est évidente et démontrable) avec le dédoublement de Cătălina, constante dans ses hypothétiques disponibilités. Ainsi, le discours final renferme tant les inaccomplissement des humains que le „malheur“ du génie dans un halo commun de solitude.

Noiembrie 1992

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu“
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

CONVERGENȚE STRUCTURALE ÎN POEZIA ȘI PROZA DE CIRCUMSTANȚĂ

VICTORIA MOLDOVAN

Relația poezie — proză se situează printre motivele permanente de meditație din gândirea filozofico-estetică, de la *Poetica* lui Aristotel pînă la ultimele lucrări din poetica actuală.

În urmărirea similitudinilor sau a diferențelor dintre poezie și proză, cercetarea aplicată devine profitabilă dacă evită extrapolările. Pentru a respecta această condiție, am procedat la o limitare strictă a cimpului de investigare, rezumîndu-ne demersul analitic la poezia și proza de circumstanță. Precizăm că n-am intrat în subtilități de disociere a discursului poetic/narativ, ci am apelat la „intuiția naivă înscrisă în performanța receptorului“ și la achizițiile tradiționale, considerînd *În jurul unui divorț* de George Topîrceanu poezie, iar *Alegeri nouă* de Mihail Sadoveanu proză scurtă. Am făcut, de asemenea, abstracție de anumite controverse privind definirea literaturii, limitele ei, granița dintre publicistică și literatură etc.

Punerea în paralel a celor două texte se susține prin coroborarea argumentelor de natură literară și extraliterară privind operele sau autorii lor. Dintre acestea menționăm:

a) Amîndoi scriitorii se circumscriu aceluiași spațiu, amîndoi au beneficiat de climatul literar al „Vieții românești“.

b) Fiecare dintre cei doi scriitori — urmînd propria linie de dezvoltare — se înscrie într-un curent de continuitate a tradiției literare care se opune moderniştilor; chiar mai mult, exegeza literară a surprins cam aceleași influențe. Cu spiritul său pătrunzător, George Călinescu¹ îl situează pe Sadoveanu printre continuatorii nuvelisticii vremii, considerînd că „mai întîi este clară, pentru cine observă bine, înriurirea lui Caragiale“. Pe de altă parte, aceeași descendență caragialeană — dar, de data aceasta, a versurilor umoristice ale lui G. Topîrceanu — a fost susținută cu argumente lingvistice de Boris Cazacu².

c) Nota de umor caracterizează atît poezia cît și proza de care ne ocupăm. Ceea ce le deosebește este tipul de umor, calitatea umorului și modalitatea de realizare a acestuia. La Topîrceanu, umorul este mai evident, suculent, mizîndu-se prioritar pe el. Poetul, care „se lasă cu vo-

¹ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Minerva, 1982, p. 617.

² Boris Cazacu, *Poezia umoristică a lui George Topîrceanu: o spontaneitate deliberată*, în vol. *Semiotica și poetica*. (3). *Text și textualitate*, Cluj-Napoca, 1987, p. 126—133.

luptate în acest exercițiu de substanțială mecanică, versificînd tot ce-i cade la îndemînă⁴³, transformă în poezie (deloc lirică) o banală proză cotidiană: motivele de birfă pe seama potențialului divorț al lui Mișu Șt. Popescu. Umorul practicat de Sadoveanu este mai subtil, proza lui fiind definită ca „înalț umoristică, adică serioasă în temeiul ei conceptual, jovială în rafinamentul cu care indivizii își destăinuie slăbiciunea”⁴⁴.

d) Atît Topirceanu cît și Sadoveanu sînt moralişti — umorul trimite la meditație; nuanțările se impun însă și aici. În poezia lui Topirceanu, umorul fiind mai evident, moralistul se ascunde sub umorist. În proza lui Sadoveanu, cu toate că deseori lirismul covîrșește, moralistul este mai evident, poanta finală trădîndu-l.

e) Ambele texte au fost publicate inițial în presă („Opinia” și „Viața românească”), fiind incluse ulterior în volumele *Pildele cuconului Vichentie*, 1921, respectiv *Migdale amare*, 1928.

f) Ele se înscriu sub semnul evenimentului, al cotidianului, al circumstanței.

În ceea ce privește tratarea subiectului și realizarea celor două texte, acestea urmează, firește, maniera specifică fiecărui autor.

Topirceanu surprinde și immortalizează în versuri modul în care este receptat de cei din jur un potențial eveniment — divorțul dintre Mișu și Zoe. Autorul se vrea cronicarul neimplicat, pe deplin obiectiv, liber, totuși, să îngroașe liniile prin care conturează părțile aflate în dispută — respectiv adversarii lui Mișu sau ai Zoei. Totul este relatat la persoana a III-a. Textul este mult prea cunoscut pentru a insista asupra lui.

În *Alegeri nouă*, autorul înregistrează tot un fapt divers, relatat din perspectiva trăirilor cuconului Vichentie Prisăcaru. Acesta monologhează — în prezența autorului — pe tema unui eveniment cu implicații sociale majore: alegerile. Întrucît ne aflăm în fața unui text prea puțin cunoscut, se impune prezentarea lui.

Intrarea în subiect nu este savant pregătită, debutul realizîndu-se printr-un enunț neangajant: „Alegerile au început, ș-am fost pe la cîteva localuri de vot”. Abia fraza următoare incită curiozitatea și trădează prezența unui ascultător: „N-ai idee ce lucru interesant!” Exclamația constituie preambulul detaliilor următoare, absolut necesare în relatarea evenimentului. Savoarea specific sadoveniană a stîrnirii curiozității receptorului și a savantei amînări a satisfacerii ei (vezi celebra „amenințare” a comisului Ioniță cu o poveste mai grozavă decît a tuturor celorlalți povestitori⁴⁵) se face simțită și aici, chiar de la începutul povestirii. Cuconu Vichentie, om de o anumită vîrstă, dintr-o anumită categorie socială, are nostalgiile și sentimentalismul lui. Acestea sînt exprimate direct: „Mai întîi însă trebuie să-ți mărturisesc că m-am simțit emoționat: n-am murit ș-am ajuns să văd funcționînd iarăși mașina noastră constituțională”. Atent la reacțiile ascultătorului, povestitorul preîntîmpină eventualele lui întrebări: „Ai să-mi spui că vremurile și împrejurările s-au schimbat, că votul universal preface ca prin-

⁴³ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 829.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 621.

⁴⁵ Cf. Mihail Sadoveanu, *Hanu-Ancuței*.

tr-un farmec ceea ce era mizerie și umilință ieri, ca și cum la bagheta unui mag, într-o pustie, ar înflori grădinile Semiramidei...⁴. Revenirea la propriile-i gânduri se realizează printr-o negație: „Nu știu, nu de asta cred că eram emoționat“, iar planul afectiv este abandonat în favoarea relatării obiective: „Soldații de santinelă stăteau răzimați în pușcă, vișind“. E suficient un singur cuvânt (*vișind*) pentru ca planul realității, al obiectivității impuse să cedeze locul imaginației. „În ochii lor se oglindeau siluete de cetățeni care, cu pas leneș, se îndrumau spre urnă — ei însă vedeau căsuțe, ogoare și zile slobode. Ca dinșii, și eu vedeam fericele zile de odinioară“. Din nou, un singur cuvânt (*odinioară*) schimbă planul temporal, de la prezent la trecut, și intrăm în zona amintirilor, a evocărilor. Prin intermediul unei exclamații, „Ce bine era atunci!“, sintem prinși în mreja relatării evenimentelor, făcută cu obiectivitate, dar presărată de aprecieri personale conclusive. „În capitala noastră de județ, unde trăiam eu, nu eram decît nouăzeci și șapte de alegători la colegiul al doilea. Cum se apropia vremea alegerilor, alegătorii deveneau omeni importanți și foarte iubiți. Personagiile simandicoase care-și puneau candidatura se suiau în birji și începeau să facă vizite, să salute respectuos cucoane cu mîinile suflecate și să mîngîie cu dragoste copii unși pe obraz cu povidlă. Întrebau pe om de năcazuri, dacă are vreo durere de alinat, vreo înaintare de reclamat, vreun nepot de pus într-o mică slujbă... Era foarte bine. Noi, slujbași, știam că trebuie să votăm cu guvernul și ne simțeam tare mulțumiți că onoratul său reprezentant vine, ne întreabă de nevoi, stăruiește acolo la București și ne îndatorează. Era omul nostru. Nici nu ne interesam de ce spune în Parlament, dacă votează împrumuturi și cheltuieli extraordinare, dacă discută vreo lege agrară, ori pune la cale instalații de fabrici sub regim protecționist. Noi pîndeam vreo vacanță, vreo înaintare la cancelariile noastre și îndată ne credeam în drept să expediem deputatului nostru o scrisoare frumoasă în care dădeam atenție mai mult caligrafiei decît punctuației, și pe care o începeam cu patos astfel: Salut cu respect C. C. Todirel!“

Acest pasaj cu accent pe trecuta fericire evidențiază nostalgia naratorului; modalitatea de realizare a acestei stări afective o constituie propozițiile exclamative: *Ce bine era pe atunci! Ce fericiți eram noi!* Prin propoziții afirmativ-asertive, de tipul: *Era foarte bine. Era omul nostru. Era om de treabă*, se exprimă acordul și mulțumirea cu o anumită stare de lucruri. Din punct de vedere lexico-semantic, nucleul în jurul căruia s-a dezvoltat confesiunea se include în sfera semantică 'fericire-mulțumire-bucurie', reprezentată lexical prin: *bine, iubit, mulțumit, de treabă, fericit*.

Cum confesiunea urmează cursul evenimentelor, iar acestea nu sînt întotdeauna ferice, naratorul își amintește și de alte momente: „Uneori înduram și noi năcazuri. Guvernul se întîmpla să aibă un candidat mai fricos. Opoziția începea să lucreze și s-amenințe. Ş-atunci prefectul ne pune în vedere, cu cea mai mare părere de rău, că ne cere la toți demisiile, dacă, după deschiderea urnelor opoziția va avea motiv să se bucure. Eram foarte supărați. Vorbeam noi în de noi: Ce înseamnă lipsa asta de încredere? Nu se știe că noi mergem cu guvernul? Eram și îngrijați... să pierdem noi pînea copiilor noștri!“ Registrul lexico-semantic s-a modificat radical; locul fericirii e luat de necazuri, de supărare

Eram foarte supărați) și îngrijorare (*Eram și îngrijați*). Exclamațiile entuziaste au dispărut, în schimb au apărut interogațiile ce trădează neliniștea. Pentru conturarea acestei stări, lexicul condensează un număr însemnat de cuvinte și sintagme specifice, adecvate semantic: *năcaz, părere de rău, supărat, îngrijat, lipsă de încredere, a îndura, a amenința, a pune în vedere, demisie*.

Intervenția directă a autorului este minimă, ca receptor obedient înregistrează și reacțiile nonverbale ale naratorului: „Priveam cu atenție pe bătrînul meu prietin. El îmi zîmbi cu tristetă”. Remarca auctorială are și rolul creării unui moment de respiro, a unei pauze ce permite trecerea de la confesiune la reflecție.

Momentul analizei, al interpretării, al disecării semnificației evenimentelor trăite de narator debutează printr-un adagiu celebru: „Nu-i durere mai mare decît atunci cînd, în nenorocire, îți amintești de vremurile fericite. Erau fericite vremurile acelea, cu cuconu Todirel și cu cei nouăzeci și șapte de alegători, pentru că erau ceva”. Analiza cuconului Vichentie, cu toată deosebirea de registru formal, descinde semantic de-a dreptul din Caragiale: „Erau o iluzie constituțională, erau o umbră, dar erau. Șeful de poștă deschidea poate scrisorile, dar legea nu-i da voie, și el protesta că ar comite un asemenea sacrilegiu. Se sechestra cite un alegător — dar această crimă nu se putea dovedi niciodată”. Idealizarea unor stări de lucruri, deloc ideale, e justificată de erou numai comparativ cu momentele de penibilă lipsă de drepturi cîvice din timpul primului război mondial. „Ei bine, dacă am ajuns să regret ca pe o blindă fericire vremurile acelea de inconștientă și de umilintă, îți închipui cum mi-am simțit sufletul sub stare de asediu, cenzură și decrete...”

Pe aceeași coardă a efectivului, dar revenind la prezent, naratorul speră în revigorarea națiunii: „Și ce simțămînt ciudat de întremare după boală am avut cînd azi, la un local de vot, am văzut iluzia libertății înviind ca pasărea Phoenix...” Elanul său este întrerupt de o posibilă întrebare citită pe chipul interlocutorului tăcut: „Știu că vrei să mă întrebi ce cred despre marele panaceu al votului universal”. Răspunsul este grav, iar parabola — deloc optimistă: „Dacă-i vorba să ducă lupii oile la pășune — atuncia se-nțelege ce pot crede despre stînă”. După această paranteză, naratorul revine definitiv la prezent, continuîndu-și observațiile obiective punctate de ironii caustice: „În sala de vot, pe un pedestal, am observat un foarte frumos grup de bronz, o operă de artă: Justiția îmbrățișîndu-se cu Libertatea. — Iată emblema zilelor de azi, zicea cam declamator domnul M., unu! dintre viitorii deputați. — Intr-adevăr, i-am răspuns eu, se îmbrățișează de despărțire: își zic adio pentru multă vreme”. Finalul, marcat de replica sarcastică a cuconului Vichentie, nu mai permite nici o altă intervenție, subiectul este închis, diagnosticul pus este definitiv.

Atît cunoscuta poezie a lui Topîrceanu, cît și proza lui Sadoveanu se remarcă prin simplitatea structurii formale; ambele sînt realizate pe schema clasică a oricărei compoziții, respectînd introducerea, cuprinsul și încheierea.

În amindouă cazurile, preambulul este lapidar exprimat și sintetizat o posibilitate — *Mișu St. Popescu vrea să divorțeze* — la Topîrceanu, și o realitate — *Alegerile au început* — la Sadoveanu.

Cuprinsul „orchestrează colportajul unei birfe” — cum plastic se exprima Boris Cazacu analizând poezia lui Topîrceanu — și confesiunea alegătorului din proza lui Sadoveanu. Mijloacele stilistico-literare prin care se realizează „orchestrarea”, semnalate de Boris Cazacu⁶ pentru poezia lui Topîrceanu și în parte pentru proza lui I. L. Caragiale sint: folosirea excesivă a conjuncției *că* după verbele *dicendi*, frecventa construire a adversativelor cu ajutorul conjuncției *dar*, miza pe efectele comice generate de onomastică. Toate acestea se regăsesc și la Sadoveanu, cu deosebire că el nu îngroașă respectivele linii. El este adeptul utilizării acestor mijloace cu discreție și moderație, punindu-le în slujba realizării unor figuri textuale cum ar fi ironia. La Sadoveanu ironia fină, subtilă sau dimpotrivă, sarcastică se realizează prin cele mai diverse mijloace: limitarea temporală a unor calități („Cum se apropiau alegerile, alegătorii deveneau oameni importanți”); prin cunoscuta ceremonie verbală sădoveniană se sancționează, de fapt, nesinceritatea unor acte verbale sau falsitatea unor acțiuni dictate de interese („Deputații saluta respectuos cucoane cu minile sufocate sau mîngiau copii unși pe obraz cu povidlă; prefectul ne pune în vedere, cu cea mai mare părere de rău, că ne cere demisia”); nici utilizarea unor construcții adversative nu este străină de ironie („[...] deschidea poate scrisorile, dar legea nu-i da voie; se sechestra cite un alegător, dar nu se putea dovedi”). Chiar dacă nu are o importanță majoră în arhitectonica lucrării, onomastica se înscrie și ea printre mijloacele de realizare a prozei „înalt umoristice” a lui Sadoveanu. Numele deputatului, Todirel, este un diminutiv în totală discordanță atît cu rezonanța și importanța funcției personajului, cît și cu sonoritatea celor două inițiale (C.C.) ale prenumelui; efectul acestei împerecheri este zîmbetul îngăduitor.

La Topîrceanu întregul cuprins se construiește pe jocul opiniilor privind cele două personaje implicate, Zoe și Mișu. Totul se desfășoară în prezent, sub privirile averse de senzational ale tirgului. Faptele sînt disecate și prezentate din două perspective diametral opuse, una a aliaților și alta a adversarilor fiecărui personaj. În acest duel verbal al maritorilor lirismul este absent.

La Sadoveanu alternează două planuri temporale: un prezent — obiect declarat al povestirii — mereu abandonat în favoarea trecutului. Refugierea în trecut facilitează confesiunea și permite analiza unor fapte care generează reflecții asupra prezentului, exprimate, deseori, aforistic.

În ambele texte finalul se realizează în aceeași manieră. Tirgul este încunoștințat că „Madam Popescu nu mai dă divorț”, iar alegătorul constată că, în contextul noilor alegeri, „Justiția și Libertatea își zic adio pentru multă vreme”. Constatările sînt definitive și subiectul este închis.

Cu toate convergențele structurale semnalate, analiza detaliată a celor două texte conduce la concluzia că Sadoveanu este mai liric în proza de circumstanță decît Topîrceanu în poezia de aceeași factură.

⁶ B. Cazacu, *op. cit.*, p. 128.

CONVERGENCE DE STRUCTURE DANS LA POÉSIE ET DANS LA PROSE DE CIRCONSTANCE

(Résumé)

On fait une comparaison entre deux textes littéraires ayant comme sujet le fait divers: la poésie *În jurul unui divorț* (*Autour d'un divorce*) de G. Topirceanu et l'écrit en prose *Alegeri nouă* (*Nouvelles élections*) de M. Sadoveanu. Cette mise en parallèle dérive de traits, littéraires et à la fois extralittéraires, communs aux deux textes. La poésie de G. Topirceanu ayant déjà bénéficié d'une analyse stylistique très pertinente (voir B. Cazacu) qui a mis en exergue les caractéristiques, l'auteur décide de ne se pencher ici que sur la prose de M. Sadoveanu, tout en soulignant les convergences formelles entre les deux textes. La forme simple, le respect pour le schéma classique de composition, ainsi que l'utilisation des mêmes moyens stylistiques et littéraires sont distincts quant aux nuances, mais tout cela met en évidence, dans les deux cas, la proximité, voire descendance de Caragiale.

Noiembrie 1992

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu“
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

ROLUL STRUCTURII POETICE ÎN PROZA SCURTĂ*

FELICIA ȘERBAN

Convenabilă unui asemenea subiect ar fi proza modernă deviată spre poezie, spre acea poezie care, la rîndul ei, se desprinde pe cît posibil de convenție, încît apropierea produsă astfel între proză și poezie să permită zone limitrofe. Totuși, ne oprim la o schiță de șase pagini, cu atribute clasice: forma narativ-obiectivă, avînd aici inserții dialogale compacte, și atenția concentrată asupra personajelor — în speță două principale. Modul de narare este focalizarea internă¹, deci textul se află, din acest punct de vedere, aproape de povestire², o atare transpunere necesitînd modificări minime.

Construcția schiței este întrucîtva asemănătoare cu a unei nuvele: introducere descriptivă; prezentarea personajului focalizator, părintele Costan; apariția aproape fantomatică a personajului tragic, o femeie străină, și evocarea nenorocirii ei; decizia surprinzătoare, irațională a femeii, ceea ce nu poate duce decît la continuarea dramei; încheiere prin intervenția unui nou personaj³, cu o replică. Este subiectul schiței *Într-o zi de primăvară* de Ion Agârbiceanu⁴.

Dimensiunile reduse ale prozei fac posibilă o țesătură aparte în relevarea evenimentului afectiv și deci o analiză de natură să pună în evidență similitudini cu poezia: esențial pentru un anumit tip de proză nu este *că se povestește*, ci *cum*.

Schița este structurată pe o antiteză: pe de o parte primăvara eclatantă, ce reînsuflește natura și omul; pe de altă parte — drama veche, sumbră, fără de ieșire, a unor destine umile. În plan lingvistic, antiteza se traduce prin nuclee semantice opuse, exprimate simbolic și metaforic, motive cu variații care alternează și se împletesc mereu. Procedeul, de o mare simplitate, se susține ca o traducere verbală a unor (inter)acțiuni nonverbale, demonstrînd cunoașterea adîncă a mecanismului psihologic.

* Comunicare prezentată la Seminarul „Proza scurtă între naratologie și poetic”, Institutul de Lingvistică din București, 7—13 mai 1990.

¹ Cf. G. Genette, *Figures III*, Paris, 1972, p. 206.

² O sinteză a accepțiunilor termenului, la Carmen Vlad, *Sensuri și funcții ale persoanei întii în textul narativ: Hanu Ancuței*, în *Semiotica și poetica* (2): *Textul și coerența*, Cluj-Napoca, 1985, p. 107—108.

³ Cf. B. Tomașevski, *Teoria literaturii. Poetica*, Traducere, prefată și comentarii de Leonida Teodorescu, București, 1973, p. 339.

⁴ Vom cita, după ediția Ion Agârbiceanu, *Opere*, [Vol.] IV: *Schițe și povestiri*, [București], 1965.

Introducerea descriptivă se apropie de versul liber, ceea ce se poate pune în evidență prin segmentarea frazelor: *In văzduh tremura/și se scâldea în lumină/cristalul argintiu al primăverii,/ cu un giulgiu abia văzut./Musculețe de aur/pluteau în aer,/amețite de soare,/legănate ușor/de boarca ce adia/de la miazăzi./În adâncimi vinete,/sus în cer,/palpatau aripi de ciocîrliei/și în prunii grădinilor/cintau cucii* (p. 243).

Reacția umană este evocată concis, dar cu vivacitate, traducându-se în planul formei cu ruperea celui ritm sinuos și totuși, perceptibil: *Pe uluți părea că arde: ieșiseră copiii la joc, desculți și în cămășule, așa cum iernaseră după cuptor./Toată lumea părea mai ușoară, cum umbla după trebi. Ceva greu ca plumbul se topise în ființe, iar lucrurile neînsufletele păreau reinnoite, întinerite.*

Reținem de aici câteva trăsături (sau mărci) semantice care vor reveni în diverse cuvinte pentru a se integra unui motiv al **bucuriei**, după cum, la polul opus, va exista un motiv al **suferinței**. Mărcile semantice la care ne referim deocamdată, unele coincidând cu arhilexeme prezente în text, sînt următoarele: «luminos» (extras din seriile de cuvinte *lumină, cristal, argintiu, aur, soare*, le care trebuie adăugat *primăvară* din titlu), «nou» (*reinnoit, întinerit*), «dinamic» (*a palpită, a umbla, joc*), «ușor» (*a pluti, ușor; greu și plumb* servesc aici unei comparații cu o senzație fizică și pentru o stare sufletească opusă mărcii lor semantice «greu», prin intermediul verbului *a se topi*); adăugăm la acestea verbul *a cînta*, cu o situație aparte⁵.

Obiectivul se rotește de la cadrul general la primul personaj, reluându-se câteva dintre mărcile semantice enumerate: *Părintele Costan grebla printre pruni în grădină, fluierînd, abia auzit, o doină. Cu capul gol, cu pletele negre în vînt, cu vesta deschisă, arunca departe grebla și aduna virtos ogrinții rămași din turîștea de peste iarnă a oilor. I se luminase sufletul de cînd începuseră a se topi zăpezile, și murmurul sau șuierul unui cîntec nu-l mai părăsea* (p. 243—244). În descrierea scenei revin două elemente: primul «cîntec» (*ă fluiera, doină, cîntec*), care selectează în context «bucurie» dintre opțiunile contrarii oferite de extralingvistic⁶; al doilea, «lumină» (*a se lumina* cu sens figurat: *i se luminase sufletul*). Verbul *a se topi*, inițial figurat (*ceva greu ca plumbul se topise în ființe*), are acum sens propriu (*de cînd începuseră a se topi zăpezile*) — deci o antanaciază transfrastică⁷.

În această atmosferă intervine brusc personajul contrastant: **Deodată auzi din spate**: — **Bună** dimineața și săruru'mina! // *Părintele Costan se răsuci* (p. 244); verbul exprimă o mișcare fizică, sugerînd, în același timp, schimbarea ce avea să se petreacă. Răspunsul vine aparent convențional: — **Bună să-ți fie inima, femeie!**

Deocamdată acest „joc al sensului” pentru adjectivul *bun* se desfășoară în limitele unor formule de salut în care figura stilistică, tocită,

⁵ Pentru a evita derivate forțate în căutarea unor termeni metalingvistici pentru analiza semantică, vom recurge cînd la adjective, cînd la substantive, cu atît mai mult cu cît în domeniul poezicîi sîntem obligați să punem împreună cuvinte ale unui cîmp semantic aparținînd unor părți de vorbire diferite.

⁶ Despre raporturile semantic-extralingvistice, vezi Ahgela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului limbii române contemporane*, București, 1986, p. 11—16.

⁷ Procedeu aparține conexiunilor lexicale ca marcatori transfrastici (cf. S. Stati, *Le transphrastique*, [Paris], 1990, p. 157—164).

nu mai e sesizată de vorbitori: *bun* „aducător de mulțumire”, (*bună dimineaa*) și „milostiv, îngăduitor” (*bună să-ți fie inima*). Reluat mai tirziu, în momentul decisiv al întâmplării relatate (p. 248), adjectivul *bun* va aduce un nou conținut, va fi pus în alte opoziții, iar începutul dialogului, simplul salut, privit din perspectiva aceluși moment și al întregii evoluții sufletești a personajului focalizator, poate fi înțeles ca o esență a premiselor din schiță: voioșia părintelui și disperarea femeii, cele două stări intrînd într-un conflict care, spre final, va arunca retrospectiv tenta unei dureroase ironii peste urarea străinei.

Conflictul se anunță și prin forma expunerii — îndată ce părintele se desprinde din îndeletnicirea lui și se întoarce spre aceea care-i vorbea, lăgănarea melodică a frazelor ample face loc unor propoziții scurte, sacadate: *O privi. Nu o cunoștea. Era o străină*. Reținem termenul *străină* 'care nu este de prin partea locului', folosit acum prima oară, fără conotații. Formula uzuală de răspuns la salut implica deja o impresie despre nou-venită, căreia îi auzise glasul; *inima bună* se înscrie în sfera pozitivă a registrului afectiv, însemnînd 'bunătare', dar și 'veselie' (cf. DA s. v. *înimă*). Femeia se referă la sensul din urmă în răspunsul ei: — *Înimă bună nu mai am eu cît veacul, părinte, se auzi glasul întunecat, de pe altă lume al femeii*. Concomitent, *glasul întunecat* este prima caracterizare, auditivă, a noului personaj, în contrast cu acel cîntec ce izvorise pînă atunci din bucuria părintelui Costan, iar *întunecat* este primul cuvînt marcat prin «—luminos» ca sens propriu, «trist», «păsomorît» în plan figurat; glasul femeii vine „din altă lume”, cu totul diferită de aceea în care domnea primăvara, ca din lumea morții. „Străina” nu numai că venea din altă regiune, ci părea să aparțină altui tărîm.

Urmează imaginea vizuală a personajului: *Străina rămasă înțepenită, în cismele ei mari și grele* — descrierea este antiteticea celei din introducere (*Toată lumea părea mai ușoară, cum umbla după trebi*). Imaginea vizuală a femeii se întrecește: *Era slabă, bătrînă și pierită* — în contrast cu ambianța (*lucrurile neînsuflețite păreau reînnoite, întinerite, se spune la început*). *Părea aiurită, cum se uita împrăștiată, înfricată*.

Registrul afectiv al primului personaj se schimbă rapid de la pozitiv la negativ: *Părintele Costan se întunecă în grabă*; prin prezentarea străinei, cuvîntul este preluat în sfera psihologiei celui alt personaj, prin antanaciază-poliptotă transfrastică: *a se întuneca* înseamnă 'a-și pierde luminozitatea' și 'ea se întrista' — primul sens va fi reluat după o frază. În proxima se revine la opoziția «ușor» vs «greu»: *Simțea cum îl pătrunde un aer greu, ca un fluid a m a r, care părea că se desface din ființa aceea a m a r i t ă ce-i stătea aproape*; în mod obișnuit, *aer greu* înseamnă 'aer viciat, greu de respirat', în context devine însă o metaforă pentru senzația de apăsare sufletească, de tristețe, după cum rezultă din comparația *ca un fluid amar*, translația sentimentului producîndu-se și printr-o figură etimologică, *fluid amar* — *ființă amărită*. Contrastele se înfruntă în cele ce urmează: *În toiu luminii de primăvară adiau din străină u m b r e l e m o r ț i i*; se întărește aici impresia produsă mai înainte de glasul ei *întunecat, de pe altă lume*. Apariția produce modificarea întregii atmosfere de pînă atunci: *Părintelui i se păru că în marea lumină ce-l înconjură se răspîndește o mare pată de umbră, de întunerice, care-l înghițea și pe el* (remarcăm o nouă antanaciază, adjectivul *mare* 'intens,

puternic' și 'cu dimensiuni întinse'). *Ca și când s-ar fi ascuns dintr-odată soarele în nori, drept deasupra capului său.* Ceea ce era prezentat ca o impresie, printr-o comparație, se reia sub forma unei constatări, aparent reale, registrul negativ fiind puternic marcat printr-o sinestezie: *Nu era numai umbră, ci și frig.* Traducere senzorială a stării psihice, constituențului lexical va reveni pe parcurs, pentru ca în final să fie plasat în contextul propriu.

Străina dă expresia verbală exactă pentru ceea ce interlocutorul ei nu are deocamdată înțelegere, ci numai niște impresii negative. — *Dacă ești dumneata părintele Costan, apoi cu dumneata am o treabă, zise străina. A căzut peste noi o nenorocire* (p. 244). Cele două contraste afective, bucuria și suferința, se constituie în două izotopii lexice care se împletesc, contorsionat: *În biruința primăverii, femeia cu fața suptă și întunecată, cu radiera de suferință adîncă ce-l învăluia în unde nevăzute pe preot, părea o batjocură: o trupină putredă care n-a fost aruncată încă în vrafal de o grinji și de uscături pe care el, Costan, le grebla în dimineața aceea* (p. 244—245). Remarcăm întâi că termenii *radiera* și *undă*, asociați de lector cu lumina solară prezentă în context, sînt aici metaforici, conectați la polul negativ al registrului afectiv; de asemenea că ceea ce părea nesemnificativ la începutul povestirii, *o grinji* resturi de furaj, era elementul marcat «*animat*» contrapus lucrurilor ce păreau *reînnoite, înlincrite*, un simbol al vechiului condamnat să dispară la venirea primăverii, și se preface acum într-o metaforă, *trupină putredă* ≈ *femeia bătrînă și pierită*. Sentimentele părintelui, din registrul negativ, sugerate mai înainte prin imagini de clarobscur (*lumină vs umbră*), sînt conturate în formulări directe: *Înima i se strînse. O senzație de neplăcere, de strimtorare, de regret adînc îl luă în stăpînire* (p. 245). Simbolul și comparația sînt preluate de metafore care atrag în raport ambianța: *Cine i-a trimis acest nour să-i alunge primăvara din suflet?* Se reia cuvîntul *nour*, care mai sus avea sensul propriu, deși contextul constituia o „figură de gîndire” introdusă prin *ca și cum*; de data aceasta *nour* este termenul figurat al unei metafore. Cuvîntul *primăvară* din titlu, designînd un anotimp, denumește acum explicit sentimentul de bucurie. Fragmente de vorbire indirectă (vezi *supra*) fac să alterneze vocea naratorului cu cea a personajului: *Avea senzația că femeia poartă în ea o lume cu totul străină de tot ce era azi viață — în cer și pe pămînt.* Opoziția dominantă a motivelor *bucurie vs suferință* este accentuată de opoziția impresivă *viață vs moarte* (în pasajele anterioare *glasul de pe altă lume și umbrele morții*). Cuvîntul *străin*, de predilecție substantivat pentru a numi personajul feminin, relevă acum clar sensul 'care nu are legătură cu ...'. Din nou vorbire indirectă liberă: *De unde izvorîse? Cum putea exista un ochi de glăd negru într-o mare de lumină?* Remarcăm, pentru moment, opoziția cantitativă dintre *ochi* și *mare*.

Senzația neplăcută devine la părintele Costan reacție de animozitate: *Simți mînie și ură împotriva străineii.* Vorbele femeii produc din nou un fenomen de sinestezie, proiectat hiperbolic, asupra naturii: *Din glasul ei părea că trec curenți de îngheț în primăvara biruitoare.* Și aceeași reacție de animozitate: *Privea cu ură la femeia aceasta care adusese o lume și o viață veche, să profaneze parcă bucuria înnoitoare a primăverii.* // — *Ești bolnavă? o întreabă cu silă și dezgust.*

Drama este condensată într-o replică: — *Dac-aș fi eu! Și-ar face Dumnezeu milă și pomană dacă m-ar lua! Da' mi-i bolnav un ficior. Și mi-i frică să nu-l ia Dumnezeu pe el. Și să rămâie pe capul meu copiii lui, trei, numa cât ulcelele. || Se părea că gândul acesta o tortura de mult: o privire de groază și deznădejde îi învie în ochii de glod, când pomeni de cei trei copii. Caracterizarea ochi de glod este reluată într-o antanaciază: ochi însemna la început 'suprafață de teren (circulară)' — ochi de glod negru într-o mare de lumină, acum înseamnă 'organ al vederii', metaforic fiind aici glod, cu marca semantică «întunecat», dar și «maculant», corespunzătoare sentimentelor de repulsie ale părintelui (în secvența anterioară: adusese o lume și o viață veche, să păteze, să profaneze parcă bucuria înnoitoare a primăverii). În privirea femeii, dinspre care adiau umbrele morții, ceea ce învie, deci a parent într-o opoziție de termeni, redă groaza și deznădejdea.*

Pe măsură ce textul avansează, cititorul este mereu obligat la o nouă interpretare, retroactivă, pe filicra poetică.

Prin dialog se înfiripă istoria nenorocirii care o aduce pe vizitatoare și scopul demersului ei — speranța ca slujbele părintelui Costan să-i vindece băiatul. Pe parcursul dialogului, lanțul izotopiei lexico-semantice se transferă de pe coordonata suferinței morale pe cea a suferinței fizice («boală»), cu termenii: *bolnav, a dura, rană, bubă* ('tumoare'), *pălitură, beteag, durere, nenorocire, neom, chin, a leșina, vinătaie* (p. 246), *a dura, a răbda, chin, năpăstuit, spaimă, duh rău* (p. 247). La aceștia se adaugă, dintr-o sferă lexico-semantică tangentă celei caracterizate prin «suferință» + «fizic», elemente lexicale cu marca «terapie»: *doftor, casa nebunilor* (p. 246 și 247). Sentimentele pe care le inspiră toate acestea se traduc prin expresiile cu *sufletul la gură, să nu fie nici pe pui e șarpe* (= se spune despre cineva lovit de o mare suferință), *a-i pica cuiva sufletul* (= a suferi foarte tare de mila cuiva): *Ne pică sufletul de chinurile lui și nu-l putem ajuta* (p. 247).

Părintele e de părere să ducă mai bine bolnavul la doctor cu banii de slujbe împotriva duhului rău, dar femeia insistă: — *Plătim. Cît e de plată?* — *Două sute bune! răspunde cu minie preotul* (p. 248). Sentimentul acesta continuă să-l stăpânească, pînă cînd constată că femeia fusese victima unei înșelăciuni: *Preotul se întristă adînc. — Ai dat vaca pe nimic! Aștia nu sînt buni, muiere! E hirtie tipărită în culori!*

Cu totul neașteptat este efectul constatării asupra străinei: *Femeia și reveni repede. Își făcu cruce și zise: — Acuma știu că n-a mințit pascălierul, și-i duh rău la mijloc. El m-a făcut și pe mine să nu cunosc banii cu care voiam să-l scot. Sîntem pe urmă bună, părinte! În trei zile îți aduc bani buni. || Și, după ce sărută mîna părintelui, porni grăbită. Părea întinerită și un punct de lumină sticlea în ochii ei de glod* (p. 248—249).

În acest moment, cele două linii semantice, care s-au opus continuu fuzionează: *un punct de lumină sticlea în ochii ei de glod*; femeia pare a pleca bucuroasă, verbul însă ne pune în gardă; în ochii ei nu strălucește o bucurie adevărată, ci sticlește expresia unei iluzii nefirești, rezultatul paradoxal al deznădejdii; *a sticli* din contextul respectiv se asociază pentru receptor cu *sticlos* (despre ochi) 'pironit și fără expresie, fix', ceea ce poate fi interpretat ca incapacitate momentană de a judeca, de a gândi rațional.

Aproape neobservată trece în acest pasaj altă antanaciază: *buă* 'prielnic, favorabil' (*urmă bună*) și 'adevărat, valabil' (*bani buni*), figură semantică antrenată în exprimarea convingerii superstițioase a femeii că *bani răi* (falși) sînt semnul intervenției unui *duh rău* (malefic); sintagma *bani răi* apare în text cu perechea sa antonimică *bani buni*: *Și cînd a ieși duhul cel rău din capul băiatului, cînd n-a mai avea putere asupra noastră, o să. vie negustorul cel blăstămat să-mi schimbe banii cei răi în bani buni* (p. 248—249). Adjectivul *bun* revine aici cu alte sensuri față de cele de la începutul dialogului, precum și față de cele *două sute hune* (adică 'întregi') — suma necesară pentru slujbe, deci în alte cîmpuri lexico-semantice decît cele încorporate de motivul *bucuriei*.

Pe de altă parte, în motivul *suferinței* se constituie, pe această porțiune de text, o serie lexicală caracterizată prin «malefic»: *duh rău, duh necurat, blăstămat, bani răi, bani mincinoși, Satana, a înșela*. Toate aceste fire semantice («suferință», «boală», «malefic») se leagă prin cugețul „străinei”, pe care nenorocirea o împinge spre irațional.

După plecarea femeii, cele două contraste (bucuria și suferința) se înfruntă în sufletul părintelui. Ca manifestare, dinamicul scade, cedează locul staticului: *Părintele Costan rămase multă vreme nemișcat, răzimat de un prun, cu grebla în mînă. Apoi, în silă, începu să grebleze iar* (p. 249). Elementul auditiv al descrierii inițiale reapare înregistrînd un minus: *Dar în ziua aceea nu mai șuira nici o doină*. Senzația de frig, insinuată la început ca sinestezică, se instalează real: *Simți frig în spate și curînd lăsa lucrul și se duse în casă*. Înconfortul psihic ia aspect fizic: *Se simțea bolnav și-i era ciudă pe femeia aceea, care-i întunecase o zi de primăvară*. Sfera lexico-semantică a bolii, constituită în legătură cu suferința băiatului, găsește acum o legătură în starea părintelui Costan. Tabloul idilic din introducere se colorează în tonuri sumbre, trecîndu-se la stilul indirect: *Un gînd groazic îl tortura: iată, în vreme ce el și altul se bucurau de primăvară, cînd lui îi venea să zboare, cînd i se părea că și lucrurile din lume tresaltă, scaldate în lumină, există și întunerec pe pămînt!* Pe nesimțite vorbirea directă ia locul stilului indirect: *Cîți vor privi cu ochi înnoptați în strălucirea de-afară, fără s-o vadă, orbiți de întunericul din ei?* Monologul interior culminează cu un strigăt mut: *Pentru ce, Doamne, pentru ce?* Vorbirea directă devine evidentă prin adresare. Durerea înlocuiește acum reacțiile de animozitate; evenimentul sentimental are ca suport lingvistic în acest moment o propoziție interogativ-afectivă, deci un tip de propoziție; importanța lui se relevă printr-o deviație de la sistemul poetic general al textului, fondat pe mijloace lexicale.

Apariția străinei întunecase ziua, de parcă soarele s-ar fi acoperit cu un nor. Impresia persistă: *Pata de umbră, pe care o simțise în grădină, creștea mereu*; senzația de frig devine simptom de boală: *Frigul din spate i se schimbă în febră* (p. 249). Constatăm acea imbricare a psihologicului cu realul, specific romanului *Strigoii*, în care există în plus o tentație a fantasticului.

Replica finală aduce brusc o schimbare de perspectivă și de interpretare, din planul participării afective în cel al experienței cotidiene: — *Așa fi se cade! zise preoteasa cu ciudă. Ești ca un copil! Te-ai apucat să lucrezi aproape dezbrăcat! Și Dochia nu și-a lepădat toate cojoacele ...*

Acceptînd explicația rațională, cititorul rămîne însă părtaş la impresia personajului focalizator, că boala nu are în exclusivitate cauze de natură fizică.

Transpunînd cele de mai sus în cifre, constatăm că din întreaga lungime a textului, adică 1035 cuvinte-text, prin excluderea conectivelor, deicticelor și a „determinărilor” (articolele), obținem 886 cuvinte-text. Ne vom raporta în cele de mai jos la această cifră din urmă.

Motivul **bucuriei** se realizează prin 32 de termeni însumînd 49 de ocurențe (5,19%) și o construcție fixă. Motivul **suferinței** selectează 64 de termeni cu 107 ocurențe (12,09%), acestora adăugîndu-li-se 10 construcții fixe.

Ca frecvență în text, ordinea termenilor pentru **bucurie** este: *primăvară* (×8), *lumină* (×6), *bun* (×3), *doină* (×2), *întinerit* (×2), *soare* (×2), *a se topi* (×2); cu cite o singură ocurență sînt 26 de termeni și o construcție cu valoare figurată, *a-i veni să zboare* (= a fi foarte fericit). Termenii proprii care designează motivul, **bucurie** și *a se bucura*, apar fiecare cite o singură dată. Din sfera **suferinței**, frecvența termenilor se prezintă astfel: *străin* (×6), *bolnav* (×4), *umbră* (×4), *frig* (×3), *glod* (×3), *greu* (×3), *întuneric* (×3), *bătăie* (×3), *a bate* (×2), *chin* (×2), *deznađejde* (×2), *a durea* (×2), *a se întunece* (×2), *întunecat* (×2), *minic* (×2), *nenorocire* (×2), *nour* (×2), *pată* (×2), *picrit* (×2), *a tortura* (×2); celelalte 43 de cuvinte apar o singură dată. Construcțiile fixe (sintagme, locuțiuni și expresii) care concură la realizarea motivului respectiv: *duh rău* (×4); *duh necurat*; *inimă rea*; *fără tragere de inimă*; *de pe altă iume*; *cu suflul la gură*; *bătăie soră cu moartea*; *a-l lua Dumnezeu*, *a l se strînge inima*, *a-i pica suflul*; *să nu fie nici pe puii de șarpe*.

În total, cele două motive polarizate se constituie din 96 de termeni avînd 156 de ocurențe (adică 17,28% din lungimea textului) și 11 construcții fixe. Este un număr relativ mare de termeni, prin care se realizează o concentrație semantică a textului.

Concentrația semantică are drept rezultat unitatea textului. În aceste condiții, momentele importante ale narațiunii sînt marcate de prozator și prin anumite variații ale procedeelor de stil, precum elemente prozodice, lungimea frazei, dialogul și monologul interior, vorbirea directă și indirectă, tipul de propoziții, deci prin secvențe de discontinuitate stilistică, pentru a reveni apoi cu insistență la procedeele care sînt proprii textului, cele semantice. Conexiunile obișnuite în construirea unei proze, acumulînd descriere, narațiune și dialog, li se asociază reluări lexicale proprii și figurate, relații sinonimice, recurențe, izotopii, deci un sistem suplimentar de legături semantice, care sudează mai puternic textul. Natura elementelor componente, cu un permanent joc între propriu, simbolic și metaforic, instituie o rețea poetică de articulare. Nu este o intarsie poetică în proză, o simplă modalitate stilistică simbolic-expresivă, ci, insistînd asupra evoluției de stare sufletească, schița se construiește pe acest sistem de exprimare a psihologicului⁸.

⁸ O sinteză a principiilor care joacă rol în constituirea formelor narative, precum și a relației forme artistice — tipuri ale prozei scurte la Beáta Thomka, *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*, Forum Könyvkiadó, [1986], p. 21—29 și 192—193. Ideea noastră vine în completare.

O asemenea articulare strânsă a textului prin mijloace stilistico-scanatice se produce de obicei în poezie, iar în proză este operativă numai într-un text de asemenea dimensiuni — în proza scurtă.

LE RÔLE DE LA STRUCTURE POÉTIQUE DANS LA NOUVELLE

(Résumé)

En analysant un texte de I. Agârbiceanu, on y découvre une modalité particulière de construction, à savoir la modalité poétique, attachée à la narration pour traduire les états d'esprit des personnages principaux. Le prosateur utilise un lexique polarisé autour des deux motifs opposés, la joie et la souffrance. L'unité du texte se réalise non seulement par l'action, mais aussi par la concentration sémantique ainsi qu'à l'aide de certaines figures: la métaphore, le symbole et, fréquemment, l'antanaclase. C'est la prose de petites proportions qui permet une pareille structure poétique.

Noiembrie 1992

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sertil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

CONECTIVELE TRANSFRASTICE — RECONSIDERARE

EMMA TĂMĂIANU

„...după cunoștințele noastre, o investigare sistematică a posibilităților candidați la statutul de conector textual nu s-a făcut pînă în momentul de față...”

...atîta timp cît nu dispunem de o clasă, K_T , de conectori textuali, nu putem formula regula de formare a textelor (din propoziții) cu ajutorul jonctivelor“. (Vasiliu 1990, p. 28 și 35).

0. Citatul de mai sus conține însăși motivația încercării noastre, aceea de a rediscuta conceptul de 'conector textual / transfrastic' (mai departe, K_T) — vehiculat, e adevărat, fără însă a i se fi trasat margini ferme — și de a reexamina inventarul „candidaților la statutul“ respectiv.

Prin modul nostru de a pune problema, ne înscriem în concepția coseriană asupra existenței unui plan III, textual, al limbajului, plan specific și relativ autonom în raport cu planurile I, universal, și II, istoric — acesta din urmă, al limbilor particulare (Coseriu 1980, p. 7, 38—39). În privința structurării limbilor particulare, adoptăm modelul construit de Drașoveanu (1976, 1977), cu aplicare la limba română. (Despre compatibilitatea acestui model cu înțelegerea coseriană a naturii planului II al limbajului, vezi Tămăianu 1992.)

0.1. **Situare teoretică a problemei.** Problema „conectivelor transfrastice“ o antrenează pe aceea, mai largă, a existenței unei sintaxe specific „transfrastice“, care, alături de o semantică „transfrastică“, ar configura un ipotetic nivel textual de structurare a limbilor particulare.

Vehicularea conceptului (și a termenului) de „ K_T “ subînțelege acceptarea ca adevărată a tezei că respectivul concept ar acoperi o clasă de fapte de limbă cu următoarele trăsături:

(a) sînt purtătoare de semnificație relațională¹ (mai departe, *S rel*) („conective“);

¹ *S rel* sînt acele semnificații care „pun în diferite antinomii (obiect posedat — posesor, acțiune — autor etc.) altele două, nerelaționale“. (Drașoveanu 1976, p. 154).

(b) sint distincte de clasa relatemelor gramaticale (pe acestea din urmă le vom numi, după nivelul limbii pe care îl generează, *relateme sintagmice*);

(c) conferă calitate de termen unor secvențe lingvistice superioare propoziției / frazei („transfrastice“) — adică, în modelul adoptat de noi, superioare sintagmei²;

(d) creează astfel unități sintactic-textuale suprasintagmice.

Observație terminologică. Dacă urmărim consecvent situarea problemei K_T în interiorul planului limbii particulare, *trans-* sau *supra-* din denumire se impun precizate ca însemnând de fapt *inter-* (frazal / sintagmic). Drept argument al acestei precizări, notăm că mutarea problemei K_T în planul III, prin definirea lor în termeni semantic-comunicaționali, este ilicită, deoarece planului III îi sint proprii atât conceptul de 'ierarhie de nivele structurale' (cf. *trans-*), cât și cel de propoziție / frază (cf. *-frastic*)³.

Drept *consecință* a celor formulate mai sus, ipoteza existenței unei asemenea clase, de consecutive intersintagmice, și, implicit, a unei sintaxe intersintagmice, trebuie verificată pentru fiecare limbă în parte.

0.2. Componentele problemei. Ipoteza vizează două componente: una teoretică și una practic-descriptivă.

0.2.1. În plan teoretic, se impune formularea unui răspuns cel puțin la următoarele întrebări, fiecare întrebare presupunând răspunsul afirmativ dat celei imediat anterioare:

(1) Există, în limba dată, o clasă de K_T ?

(2) Care este gradul lor de codificare? (Sint ele „monoliți“ semantic-relaționali sistemici?)

(3) Cine și 'de ce mărime' sint termenii care, conectați de respectivele K_T , constituie unitatea trans-sintagmică?

(4) Este ea, sintaxa intersintagmică, ireductibilă la cea intrasintagmică?

(5) Este ea, *sintaxa* trans-sintagmică, distinctă de *semantica* (nere-lațională) trans-sintagmică?

(6) Sintaxa trans-sintagmică (a) se poate constitui prin ea însăși într-un *definiens* al textualității?; (b) în secundar, poate ea furniza criterii de tipologizare a textelor?

0.2.2. Presupunind existența clasei K_T într-o limbă dată, în plan descriptiv — practic se impune:

(1) identificarea subclaselor acesteia;

(2) constituirea inventarului de K_T , inventar *finit* dacă îl considerăm într-un anumit moment al dezvoltării acelei limbii;

(3) revelarea, dacă este posibil, a mecanismului prin care apar și funcționează K_T .

² Pentru demonstrația că, din perspectivă sistemică, propoziția și fraza sint specii ale sintagmei, vezi Țașoveanu 1976, p. 159—162.

³ Admitem că, în scopuri pur descriptive, este posibilă analizarea unui text pe 'palier' (fonetic, morfologic, sintactic — propozițional, sintactic — frazal).

În cele ce urmează ne propunem să verificăm dacă, în limba română, candidații la acest statut îndeplinesc anumite condiții ce ar îndreptăți statuarea categoriei de ' K_T '.

1. Inventarul de ipotetici K_T și clasificarea lor.

Examinarea reprezentanților categoriei K_T , așa cum apar ei enumerați în studii privind mai ales limba engleză⁴, relevă în primul rând heterogeneitatea lor structurală și funcțională, heterogeneitate pe care o considerăm a fi un reflex al labilității conceptului însuși de K_T . Această labilitate provine, credem, dintr-o incosecvență de perspectivă: (a) pe de o parte, din perspectiva planului II al limbajului, K_T *sînt definite*, fie și neexplicit, drept categorii lingvistice distincte în sistemul unei limbi; (b) pe de altă parte, reprezentanții K_T *sînt identificați* după un criteriu ținînd exclusiv de planul III al limbajului, și anume după rolul lor textual coeziv. Tocmai acest rol coeziv a făcut ca ele să fie considerate „conectori“, or, coeziunea textuală este, ca varietate de mijloace, mai largă decît conectarea.

1.1. Condiții vînd circumscrierea sferei K_T . Înțelegerea K_T drept clasă sistemică — singura motivată atît prin contextul teoretic inițial în care s-a afirmat (orientarea 'transfrastică' în lingvistica textului), cît și prin însuși termenul de ' K_T ' (vezi *supra* 0.1.) — reclamă cîteva restricții preliminare asupra potențialilor membri ai acestei clase. Astfel, dintr-un inventar de K_T se impun exclude:

(a) conectivele sintagmice, întrucît altfel s-ar șterge granița dintre sintaxa intra- și intersintagmică;

(b) secvențele lingvistice cu semantism atrofiat (uneori pînă la zero)⁵, care îndeplinesc doar funcție fatică și, în mod evident, nu „conectează“ segmente ale unui text. Trebuie exclusă, astfel, ceea ce la van Dijk (1977, p. 52) apare drept clasa a patra de „conectiv“, precum și unele cuvinte sau grupaje incluse, la Halliday/Hasan (1976, p. 268—271) în subclasa „continuativelor“⁶.

Ex.: engl. *well, you know, isn't it, now*, rom. *păi, ei bine, nu-i așa, acuma* (neaccentuat „logic“ în lanț), reg. *no*.

(c) pro-frazele, (i) care, în calitatea lor de substitute ale unor propoziții independente / fraze, sînt compatibile doar cu statutul de termen conectat, nu și cu acela de 'conectiv'⁷, și (ii) care astfel ilustrează un mecanism semantic — *nerelațional* al coeziunii („substituția“, coreferința, echivalența semantică) și nu unul relațional.

⁴ Dintre acestea, menționăm cîteva: Halliday/Hasan 1976, p. 233—271, van Dijk 1977, p. 52—53 (cu exemple și din alte limbi decît engleza), Beaugrande/Dressler 1991 (cap. IV).

⁵ Orice categorie funcțională a limbii se definește printr-un anumit tip de semnificație (Coseriu 1989, p. 20—22). Esența calității de conectiv este *S rel* (Drașoveanu 1976, p. 153—154), astfel că atrofierea sau absența acestei semnificații atrage după sine dispariția funcției relaționale.

⁶ Membrii respectivei subclase sînt într-adevăr „continuative“ (i.e. ele umplu pauzele / golurile discursive), dar nu constituie o specie de 'conjunction'.

⁷ Faptul ne-a fost semnalat de D. D. Drașoveanu.

1.2. Clasificarea K. În studiile dedicate lor, K_T sînt subcategorizate: (a) după structură (elemente componente) și (b) după modul cum sîtuează semantic, una față de cealaltă, două secvențe textuale.

1.2.1. Clasificarea K^f după structură. Respectînd restricțiile de sub 1.1., aplicăm domeniului de virtuali K_T astfel delimitat criteriul nu atît al naturii elementelor componente, cît al modului de organizare (sintactică) internă a K_T . În acest fel obținem, pentru limba română, următoarele subclase de K_T :

A. K_T MONOLEXEMATICE

(1) ADVERBE. Ex.: [căci] altfel, altminteri, adică, astfel (= 'de exemplu'), apoi, atunci (= 'în acest caz'), așa [că / încît], deci, dimpotrivă, mai întîi... apoi, oricum, mai degrabă / mai curînd, totuși, totodată, anterior / ulterior [acestui fapt], mai mult [decît atît / asta].

(2) PRONUME (NEHOTARITE și DEMONSTRATIVE). Ex.: [și] altceva; asta / astea / ... neutrale.

B. GRUPAJE CU PREPOZIȚII.

(1) PREPOZIȚIE + ADVERB (cu sau fără determinanți). Ex.: pînă atunci, de asemenea, de acum / aici înainte.

(2) PREPOZIȚIE + DEMONSTRATIV neutral (cu sau fără determinanți). Ex.: de aceea / asta, drept aceea, după aceea / asta, pentru aceea / asta, (în) afară de asta, înainte de asta, pe lingă asta, cu toate acestea, în cele din urmă, în (ceea) ce privește.

(3) PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV (cu sau fără determinanți). Ex.: *apropo* (< fr. à propos de), ca rezultat / urmare [a acestui fapt], cu această / altă ocazie, cu alte cuvinte, de exemplu, de fapt, din acest motiv / această cauză, după un timp, în sfîrșit, în consecință, în rest, în schimb, în acest moment, în (tot) acest timp, în același timp, în această privință / alte privințe, în această situație, în aceste / astfel de condiții, în același fel, în orice caz, în ciuda acestui fapt / acestor considerente, în acest scop, în acord cu aceasta, între timp, într-o asemenea situație, în primul / al doilea / ... / ultimul rînd, la urma urmei, pe urmă, pe de o parte, pe de altă parte, pînă la urmă, prin urmare.

(4) PREPOZIȚIE + VERB la infinitiv (cu sau fără determinanți). Ex.: pentru a conchide / rezuma / relua / exemplifica / ...

C. GRUPAJE CU CONJUNCȚII (/adverbe / pronume relative).

(1) PROPOZIȚII SUBORDONATE. Ex.: ca să fim sinceri, oricare fi, (care) va să zică.

(2) CONTRAGERI și REDUCERI. Ex.: revenînd la subiect, altfel spus, / spunînd, pe scurt spus / spunînd, luînd în considerare (faptul) că, rezumînd.

D. PROPOZIȚII INDEPENDENTE (izolate sau cu determinanți). Ex.: în paranteză fie spus, (și) mai este ceva, rezultă (de aici) că, rezumăm, conchidem, urmează că.

1.2.2. Clasificarea semantică a K_T .

1.2.2.1. **Stadiul actual al problemei.** În studiile dedicate lor, K_T au fost subcategorizate semantic fie (A) pe baza unei analogii cu subclasele de *conectori logici*, fie, (B), mai frecvent, pe baza unei analogii cu subclasele de *conective sintagmice*. Clasificările (B) sau au preluat subclasele din gramatica clasică⁹, sau au propus diverse alte subcategorizări¹⁰.

Astfel de subgrupări au la bază un criteriu static-descriptiv: raportul semantic în care „se află” secvențele textuale „conectate”, raport văzut ca *rezultat* (a) al prezenței în text a K_T sau chiar (b) al sensului respectivelor secvențe textuale¹⁰.

1.2.2.2. **Deziderate de ordin teoretic.** Deși realizabile practic prin aplicarea analogiilor menționate mai sus, pentru ca asemenea clasificări să se justifice teoretic, ele presupun ca necesară soluționarea alternativei privind identificarea factorului coeziv: (a) este acesta o semnificație proprie a K_T , unitară, *organizată relațional*, sau (b) acest factor este constituit din procedee semantice *nerelaționale*? În plus, oricare ar fi răspunsul găsit, este de asemenea necesară o detaliere a mecanismelor acțiunii coezive, nu doar a rezultatului acesteia; tocmai o asemenea detaliere, după cum vom arăta la 3.1. și 3.2., furnizează o *primă subcategorizare, funcțională*, a faptelor de limbă examinate.

2. Problema statutului ipoteticelor K_T .

2.1. K — sint ele „CONECTIVE”?

2.1.1. (a) Unii dintre membrii subclasei A(1) — adverbe — nu au deloc rol „conectant” (ex. *atunci, oricum, apoi, totuși*), iar funcția lor coezivă se realizează prin semnificația lor lexicală.

Observație. O posibilă explicație a considerării unor asemenea adverbe drept K_T este faptul că ele sînt *corelative* ale unor relateme gramaticale.

(b) La alte adverbe, aparența de „conectanți” se datorează unui rezumativ subînțeles — demonstrativ, substantiv, adverb: ex. *anterior [acestui fapt], mai mult [decît uit / asta]*.

2.1.2. **Membrii claselor B. și C. sînt decompozabili nu numai structural, ci și funcțional.**

⁸ Posibilitatea este indicată de van Dijk (1977, p. 53) și ilustrată, de exemplu, pentru limba română, de clasificarea 'conectivelor semantice' operată de Gruiță (1980, p. 599—600 și 602).

⁹ Vezi, de exemplu, Halliday/Hasan 1976, p. 239—267.

¹⁰ La baza opiniei (b) stă o extrapolare a concepției, foarte răspîdită în ceea ce privește conectivele sintagmice, că elementele relaționale nu au semnificație proprie. Pornind de la o asemenea premisă, raportul în care se află termenii este explicat prin următorul raționament: (i) designatele respectivelor termeni se află, în lumea extralingvistică, în anumite conexiuni, cum ar fi: cauzalitate, contiguitate spațială, succedență, simultaneitate etc.; (ii) respectivele conexiuni sînt reflectate de către înșeși sensurile secvențelor, iar (iii) K_T nu fac decît să o repete, „exteriorizînd-o”.

2.1.2.1. Din punctul de vedere al structurii, grupajele din B. și din C. nu au caracter de 'locuțiuni'. Aducem mai jos câteva argumente în acest sens, valabile — fiecare — pentru câte o parte din respectivele grupaje.

1. Grupajele permit inserarea unor determinanți oricât de diverși.

Ex.: *revenind acum la subiectul anunțat anterior, pe lângă toate cele menționate mai sus, pentru a exemplifica acum cele expuse.*

2. Același grupaj ne apare multiplicabil în numeroase variante, prin substituirii ale componentelor nerelaționale (între reprezentanți ai aceleiași clase lexico-gramaticale sau ai unor clase diferite — substantiv, demonstrativ, verb).

Ex.: *cu toată acestea* ≡ *cu toate strădaniile sale* ≡ *cu tot efortul depus* ≡ ...; *înainte de asta* ≡ *înainte de întimplare* ≡ *înainte de a se petrece ce s-a petrecut* ≡ ...; *în același fel* ≡ *în aceeași manieră.*

3. Grupajele se caracterizează prin variabilitatea numărului la substantive și — din cauza tendinței demonstrativului neutral de a se specializa sub forma de feminin singular — mai rar la demonstrative.

Ex.: *din acest motiv / aceste motive, în ciuda acestui fapt / acestor fapte, înainte de asta / (toate) astea, pe lângă asta / (toate) astea.*

Argumentele 1.—3. se pot așadar constitui într-un filtru de selecție mai riguroasă a virtualilor K_T .

2.1.2.2. Față de considerarea grupajelor din B. și C. drept o singură unitate cu două roluri¹¹, noi susținem o opinie diferită, anume că avem a face cu două unități, fiecare cu rolul său: în exemplul *de aceea, aceea* este elementul care reia, rezumînd, un bloc textual anterior, iar *de îi conferă lui aceea* valoare de 'cauză' față de acțiunea exprimată de predicatul propoziției din care face parte.

1. Evocarea sau reluarea și/sau rezumarea¹² unei secvențe textuale este funcția exclusivă a demonstrativului (prezent în text sau subînțeles), respectiv a substantivului¹³.

Precizări. a) Se aduce drept argument pentru caracterul unitar al grupajului ocurența facultativă a demonstrativului / substantivului relevant, în lipsa căruia funcția lui ar fi transferată asupra celorlalte componente ale grupajului (Halliday/Hasan 1976, p. 230). Aceasta ar însemna, de exemplu, ca în absența lui *acestui fapt* din *ca urmare [a acestui fapt]*, rolul secvenței *acestui fapt* să fie preluat de *urmare*. Argumentul nu convinge, întrucît în asemenea grupaje demonstrativul / substantivul ori nu este deloc posibil (ex. *prin urmare* /vs/ *ca / drept urmare [a acestui fapt / a celor spuse]*, ori este posibil, și atunci, chiar suprimat din structura de suprafață, rămîne recuperabil cel puțin ca tip, dacă nu ca realizare lexicală concretă.

b) Se mai afirmă că grupajele din B. și C. au orientare referențială anaforică, trăsătură care le-ar diferenția de conectivele sintag-

¹¹ Vezi, de exemplu, Halliday/Hasan 1976, p. 236 și Gruiță 1980, p. 599.

¹² Pentru natura raportului semantic respectiv, vezi *infra* 3.1.

¹³ Faptul a fost, de altfel, observat dar nu și valorificat în explicarea funcționării grupajelor: „Strictly speaking, they belong with reference, because they depend on the presence of a reference item following the preposition. But... it is simpler to include them within the general heading of conjunction". (Halliday/Hasan 1976, p. 230, subl. ns. — E.T.).

mice¹⁴. Afirmatia nu acoperă însă întreaga zonă B. și C., în care există și grupaje cu referință cataforică.

Exemple. (i) Substantivele din: *în consecință, prin urmare, în concluzie, ca efect, în rezumat* pot fi concepute drept „coextensive” semantic cu blocul textual *succedent*, nu cu cel anterior. Funcția reluantă și rezumativă față de blocul anterior este asumată exclusiv de demonstrativul / substantivul suprimat.

ex. drept consecință [a faptelor / celor relatate]
orientare cataforică orientare anaforică

(ii) Într-un grupaj ca *anticipând [cele de mai jos]*, ambele elemente (verbul și demonstrativul) au orientare cataforică.

2. Cît privește ideea că grupajele *leagă* un bloc textual de altul, aceasta nu se susține, deoarece conexiunea respectivă se reduce la o relație interlexematică în care termenul subordinat este demonstrativul / substantivul / verbul (ex. *aceea* din *de aceea*), iar purtător al semnificației relaționale este relatemul sintagmic din grupaj (fie acesta conectiv, caz sau mod relațional). Așa explicăm coincidența, subliniată și de Gruită (1980, p. 601) dintre „raportul mijlocit în calitate de conectiv [semantic]” și funcția sintactică intrapropozițională a cuvîntului cerut de relatem.

Discuție la 2... (1) Faptul este mai evident în cazul grupajelor cu adverb (subclasa B(1)) și cu demonstrativ (subclasa (B2)). De exemplu, în ...*de aceea plînge*, întocmai ca în *plînge de foame*, numai prepoziția *de* are *S rel* de 'cauzalitate' (de fapt *aceea* de 'sursă', 'proveniență'); în ...*după aceea a plecat*, întocmai ca în *după evenimentele petrecute a plecat*, numai *după* are *S rel* de 'succedentă' (cu posibila particularizare 'conformitate cu', ex. *după părerea mea*); în *în cele din urmă*, întocmai ca în *în finalul expunerii*, numai prepoziția *în* are *S rel* de 'conținută'¹⁵.

(2) Tot astfel stau lucrurile și la grupajele cu substantiv: sarcina relațională e purtată exclusiv de conectivul sintagmic, iar substantivul nu face decît cel mult să o reia, accentuînd-o, prin semnificația sa lexicală. (a) De exemplu, în *din acest motiv / această cauză*, întocmai ca în *a căzut din neatenție*, numai *din* are *S rel* de 'cauzalitate' (mai exact, ca, mai sus la *de*, *aceea* de 'sursă', 'proveniență'). (b) De asemenea, numai *în* are *S rel* de 'conținută' (ex. *în orice caz, în acest moment*), cu variantele sale: (i) 'modalitate', 'instrument' (mai exact, 'punct de sprijin într-o acțiune', la *în acest fel*, întocmai ca la *merge în mîini*), sau (ii) 'punct de destinație' (de fapt, 'conținută în urma deplasării înspre acel punct', ex. *în consecință, în acest scop*). (c) în *prin urmare*, numai *prin* este 'instrumental' ș.a.

E adevărat, la această subclasă raportul stabilit în text între o anumită secvență textuală și substantivul din grupaj nu este unul de simplă 'reluare și rezumare', ca în cazul demonstrativelor. El este însă tot unul semantic-nerelațional (vezi *infra* 3.1.).

¹⁴ Vezi Halliday/Hasan 1976, p. 231 și Gruită 1980, p. 599.

¹⁵ Drașoveanu 1977, p. 158.

(3) În cazul neutralului *asta / astea* fără prepoziție (subclasa A(2), atunci când el intră într-o relație necircumstanțială¹⁶, respectiva relație nu este de fapt creată de lexemul *asta / astea*, ci de cazul său (nominativ, respectiv acuzativ), chiar dacă expresia acestui caz este desinența zero.

(4) În cazul clasei C., ca mai sus, *S rel* este a relatemului gramatical. De exemplu, în *ca să fim sinceri*, numai *ca să* are *S rel* de 'scop', 'finalitate'; în *orice s-ar spune*, *orice* are *S rel* de 'concesie' etc. Gerunziul înglobează el însuși, prin transformarea de contragere a unei subordonate, *S rel* purtată în *transformatum* de un conectiv sintagmic¹⁷.

2.1.3. Membrii clasei D. își exercită rolul coeziv nu prin faptul de a fi purtătoare ale unui sens relațional global, ci prin semnificația lexicală (nerelațională) a elementelor lor componente sau, mai exact, prin implicațiile ori presupuzițiile acestei semnificații.

Exemple. Acțiunea de 'a rezuma' din *rezumăm* presupune existența unui domeniu de rezumat; acțiunea de 'a conchide' din *conchidem* presupune ca anterioară existența unor premise sau temeuri; situarea 'parantetică' a unei informații (din *în paranteză* fie *spus*) presupune existența unui „fir principal” al expunerii / dezbaterii / ... Elementele implicite pot fi oricând explicitate cu ajutorul unui demonstrativ, situație în care rolul coeziv este de fapt preluat de către acesta. (Pentru analiza lui, vezi *infra* 2.1.2.).

Ex.: *rezumăm cele de mai sus, conchidem pe baza celor afirmate anterior, rezultă din cele de până aici* etc.

Sursa lexicală (nerelațională) a rolului coeziv îndeplinit de membrii clasei D. este evidențiată și de posibilitatea multiplicării virtual nelimitate a acestora. Menționăm, în acest sens, observația că unele verbe ilocutionare, precum engl. *I reply, I deduce, I conclude, I object*, îndeplinesc aceeași funcție textuală ca și adverbele *however, moreover, therefore* (Searle 1976, p. 5).

Pe baza celor de mai sus, o poziție mai judicioasă ni se pare a fi cea susținută de Gruică (1980), prin următoarele trăsături: (i) include în categoria conectivelor non-sintagmice numai fapte de limbă ce corespund subclaselor A., B. și C.; (ii) afirmă doar caracterul 'non-gramatical' (non-sintagmic) al expresiilor respective („conective semantice”), fără a confunda non-sintagmicul cu trans/supra-sintagmicul (vezi și *infra* 2.2.1.).

2.1.4. Invocata echivalență cu relațiile gramaticale¹⁸ — altfel spus, simetria semantic-relațională dintre K_T și relatele sintagmice — nu este propriu-zis o echivalență semantică și/sau funcțională, ci reflexul unei posibile clasificări a K_T asemănătoare cu cea a conectivelor sintagmice, sau, mai exact, posibila extrapolare a clasificării conectivelor sintagmice la cele „transfrastice” (vezi *supra* 1.2.2.).

¹⁶ Două sînt particularizările posibile ale acestui raport necircumstanțial: a) raportul de tip *subiect* — *predicat* (ex. *asta se poate*) și b) raportul de tip *verb* — *obiect direct* (ex. ... *dacă aș spune asta*...). Exemplele sînt preluate din clasificarea operată de Gruică (1980, p. 602).

¹⁷ Drașoveanu 1988, p. 44.

¹⁸ „Sinonimia cu conjuncții simple” (Halliday/Hasan 1976, p. 230)..

2.1.5 Faptul că virtualii K_T nu depind de ordinea secvențială de suprafață a textului¹⁹ nu reprezintă nici el o trăsătură prin care, s-ar diferenția K_T de conectivele sintagmice, deoarece nici organizarea sintagmică a textului nu depinde de ordinea secvențială a lexemelor care devin termeni ai sintagmelor.

2.2. K_T — sint ele „TRANSFRASTICE“?

2.2.1. Candidații la statutul de K_T pot apărea în poziție intrapropozițională, interpropozițională (frazală sau nu) și transfrastică²⁰. În termeni mai exacti, această scară este irelevantă pentru definirea K_T : ele aparțin discursului, iar discursului îi este improprie imaginea ierarhiei de niveluri²¹.

2.2.2. Un indiciu al apartenenței K_T la planul textual al limbajului este și faptul că multe dintre „ K_T ” sînt revendicate drept „conectivă pragmatice”²², or, aceasta subînțelege non-apartenența lor la planul sistemic.

2.3. Concluzie la 2. Argumentele aduse aici, sub 2.1. și 2.2., ne determină să susținem că:

1. Așa-numitele K_T nu constituie o clasă sistemică, sub această denumire fiind reunite lexeme, grupaje de lexeme, propoziții și fraze susceptibile de a contribui la realizarea coerenței textuale.

Observație. Însuși acest efect coeziv nu este îndeplinit prin simpla prezență într-un punct textual a respectivului K , ci presupune cu necesitate respectarea unor condiții de compatibilitate semantică. Astfel, în ex. *El a venit și, anterior acestui fapt, va pleca, anterior acestui fapt* este chiar discoeziv (în absența lui ar fi posibilă interpretarea coerentă a enunțului).

2. Atunci cînd se realizează, acțiunea lor coezivă se bazează (a) pe funcția conectivului sintagmic din componența lor și (b) pe unele mecanisme semantic-nerelaționale care vor fi descrise în cele ce urmează (*infra* 3.).

Pe scurt, „conectivă transfrastice” nu sînt 'transfrastice', ci textuale²³, și, prin funcționarea lor textuală, nu sînt 'conective'.

3. Mecanisme SEMANTICE (NERELAȚIONALE) care explică rolul coeziv al „ K_T ”.

Examinarea funcționării textuale a „ K_T ” pune în evidență două mecanisme semantice care vin să completeze inventarul resurselor „lexicale”²⁴ (i.e. nerelaționale) ale coeziunii.

¹⁹ Cf. Halliday/Hasan 1976, p. 227.

²⁰ Vezi și Gruiță 1980, p. 598.

²¹ Același lucru este valabil pentru toate „mijloacele” coeziunii: „... cohesion is not, strictly speaking, a relation 'above the sentence'. It is a relation to which the sentence, or any other form of grammatical structure, is simply irrelevant” (Halliday/Hasan 1976, p. 9 — subl. n., E.T.).

²² Vezi, de exemplu, Roventă-Frumușani 1986.

²³ În accepție coseriană.

²⁴ Vezi, de exemplu, Beaugrande/Dressler 1981, p. 79—80.

3.1. Expletivarea / impletivarea.

Rolul coeziv al grupajelor cu demonstrativ, substantiv și adverb se explică printr-un procedeu textual cu două laturi: expletivarea / impletivarea unei secvențe textuale de către o altă secvență. Fiind de natură textual-semantică, procedeul respectiv, definit și descris de Drașoveanu (1992, 4.1.), acționează independent de „nivel” (sintagmic, 'trans'sintagmic) și independent de existența / non existența unei relații sintagmice între cele două secvențe textuale²⁵.

3.1.1. Expletivare / impletivare /vs/ coreferențialitate. Preluând un cuplu de exemple de la Gruță (1980, p. 603), cuplu construit pentru a sublinia diferența dintre „conectivalele semantice” și „simplele substitute”:

ex. (1) *Ion o așteaptă pe Maria și aceasta nu mai vine.*

ex. (2) *Ion o așteaptă pe Maria și aceasta / asta îl enervează, facem următoarele constatări:*

A. în ex. (1), factorul coeziv este coreferențialitatea: două cuvinte trimit la același *designatum*. Cele două elemente textuale sînt structural congruente (sînt „de mărimea” unui lexem, cu sau fără determinanți), iar raportul dintre ele nu este unul discursiv direct, orizontal, ci unul vertical, mediat de *designatum*-ul identic.

B. În ex. (2), lexemul *aceasta / asta* impletivează propoziția anterioară, integrînd-o într-un „punct” textual, protetic pentru secvența textuală următoare. Impletivantul și secvența impletivată sînt structural non-congruente (lexem și, respectiv, propoziție sau secvențe mai lungi), iar raportul dintre ele este unul orizontal, de congruență pe dimensiunea sensului textual.

3.1.2. Expletivare / impletivare /vs/ rezumare. Funcționarea textuală a unor grupaje cum ar fi în consecință, drept urmare, de exemplu relevă cu claritate că substantivul nu rezumă²⁶ secvența următoare (aici, secvență expletivantă), ci se află în corespondență de sens cu aceasta, corespondență la a cărei construire substantivul participă cu semnificația sa lexicală.

Fără a fi deci o relație de 'conectare', expletivarea / impletivarea asigură continuitatea textului, integrînd secvențe textuale de mari dimensiuni²⁷ în „noduri” globalizante și neutralizînd astfel discontinuitățile sintactice ale textului.

3.2. Prezența, în structura de adîncime a textului, a unui VERB DICENDI absent din structura de suprafață. O serie de „K₇”, deși au în componența lor un relatem sintagmic, nu se integrează sintagmic lanțului, ci apar ca secvențe parantetice, de rang „mai înalt” decît lanțul, dominîndu-l.

²⁵ Exemple: complementul direct „intern” (expletivant intrasintagmic în prezența unei relații sintactice); aroziția rezumativă (impletivant de rang suprasintagmic în absența unei relații sintactice).

²⁶ Operația de rezumare presupune comprimarea unei secvențe textuale fără a-i adăuga elemente semantice noi.

²⁷ Procesul fiind unul semantic-nerelațional, limitele secvențelor în cauză nu pot fi precizate în plan teoretic, ci doar identificate analitic în fiecare text particular.

Ex.: cu alte cuvinte, pe de o parte, în cea ce privește X, cît despre X, nu în ultimul rînd, pentru a conchide / rezuma / ..., ca să fim sinceri.

Prin conectivul subordonat, ele sînt niște termeni subordonați, dar termenul lor regent este absent din lanț (structura de suprafață a textului); el este un verb *dicendi*, recuperabil nu neapărat în particularizarea lui lexicală, ci în calitatea sa de tip lexematic.

Ex. ~ [+afirmăm / menționăm / arătăm / ... + că]

Secvențele lanțului sînt de fapt dominate (sintagmic) de acest verb.

Prin verbul *dicendi* pe care îl presupun, grupaje cum sînt cele de mai sus determină o clivare semantică a 'lanțului', generînd un palier intradiscursiv de tip 'meta', palier adesea neexplicit, reprezentînd un sub- (sau supra-) text alcătuit din semnele autoorganizării discursului.

3.3. Concluzie la 3. Cele două mecanisme semantice descrise mai sus nu reprezintă o negare a linearității textului, ci, în planul structurii de suprafață, (a) fluidizează 'distanțele' și (b) opresc momentan „curge-rea” textului, integrînd secvențe anterioare sau semnalînd caracterul global al unor secvențe ulterioare, iar în plan semantic generează salturi în procesul construirii sensului textual global.

4. Concluzii generale

(1) Dacă, așa cum rezultă din cele de mai sus, în limba română nu există conective transfrastice, atunci nici de o sintaxă „transfrastică” nu se poate vorbi, ci doar de o semantică „transfrastică” (textuală).

(2) Dacă, pentru a nu ne lipsi de un mijloc de descriere, considerăm totuși grupajele discutate drept unități, în condițiile în care nu sînt conective, ele ne apar a fi cel mult niște *situative semantice*, subînțelegînd prin aceasta că ele orientează sensul unei secvențe textuale față de repere discursive sau extradiscursive.

BIBLIOGRAFIE

- Beaugrande/Dressler 1981 R. A. de Beaugrande, W. U. Dressler, *Introduction to Text Linguistics*, London, New-York.
- Coseriu 1967 Eugenio Coseriu, *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid, p. 282—323.
- Coseriu 1980 Eugenio Coseriu, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen.
- Coseriu 1989 Eugenio Coseriu, *Principes de syntaxe fonctionnelle*, Strasbourg — Nancy.
- van Dijk 1977 Teun A. van Dijk, *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*, London, New-York.
- Drașoveanu 1976 D. D. Drașoveanu, *Sens relațional și gramatem — conținut și expresie la nivelul gramatical al limbii*, în CL, XXI, nr. 2, p. 153—163.
- Drașoveanu 1977 D. D. Drașoveanu, *Relația — dimensiunea esențială a sintagmei*, în CL, XXII, nr. 2, p. 155—158.
- Drașoveanu 1988 D. D. Drașoveanu, *Propoziții contrase și propoziții abreviate (I)*, în CL, XXXIII, nr. 1, p. 35—47.
- Drașoveanu 1992 D. D. Drașoveanu, „Tranzitiv”/„intransitiv” și „direct”/„indirect” — două antinomii contestabile, în CL, XXXVII, nr. 1.
- Gruță 1980 — Gligor Gruță, *Conective gramaticale — conective semantice*, în LR, XXIX, nr 6, p. 597—603.
- Halliday/Hasan 1976 M. A. K. Halliday, R. Hasan, *Cohesion in English*, London.

- Rovența-Frumușani 1984 Daniela Rovența-Frumușani, *Remarques sur la cohérence dans le discours scientifique*, în RRL, XXIX, nr. 2, p. 149—158.
- Rovența-Frumușani 1986 Daniela Rovența-Frumușani, *Connecteurs pragmatiques et réglage social*, în RRL, XXXI, nr. 2, p. 139—143.
- Searle 1976 John R. Searle, *A Classification of Illocutionary Acts*, în „Language in Society”, nr 5, p. 1—23.
- Tămăianu 1992 Emma Tămăianu, *Pentru delimitarea 'gramaticii limbii' în raport cu 'gramatica universală' și cu 'gramatica textului'*, comunicare ținută la SRLR, Facultatea de Litere, Cluj, 3 februarie 1992.
- Vasiliu 1990 Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, București.

TRANSPHRASTIC CONNECTIVES — RECONSIDERED

(Abstract)

The author discusses the theoretical and methodological conditions that must be fulfilled in order to accept the existence of a systemic category of „transphrastic connectives”. She subsequently examines the potential representatives of this category in Romanian, and concludes that although they may have a cohesive *textual* function, it is not relational in nature, but pertains to textual non relational semantics.

Decembrie 1992

Universitatea „Babeș—Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

PRECIZĂRI NECESARE. ÎN LEGĂTURĂ CU O LUCRARE DE ISTORIE A LIMBII ROMÂNE

ELENA DRAGOȘ

0. Apariția unei lucrări de istorie a limbii române, fie ea și numai un curs pentru studenți, a generat oricând un legitim interes din partea specialiștilor. Cu atât mai mult se impune atenției o asemenea lucrare cu cât vine din Moldova de dincolo de Prut; este vorba de *Curs de gramatică istorică a limbii române*, Chișinău, Editura „Lumina”, 1991, elaborat de un larg colectiv, avându-i în frunte pe S. Berejan, A. Ciobanu și A. Dîrul.

Din sumarul cursului deducem intențiile colectivului de a prezenta, mai cu seamă, fonologia, morfologia și sintaxa în perspectivă diacronică, de la latina populară la limba română contemporană, cu accente speciale asupra formelor din secolul al XVI-lea, secol de o importanță inconfundabilă pentru istoria limbii române.

1. Prin urmare, capitolul intitulat *Introducere* (p. 4—44), deducem noi, ține locul a ceea ce, în practica devenită tradițională pentru predarea unui astfel de curs, numim noțiuni de istorie a limbii, în care sînt prezentate problemele fundamentale de formare a limbii și a poporului român, mai exact, modul, locul și timpul de formare, cu discutarea uneia dintre cele mai controversate probleme, și anume cea a continuității. După felul de organizare a celor peste patruzeci de pagini introductive care cuprind și aspecte ale limbii latine populare, și elementul autohton, elementul slav, ca și alte influențe, înțelegem că primele cinci pagini sînt considerate suficiente pentru epuizarea problematicei formării limbii și a poporului român. Poate ne înșelăm, dar din felul cum e condusă discuția, bazați pe o bibliografie unilaterală, în special, pe *Originea românilor* de Alexandru Philippide, autorii par a se rezuma la formarea, mai degrabă, a limbii și populației românești din partea estică a teritoriului dacoromân (p. 7), decît a limbii și poporului român de pe întregul teritoriu al vechii Dacii. Pentru că altfel nu ne explicăm de ce se trec sub tăcere teoriile privitoare la formarea limbii și poporului român (teoria nord-dunăreană, teoria sud-dunăreană sau imigraționistă și teoria formării pe ambele maluri ale Dunării), discutate în bibliografia consultată de autori și publicată la sfîrșitul volumului, dar de care nu se ține seama. Sau poate avem de-a face cu o poziție personală mai puțin subliniată, dar vădit anexată teoriei potrivit căreia limba și poporul român s-au format în sudul Dunării și, după secolul al VII-lea, ar fi venit pe actualele teritorii: „În felul acesta, datorită migrației popoarelor din sudul Dunării, care începe aproximativ prin sec. X, unitatea etnică a populației române din regiunile dunărene se scindează în două grupe; prima grupă

coboară în sudul Peninsulei Balcanice, o parte stabilindu-se în Macedonia (idiomul acestor vorbitori fiind cunoscut astăzi sub numele de macedo-român sau aromân), iar altă parte — la nordul golfului Salonic (idiomul lor purtând denumirea de meglenoromân); *a doua grupă pornește spre nord* (s.n. — E.D.): o parte din această grupă de populație, romanică se îndreaptă mai târziu spre capătul de nord-vest al Dalmației — Istria de astăzi (idiomul ei este cunoscut sub numele de istroromân), iar masa cealaltă *își continuă drumul spre nord* (s.n. — E.D.), trecînd Dunărea, Carpații ajungînd pînă la Prut și extinzîndu-se apoi pînă la Nistru. Ea se suprapune populației romanizate, care locuise și pînă atunci în nordul Dunării și în regiunile carpatine, statornicîndu-se în mod compact pe noile teritorii (idiomul acestor vorbitori fiind cunoscut sub numele de dacoromân) (p. 7).

A se compara acest citat cu ceea ce spunea Al. Philippide în *Originea românilor. Ce spun izvoarele istorice*, Iași, 1925, p. 854: „Teritoriul pe care s-a dezvoltat poporul român a fost format, ca să vorbim în termeni geografici de dinainte de războiul de la 1914, de regatul Serbiei, începînd de la riul Drina, granița de vest a acestui regat, provincia turcească Kossovo pînă în spre sud, la Skopje (Üsküb) inclusiv, sudvestul Bulgariei (teritoriile de la Sofia și Kôstendil), Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, Dobrogea, Oltenia, partea de lîngă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea de lîngă Dunăre și de pe lîngă mare a Basarabiei pînă aproape de Akkerman (Cetatea Albă), Transilvania, Banat și provincia austriacă Syrmien. [...] Acest teritoriu s-a restrîns, cînd partea transdanubiană a Moesiei Inferior (partea de pe lîngă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea de pe lîngă Dunăre și de pe lîngă mare a Basarabiei pînă la Akkerman inclusiv) a fost părăsită de romani pe vremea împăratului Maximinus (p. Chr. 235—238), cînd Dacia și partea transdanubiană a Moesiei Superior (Oltenia, Transilvania, Banatul) au fost părăsite de ei pe vremea lui Gallienus (p. Chr. 268) și cînd Pannonia Inferior (a cărei parte sud-estică o forma actuala provincie Syrmien) a fost ocupată de huni la anul p. Chr. 377. De aici înainte românismul s-a dezvoltat numai în Peninsula Balcanică, pentru că populația romană rară în Moesia Inferior transdanubiană, cită nu va fi fugit de-a dreapta Dunării, a dispărut în mijlocul barbarilor, iar populația mult mai deasă romană din Dacia, în partea transdanubiană a Moesiei Superior și din sud-estul Pannoniei Inferior, a fost strămutată în mare parte de-a dreapta fluviului, iar cită a rămas pe loc, ori s-a contopit cu năvălitorii, ori s-a păstrat pînă la venirea românilor de peste Dunăre, cu care s-a asimilat complet [sic!] din punct de vedere [sic!] al limbii“.

Prin urmare, în 1991, în ciuda tuturor descoperirilor arheologice, a tuturor argumentelor istorico-lingvistice aduse de o neobosită cercetare științifică (notăm îndeosebi aportul școlii istorico-lingvistice clujene) se mai poate susține o teorie ca cea din 1925, din care am citat, și care afirmă, mai departe, la p. 858, că: „Asupra timpului cînd românii *au ocupat* (s.n. — E.D.) actualele lor teritorii nu știm nimic. Din indicii ca probabila golire a teritoriilor de de-a stînga Dunării prin trecerea slavilor în Peninsula Balcanică, probabila stăpînire a bulgarilor în timpul primului imperiu bulgăresc peste teritorii de de-a stînga Dunării, alianța românilor pe vremea formării celui de al doilea imperiu bulgăresc cu cu-

manii, golirea de locuitori probabilă a teritoriului de de-a stînga Dunării, după ce cumanii au fost sfărîmați de mongoli, iar mongolii s-au retras, din asemenea indicii se pot face numai presupuneri, care s-au și făcut [...] că românii trebuie să fi început a se scurge de pe teritoriile din dreapta Dunării pe cele din stînga ei încă de la începutul secolului VII, și că trebuie să fi continuat această scurgere pînă la întîia jumătate a secolului XIII inclusiv.“

În această teorie, de contestat nu e timpul revenirii la „matcă“ a românilor gata formați în sudul Dunării, aproximativ secolul al VII-lea, care, oricum, e o dată mai onestă față de secolul al IX-lea (Engel) sau al XII-lea — al XIII-lea (Sulzer, Kopitar, Roesler), ci faptul că fără vreun indiciu istoric (paleografic, arheologic etc.) se susține o revenire pe aceleași teritorii pe care nu cu mult timp înainte, aproximativ trei secole, le părăsise populația romanizată. Dacă anume cauze au dus la emigrarea populației în sud, de ce aceleași cauze, aproape neschimbate, în datele lor generale, duc la imigrarea aceleiași populații pe exact aceleași pămînturi? Cum toate indiciile sînt probabile, după expresia lui Al. Philippide, ne luăm libertatea de a nu fi de acord cu această teorie și nici cu autorii manualului discutat. Dar pentru a nu anula total argumentația, deși nu ne-a prea „răsfățat“ nici cu logica, nici cu bogăția datelor, îndrăznim să ne folosim de această teorie pentru a sublinia un lucru, și anume că „revenirea“ pe aceleași teritorii slujește cum nu se poate mai bine ideii de conștiință a unității românilor, idee sădită în cugetul daco-romanizaților o dată cu împărtășirea unei soarte comune în fața acțiunii civilizatoare a Romei. Și iată cum un argument care n-a convins asupra formării poporului român la sud de Dunăre poate sluji unui aspect extrem de important, care a scăpat autorilor lucrării: conștiința unității se se va transforma, începînd din secolul al XVII-lea, în conștiința unității naționale. De aceea credem că orice reținere de la informația științifică nu poate sluji nici măcar trunchiat adevărul, ci, din contra, se poate întoarce împotriva celor care o practică, pentru că nu e vorba de limba sau poporul român de dincoace sau de dincolo de Prut, ci de limba română, una și indivizibilă, ca, de altfel, și de poporul român, unul și indivizibil, cu conștiința trează a unității sale. În consecință, ni s-a părut cel puțin bizar a se vorbi de „proces de strămutare spre nord-est și după stabilirea în regiunile din nordul Transilvaniei și între Carpați și Nistru“ (p. 7), după ce se recunoaște o continuitate a populației daco-romanizate pe aceste teritorii, cu marcarea corectă a indicilor de romanizare, mai susținută în vest și mai slabă în est. Dacă la sfîrșitul secolului XX se vehiculează cu lejeritate astfel de formulări, după ce s-a construit, cu temeiuri științifice, un edificiu argumentativ solid, să nu ne mirăm că și alții vehiculează cu nonșalanță „dreptul istoric“ asupra Transilvaniei sau asupra altor teritorii. Căci iată ce se afirmă mai departe (p. 32), ajungînd în secolul al XIX-lea: „Începînd cu sec. XIX (anul 1812), cînd teritoriul dintre Prut și Nistru intră în componența Imperiului Rus, legăturile moldo-slave se restabilesc“ (s.n. — E.D.), ca și cum acestea ar fi fost zădărnicate de unitatea poporului român apărută cu sabia, moștenită de secole. Din nou ne întrebăm dacă aceste afirmații nu reprezintă oare passe-partout-uri ale apariției lucrării; dar oare merită sacrificat adevărul istorico-științific acum cînd valoarea lui e echivalentă cu însăși li-

bertatea? Pe un astfel de eșafodaj, mișcarea de la vest la est a populației din Transilvania și „în direcție contrară“ (p. 31) mișcării slavilor devine un nonsens. Cînd slavii au putut disloca mase mari de populații daco-romanizate împingîndu-i spre Tessalia, Epir sau Salonic ori spre Istria, de ce aici, în nordul Transilvaniei, le-ar fi permis să-și continue drumul, în mod nestingherit, pînă la Nistru, cumva contra curentului, „blagoslovindu-i“ doar cu un fond lexical vechi rusesc? Acestea și alte asemenea întrebări rămîn fără răspuns atunci cînd logica evenimentelor este încălcată doar pentru a salva o situație oricum provizorie în fața istoriei.

1.1. Dintr-un alt orizont al lecturii, notăm operarea, în aceste prime pagini, cu o terminologie vetustă, cînd argumente științifice pledează pentru alta, mai adecvată. E cazul termenului *protoromanică*, aparținînd lui W. Meyer-Lübke, care poate fi înlocuit, în cazul limbii române, cu cel de latină *dunăreană*, care pe deasupra dezvăluie și realul caracter conservator al limbii române față de limba latină (cf., în acest sens, I. Fischer, *Latina dunăreană*, București, 1985: 210).

2. Abordînd problematica de fond a cursului (fonetica, morfologia și sintaxa istorică), dorim să evidențiem pentru început acuratețea demonstrațiilor, bogăția materialului și acribia autorilor, care impun lucrarea nu numai ca un simplu curs universitar, dar, pe alocuri, ca o cercetare științifică de sinteză. Inevitabil, datorită probabil diversității problematicei, scapă cîteva inadvertențe pe care, dacă le semnalăm, o facem din dorința de a îmbunătăți lucrarea la o a doua ediție.

2.1. În domeniul foneticii, atragem atenția asupra dublei ortografieri, dată de dicționarele latine, a lui *annellus* (p. 55) și *anellus*, ultima formă fiind mai propice dezvoltării unui *i*, dintr-un *a* inițial în poziție nazală, știut fiind faptul că *nn* nu formează poziție nazală; astfel avem în limba română *înel*, apoi *inel*.

De asemenea, e recomandabil să se atragă atenția, de fiecare dată, asupra formei etimologice rezultată dintr-o evoluție fonetică, deoarece forma literară e, de regulă, rezultatul unor analogii. Așadar, *vîdeo* > *văz* (*văd* e o formă analogică) (p. 58); *canem* > *cîne* (ciine, cu *-i-* epentetic, e din subdialectul muntean, formă acceptată și de limba literară) (p. 48); *desiderare* > *deșidera* (e atestată în sec. al XVI-lea, iar nu *a deșira*, cum e dată în curs la p. 62); *fusticellus* > *fustel* (ce e prezent în subdialectul moldovean, iar nu *fuscel*, cum cred autorii la p. 62); *sî* nu putea să dea *se*, apoi *să* (cum cred autorii la p. 68), ci numai *sî* > *se* > *să*; *perambulare* dispune de o formă intermediară, regională, în Moldova, *a primbla* și apoi se obține forma *a plimba* (cum o dau autorii la p. 105).

La p. 137 se recunoaște un *campi* > *cîmpi*, dar nu se discută faptul că această formă s-a păstrat numai în expresii de felul: „a-ți lua cîmpii“.

Nu subscrîm la confuzia ce se face între rotacism și rotacizare (p. 111): „Întrucît condițiile enunțate de realizare a *rotacismului* sînt riguros respectate (Cod. Vor. remarcîndu-se, în sensul acesta, prin maximă consecvență: nu *rotacizează* nazala în cuvinte străine)“, autorii trecînd sub tăcere transformarea lui *l* intervocalic la *r* (rotacizare), în cuvinte de origine latină, atunci cînd discută evoluția oclusivelor lichide (p. 102).

2.2. Sesizăm, de asemenea, unele etimologii greșite. La p. 48, se derivă *Sinziene* < *Sanctus dies Johanes* (cum, de altfel, apare în DLRM și în DEX), dar nici ca sens, nici ca evoluție fonetică, etimologia nu se justifică; de aceea credem că mai aproape de realitate este *Sancta Diuna* (etimologie dată de prof. Dimitrie Macrea). Tot astfel, la p. 60 se dă etimologia lui *păduche* < *pēdus(u)lus*, când, de fapt, e *peduc(u)lus*, dintr-un mai vechi *pēdicūlus*, etimologie firească pentru evoluția lui *cl* la *k'*. De asemenea, conjuncția *că* este rezultatul delabializării lui *o* din *quod* > *că*, și nu derivă din *quam*, cum cred autorii la p. 264.

3. Trecînd la problemele de morfologie istorică, sesizăm următoarele.

3.1. Referitor la genul neutru în limba română, autorii recunosc evoluția lui din latină și consolidarea pînă la contactul cu slavii (vezi I. Fischer, *Originea latină a neutrului românesc*, în SCL, 26, 1975, 6 : 568—575), dar optează pentru o clasă a ambigenelor (p. 121), termen neadoptat de lingvistica românească, dar pentru care pledează și I. Pătruț în *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974: 133—153, deși nu este citat de autori.

3.2. În ciuda faptului că și în *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 174, se acreditează ideea că unele substantive cu sens temporal au rol de adverbe (*lunea, dimineata, seara, primăvara*), noi credem că atîta vreme cît mărcile substantivele nu au fost suprimate, ba, mai mult, substantivele, în acest caz, sînt articulate, avem de-a face cu un acuzativ al timpului. Prin urmare, nu subscriem la funcția (sic!) de adverb de timp, cum cred autorii la p. 251, chiar dacă situația era consemnată și de limba latină.

3.3. În privința enclizei articolului hotărît (p. 166), discuția e bine condusă, dar nu este citată sursa după demonstrația căreia o sintagmă de tipul *homo ille bonus*, prin segmentări succesive ajunge ca din *homo / ille bonus* să devină *homo ille / bonus*, și anume Al. Graur, *A propos de l'article postposé*, în „Mélanges linguistiques“, I, București, 1936, iar nu N. Corlăteanu.

3.3.1. Tot în legătură cu articolul, respectăm opinia autorilor după care *-le* este urmașul „direct de la *ille*, care prin aceeași permutare a accentului pe ultima silabă devine *-lê*, ce se atașează la substantive: *fratele* (*frater ille* > *fratele*)“ și mai departe, la nota nr. 1: „E puțin probabil ca *ille* din limbile romanice de răsărit să fi dispărut complet. El există alături de *illum* pe tot masivul latinei populare“, neacceptîndu-se soluția unei transformări prin fonetică sintactică, de felul, *frate + lu*) *fratele*, dar atunci avem pretenția unei consecvențe. Aceasta pentru că la p. 173 se afirmă că „Forma de nominativ *ille* în latina tîrzie a ieșit din întrebuințare“.

3.4. La verb, indicativul prezent, conjugarea I, deține la persoana I plural un *-ă* care se explică nu prin disocierea de imperfect (p. 190), ci prin analogie cu verbele de conjugare a II-a și a III-a, unde vocala persoanei a III-a singular e identică cu vocala persoanei I plural (*vede* — *vedem*, *merge* — *mergem*) și deci și *cîntă* — *cîntăm*.

3.5. De asemenea, la cele spuse cu privire la *-u* de la imperfectul persoanei a III-a plural s-ar fi putut adăuga contribuția lui I. Heliade Rădulescu pentru impunerea formelor cu *-u*, care circulau încă din sec. al XVI-lea în Banat, dar trebuiau difuzate prin școală, presă, literatură etc.

3.6. La p. 192 se recunoaște existența formelor cu iotacizare în limba veche și în unele graiuri (*pociu*, *vădzu*, *tși*), dar nu se comentează formele cu dentala refăcută, independent în cele patru dialecte, iar în dialectul dacoromân sub înriurirea formelor din Moldova, ca rezultat al prestigiului cîștigat de acest subdialect prin marii lui creatori.

3.7. Cit privește explicarea evoluției de la latină la română a verbului auxiliar *a fi* se manifestă o oarecare grabă, neinsistindu-se la persoanele de la plural asupra înlocuirii formelor de indicativ cu cele de conjunctiv, nu numai la persoana I și a II-a, ci și la a III-a plural, unde *sint* primește desinența specifică *-unt*, căci numai dintr-un **sintunt* putem deriva pe *sint*, de astăzi.

3.8. La cazul din aromână privitor la participiul în *-ă* (*am faptă*, *am cădzută*) s-ar fi putut adăuga situația din dacoromână după care forma feminină a participiului se referă nu numai la persoane, ci și la lucruri (vezi *Istoria limbii române*, București, 1978: 335).

3.9. La p. 229 se discută ocurența infinitivelor scurte și lungi cu prepoziția *a* în sec. al XVI-lea, dar se omite a afirma persistența valorii verbale a infinitivelor lungi paralel cu cea substantivală, fapt sesizat de M. Eminescu care valorifică dubla valoare. De obicei aceasta se distinge numai cotextual (de exemplu, „*Blînda batere de vînt*“).

3.10. Conjunțiile sint bine reprezentate în curs, subscriind la eliminarea dintre relațiile coordonatoare a celei conclusive. În privința conjuncțiilor subordonatoare, autorii nu par a se fi informat suficient. De exemplu, conjuncțiile *de* și *dacă* nu beneficiază de întreaga argumentație deosebit de bine condusă de N. Drăganu în legătură cu dezvoltarea internă a prepoziției *de*, cu sens spațial, spre conjuncția *de*, cu diverse valori, dar mai cu seamă cu valoare condițională. De aceea ne permitem să trimitem la: Nicolae Drăganu, *Conjunțiile „de“ și „dacă“ (un capitol de sintaxă românească)*, în DR, III, 1922—1923: 251—284; N. Drăganu, *Iarăși „de“ și „dacă“*, în DR, III, 1924—1926: 916—922; Alexe Procopovici, *Pe drumurile dicționarului. Probleme de sintaxă: conjuncțiile, interjecțiile: de, ca și că, dacă și dec*, în DR, X, 1948: 1—50.

4. Sintaxa istorică beneficiază de un număr de 42 de pagini, fiind organizată pe sintaxa propoziției cu funcțiile cunoscute intrapropozițional și pe sintaxa frazei cu varietatea ei propozițională. Autorii subliniază, în general, ce s-a păstrat din latină (la predicat se prezintă și faza romanică), exemplele fiind excerptate din texte aparținînd secolului al XVI-lea.

Observațiile noastre asupra acestei părți se referă la un aspect ce nu putea apărea în acest curs, din felul cum a fost conceput. Sintaxa e mărturia trecerii de la sistem la structură. O sintaxă istorică româ-

nească nu poate fi decît o sintaxă textuală, deoarece, în scris, ne-am manifestat de la început (din sec. al XVI-lea) prin texte. De aici rezultă o altă viziune asupra sintaxei, care trebuie să sesizeze eventual coeziunea textuală manifestată prin conective (prepoziții, conjuncții), puterea argumentativă prin conective pragmatice, atitudinea propozițională prin adverbe, verbe modale etc. sau prin determinanți nominali — atribute, verbali, adjectivali, adverbiali — complemente.

Subordonîndu-ne modelului prezentat, totuși nu renunțăm la cîteva sugestii.

4.1. Afirmația după care forma nearticulată de la cazurile oblice a substantivelor feminine (*case*) nu se întrebuintează singură nu trebuia să se extindă și asupra celei de la N. Ac. *casă* (p. 268), pentru că, dacă autorii ar fi avut în vedere și limbajul poetic, ar fi sesizat că tocmai formele nearticulate sînt purtătoare de ambiguitate, dimensiune fundamentală în poeticitatea discursului (cf. M. Eminescu: „Peste vîrfuri trece lună“).

4.2. Valoarea de adverb a lui *gata* (p. 273) trebuie reconsiderată din exemplul dat (*Era acum gata*), pentru că *gata* are și valoare de adjectiv invariabil, fapt nesesizat de autori.

4.3. La p. 279 se vorbește despre un „atribut intern“, termen vehiculat de E. Bourciez privitor la gradele de comparație latine exprimate sintetic, cu ajutorul sufixelor: *fortior* „mai puternic“, *fortissimus* „cel mai puternic“. Gramatica românească cunoaște un complement intern (de care autorii nu amintesc), figura etimologică, cum i se mai spune, relație care se poate extinde și la alte părți de propoziție (D. Bejan, *Relația internă frecventă în sintaxa limbii vechi*, în StUBB, 17, 1972: 93—99). Atributul intern nu se justifică decît în relație cu sintetismul latinei.

4.4. Transformarea prepoziției *pe* (lat. *per* > rom. *pre* > *pe*) în morfem al genului personal și, implicit, ca marcă a complementului direct, a suscitat numeroase discuții. Ni se pare, de aceea, simplificator să se vorbească de o calchiere a prepoziției slave *na*, care s-a fixat mai întîl în fața numelor proprii de botez împrumutate din slavă (p. 283). Autorii discută posibilitățile de exprimare a complementului direct (topica, anticiparea cu forme pronominale neaccentuate, morfemul *pe*, *pe* care-l numesc în continuare prepoziție), dar o fac exclusiv din punctul de vedere al limbii române contemporane, cînd, în fond, problema e a timpului cînd apare „convertirea“ prepoziției în morfem. Pentru aceasta, fundamentală rămîne lucrarea lui N. Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească*, București, 1943. Pentru spațiul romanic, morfemul *pe* fiind aici înlocuit cu prepoziția *ad*, trimitem la Al. Niculescu, *Obiectul direct prepozițional în limbile romanice*, în SCL, 10, 1959, 2: 185—194; de asemenea la Liviu Onu, *L'origine de l'accusativ roumain avec „p(r)je“*, în „Recueil d'études romanes“, București, 1959: 198—209, ca și la Florica Dimitrescu, *Despre „pre“ la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în sec. al XVI-lea*, în SCL, 11, 1960, 2: 219—224. În aceste lucrări, se demonstrează originea românească a fenomenului, deosebirile între ele

constind în aprecierea vechimii fenomenului. N. Drăganu crede că morfemul apare încă în limba română comună, iar Florica Dimitrescu — cu puțin timp înaintea exprimării în scris a limbii române.

4.5. Întrebarea din titlul de la p. 295, *Atribut sau obiect indirect?* nu găsește răspuns dacă fenomenul e considerat un calc după limba rusă. S-a arătat de către Maria Iliescu, *Du latin au roumain. Sur quelques traits romans méconnus de la langue roumaine*, în RRL, 10, 1965: 91—100, că, în privința înlocuirii formelor sintetice cu cele analitice, Orientul latin a preferat în locul atributului genitival posesiv o construcție de dativ, și anume dativul adnominal. Deci în comparație cu latina clasică, *exercitus regis*, s-a putut spune în Italia și Spania, *exercitus de rege*, iar în Galia, Reția și Orientul latin, *exercitus regi*. Originea dativului adnominal trebuie deci căutată în dativul simpatetic (Sympathetic), construcție populară frecventă în latina tîrzie, ca și dativul posesiv, de altfel, și acesta păstrat de limba română, condiția apariției dativului adnominal fiind nearticularea elementului determinat. Dativul găzduind mai ales complementul indirect, considerăm dativul adnominal un atribut substantival cu regent nearticulat, această indeterminare ducind la o stază poetică cunoscută sub numele de antiptoză (cf. Mihai Eminescu: „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet“).

4.6. În privința adverbului *nici* nu am fi atît de categorici ca autorii lucrării, catalogîndu-l între conjuncțiile coordonare ce leagă propoziții negative, ca apoi să-i descopere valoarea disjunctivă (p. 300). Poate ar fi fost mai circumspect a se considera că adverbul *neque* din latina clasică avea și rol de conjuncție adversativă, care în româna comună se generalizează (ar. *nițe*, *niti*, mg. *niți*, dr. *nece*, *neci*, *nici*), iar în dacoromâna veche continuă să aibă ambele valori (vezi *Istoria limbii române*, București, 1978: 361).

5. Cele cîteva semnalări de mai jos vin în sprijinul aceleiași intenții de a reveni asupra textului, dacă acesta va fi reeditat. Multe dintre ele au fost lăsate sub tăcere, fiind considerate greșeli de tipar, altele însă trebuie urgent înlăturate.

5.1. Mai întii, numele proprii trebuie redactate ca în limba din care provin: *Iordanes* nu *Iordanis* (p. 11), *Grégoire de Tours* nu *Grigore din Tur* (p. 185), *O. Densusianu* nu *O. Densușianu* (p. 220). De asemenea, titlurile lucrărilor se supun aceleiași cerințe: *Corpus inscriptionum latinarum* nu *latinorum* (p. 10).

5.2. Ortografia verbului *a crea* la indicativ prezent, persoana a III-a este *crează* nu *crează* (p. 28); *propriu-zis* se scrie cu cratimă, nu ca la p. 32; *o dată* cu nu *odată* cu (p. 169), secolele se scriu cu dubla articulare al X-lea, al XIII-lea, nu X, XIII.

Formele literare românești sînt *ficțiune* nu *ficție* (p. 9); *termen* nu *termin* (p. 19), *idiomuri* nu *idiome* (p. 21) *procesiune* nu *procesie* (p. 36), *domeniul lexicului internațional* nu *lexicii internaționale* (p. 40), *anumite realități și noțiuni* nu *realii și noțiuni* (p. 41), *arie dată* și nu *localitate dată* (p. 43).

5.3. De asemenea, terminologia în vigoare este următoarea: *precedent* sau *antepoziție* și *postpoziție* nu *prepoziție* și *postcedent* (p. 59, 163), *flexiune* nu *flexie* (p. 124), *gerunziul* nu *gerundiul* (p. 184), *reluare* nu *repriză* (p. 287).

5.4. Verbul *a se alătura* se conjugă fără sufixul *ez*: *se alătură* nu *se alătorează*; verbul *a se resimți* e un calc după limba franceză și primește după el prepoziția *de*: *se resimte de* (regim indirect) nu *se resimte sensul* (p. 296) ș.a.

6. Nu vom trage concluzii, materialul nepermițându-ne așa ceva. Dar lăsăm, cu speranța că am fost bine înțeleși, pe autori să o facă în locul nostru.

Decembrie 1992

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea 31

EMANUEL VASILIU, *Introducere în teoria textului*, București, Editura Științifică, 1990, 163 p.

1. În perimetrul cercetărilor metatextuale, contribuția profesorului Emanuel Vasiliu, așa cum se cristalizează ea în *Introducere în teoria textului*, ocupă un loc, dacă nu singular, cu siguranță îndeajuns de distinct pentru a ieși în evidență. Și nu e vorba, cum s-ar putea crede, doar de impresia irezistibilă pe care o poate produce, frecvent, asupra multora, recursul la logica formală prin capacitatea acestui instrument de a reduce (sau a anula?) doza de incertitudine în cercetare, grație exactității și rigorii sale. Supunerea rezultatelor analitice la „probele de rezistență” ale aparatului formal este un procedeu folosit rar nu numai de Em. Vasiliu, ci și de alți teoreticieni ai textului, români (aș menționa doar două nume: Anca Runcan Măgureanu și Daniela Roventă-Frumușani) și străini (prea numeroși pentru a-i putea enumera).

2. Demersul autorului se particularizează, însă, prin câteva note. Ca cititor interesat în mod constant de lucrările lui Em. Vasiliu, nu m-a surprins nici limpezimea ideilor, nici eleganța cu care își construiește eșafodajul demonstrației; le-am regăsit, așa cum le cunoșteam deja din cărțile sale anterioare. Apoi, trebuie să remarc stringența argumentației, fără interstii care să permită evadarea din spațiul conceptual trasat. Pentru că, de îndată ce te angajezi în „traseul” cărții, nu mai ai altă alternativă decât aceea de a-l urma, supunându-te ideilor îmbinate cu rigoare. Și, în fine, aș mai spune că *Introducere în teoria textului* este cartea unei idei, dar nu a oricăreia, ci a unei idei fundamentale: definirea textualității pe baze și cu instrumente formale.

3. În edificiul lucrării, *Introducere* și *Încheiere* unesc, cu efectele unui arc, următoarele trei secțiuni mari: I *Textul ca entitate sintactică*, II *Textul ca entitate semantică*, III *Textul ca entitate pragmatică*, fiecare dintre ele tratând, la rîndul său, aceleași două aspecte. Pe de-o parte, sînt puse în discuție, simetric, noțiunile de „sintaxă”, „semantică” și „pragmatică”, pentru a se delimita și preciza, cu fermitate sensul operant în carte, pe de altă parte, tot simetric, *textualitatea* este văzută, pe rînd, din unghiul celor trei dimensiuni ale cercetării semiotice preconizate de Ch. Morris.

3.1. Cînd *textualitatea* sau „proprietatea unui șir de elemente — propoziții — de a fi text” (p. 21) este supusă unui examen sever din perspectiva celei mai „pu-ternice” și restrictive *sintaxe* generativ-transformaționale (versiunea din 1957 a lui N. Chomsky), atunci conceptului de textualitate nu i se poate atribui, conform opiniei autorului, decât înțelesul de „text bine-format”, în baza analogiei cu domeniul proporțional/frazal. În această alternativă (care ar fi singura corectă), însă, se dovedește că o definiție riguroasă sintactică este blocată, pentru că „nu se poate construi o sintaxă pe a cărei bază (decî pe bază strict formală) să discernem între texte și non-texte. Nu se poate da, prin urmare, o definiție sintactică a textualității, așa cum putem da o definiție strict sintactică noțiunii de propoziție (frază) bine formată” (p. 37).

3.2. Spațiul cel mai amplu (cf. p. 39—107) este consacrat în carte dezbaterii textualității din perspectiva posibilei sale apartenențe la și definirii în sfera aspectelor *semantice*. Prima măsură, întru totul justificată, pe care și-o ia autorul este prezentarea clară și precisă a cadrului teoretic asumat în discutarea structurii semantice a textului. În acest cadru teoretic regăsim, prioritar, modelul *semanticii logice* — o semantică referențială cu două componente, extensională și intensio-nală, pe linia dezvoltată de Frege, Tarski și Carnap — alături de câteva sugestii, compatibile și utile, din *semantica*, propozițional/frazală, de orientare *transformaționalistă*.

Printr-un raționament limpede și convergent cu întregul său sistem de gândire, Em. Vasiliu constată că numai raportarea la structura semantică a propoziției ne permite să decidem „dacă și în ce măsură structura semantică a textului (ai cărui constituenți imediați sînt propozițiile) poate fi determinată prin referire la structura semantică a propozițiilor care îl compun, așa cum structura propoziției poate fi determinată prin referire la structura semantică a constituenților ei imediați, grupul-subiect și grupul-predicat” (p. 52).

Pornind, deci, de la premisele că „semantica are în vedere relația dintre semne și obiecte și *nimic altceva* (s.n. — C.V.)” și că „sensul entităților sintactice de rang superior este în strictă și exclusivă dependență de sensul entităților constitutive (de rang inferior)” (p. 54), conform principiului fregeean al „compoziționalității”, autorul *Introducerii*... supune unei analize critice, pe rînd, cele mai semnificative contribuții din domeniul teoriei textului, în speță al semanticii textuale. Sînt, astfel, comentate următoarele probleme: „conectorii textuali”, coerența și co-referința, „structura profundă” a textului și „coerența”, modelarea matematică a „coerenței”, „rezumarea” și „semantica procedurală” (ambele în relație cu „coerența”).

Respectînd cadrul strict al concepției semantice adoptate de la început, această analiză, efectuată cu acuitate și pertinentă științifică, conduce la următoarele concluzii principale: (I) teoriile discutate „Nu explică în fond «coerența» în termeni propriu-zis *semantici*” (p. 102), (II) „Nu oferă o bază pentru a formula reguli, în acord cu care, pentru orice succesiune de propoziții, să se poată decide dacă este coerență sau nu este, deci dacă este sau nu este în text” (p. 103) și, în fine, (III) „trebuie să acceptăm ideea că, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, *textualitatea nu poate fi definită în termeni semantici*” (s.n. — C.V., p. 103).

3.3. Singura cale fertilă și apropiată definirii riguroase și nuanțate a textualității se dovedește a fi *pragmatica*.

Deși un domeniu controversat și cu un statut teoretic încă insuficient clarificat, sub ochii noștri acest domeniu dobindește o claritate sporită recurgînd la instrumente formale în termenii cărora să poată fi captate și explicate cît mai multe aspecte referitoare la „relațiile dintre semne și cei care le folosesc”, adică la *pragmatică*.

Revenind la ideea exprimată în primul alineat al acestor comentarii la *Introducere în teoria textului*, așa preciza acum că ultimul capitol, *Textul ca entitate pragmatică*, mi se pare partea de maximă relevanță pentru *invenția științifică* a autorului, pentru forța sa de a construi și a impune un model de interpretare. Pentru că atît ideile de bază cît și aparatul formal din această parte îi aparțin lui Em. Vasiliu.

Astfel *textualitatea*, a cărei natură pragmatică a fost relevată sau acceptată și de alți specialiști, este investită acum cu un conținut total nou: „*conformitatea* dintre modul în care propozițiile se succedă și expectația privitoare la modul de succesiune a propozițiilor” (p. 114). *Aparatul formal* construit de autor este destinat să exprime cu exactitate și rigoare următoarele idei (cf. p. 115—117):

- a) „textele sînt *siruri de propoziții* juxtapuse”;
- b) *sirurile de propoziții* se obțin în cursul unei „activități de construcție” printr-un „*proces adjectiv la dreapta*” (PAD);
- c) „un *sir de propoziții* se construiește pas cu pas”;
- d) „procesele adjectivale la dreapta” au „un anumit *grad de expectabilitate*, în raport cu sensul propozițiilor cărora li se aplică, în raport cu *situația de comunicare*” (s.n. — C.V.), grad ce poate lua diferite valori, cuprinse între zero (*disconformitatea absolută* cu expectația) și 1 (*conformitatea absolută* cu expectația);
- e) cu privire la succesiunea propozițiilor există o *toleranță* variabilă „în raport cu anumiți factori, cum ar fi stilul funcțional utilizat de interlocutori, experiența lor lingvistică, situația de comunicare etc., etc.”;
- f) *gradul de toleranță* trebuie să i se asocieze conceptul de „permisiune” în care se reflectă „*pluralitatea de norme* care guvernează comportamentul lingvistic al vorbitorilor unei anumite limbi”;
- g) „noțiunea de «coerență» poate fi definită în termeni de «expectație»”;
- h) „textualitatea poate fi definită prin *coerență*”.

4. Rezultatul elaborării și al aplicării aparatului formal este spectaculos în măsura în care cel puțin două constatări fundamentale sînt validate. Se de-

monstrează astfel că „un text nu este altceva decât ceea ce este prezentat ca și/sau acceptat ca text și că, prin urmare, „textualitatea” nu este o proprietate imanentă a unei îmbinări (configurații) de semne (noi am discutat situațiile în care semnele care «se îmbină» sint propoziții și/sau fraze), ci un mod de prezentare și acceptare a unei astfel de configurații” (p. 145). De asemenea, grație supleței aparatului formal (care apelează la o logică pentavalentă), se evidențiază *caracterul gradual al textualității* (și al *coerenței*) în raport cu „sistemele de norme care guvernează uzul lingvistic al unei colectivități” (p. 137).

Dincolo de importante diferențe în plan teoretic, această ultimă idee apare și în lucrări recente consacrate teoriei conversației, ceea ce mi se pare simptomatic pentru dezvoltarea ulterioară a teoriei limbajului. În *Les interactions verbales* (Paris, Armand Colin Editeur, 1990), de exemplu, Catherine Kerbrat-Orecchioni remarcă: „la cohérence dialogale est un phénomène *graduel*” (s.n. — C.V., p. 204).

5. Abia după ce ai parcurs integral *Introducere în teoria textului* și ai imagina ei completă, te poți regăsi pe tine, cel de dinaintea lecturii, cu propriile-ți convingeri și îndoieli, fiindcă, așa cum am spus deja, în spațiul lucrării ești captivul conținutului său explicit, pe care trebuie să-l accepți, pas cu pas, fără rezerve. De aceea, cele câteva interogații retorice sau observații formulate în continuare vor fi reflecții globale și nu însemnări marginale la „litera” cărții.

Oare cit din *înțelesul* unui text, oricare ar fi natura sau tipul său, depinde de sau se realizează exclusiv prin succesiunea („adjoncțiunea”) fiecărei noi propoziții/fraze la secvența anterioară?

Dacă, așa cum remarcă Em. Vasiliu, „Este evident că, în acord cu intenția noastră, o singură frază poate constitui, *cel puțin în anumite împrejurări* (s.n. — C. V.) un text (tot așa cum, în anumite împrejurări, și o singură propoziție poate constitui un text)” (p. 24), atunci ne putem întreba nu numai care ar fi acele „împrejurări” particulare, ci, mai ales, ce *altceva decât textualitatea* postulată de autor (și absentă în asemenea situații) este sau devine suportul calității de text? Existența unor astfel de situații mă face să cred că obligația de a aprofunda conceptul de textualitate se menține în continuare pentru ca, într-o manieră la fel de riguroasă ca aceea a autorului, să poată fi captate și alte posibile laturi cuprinse în această noțiune.

Revenind insistent la ideea *coerenței* ca fapt „de natură pur pragmatică”, Em. Vasiliu relevă, de fiecare dată, că, în cadrul ei, relația vorbitorilor se stabilește „în mod direct cu *sensul* (s.a. — E.V.) semnelor” (p. 142; cf. și p. 67, 126). Văd în această subliniere încă un argument în favoarea necesității de a se reexamina dimensiunile semiotice morriseene, în scopul nuanțării lor, așa cum a procedat încă din 1978 Sanda Golopenția-Eretescu în studiul *Analiza contrastivă și semiotică* (în SCL, XXIX, nr. 1), unde a pus în evidență și *alte relații și fapte*, rămase în afara cercetării, negăsindu-se un loc corespunzător în tripartiția „tradițională”. *Relația vorbitorilor cu sensul propozițiilor* cred că aparține, și ea, zonei neelucidate sub acest aspect.

Introducere în teoria textului spune, încă o dată, extrem de mult și deschide noi orizonturi într-un domeniu complex, vast și fluid și, poate tocmai de aceea, atrăgător și fascinant.

Decembrie 1992

Carmen Vlad
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

V. E. STALTMANE, *Onomastičeskaja leksikografija*, Moscova, 1989, 116 p.

De peste două decenii, autoarea publică lucrări de referință pe teme de onomastică letonă și de onomastică generală. O monografie de o înaltă ținută științifică, ce poate servi ca un model de cercetare în acest domeniu, este *Antroponimija letonā*, apărută în 1981.

Lucrarea de față, *Lexicografia onomastică*, deși mai redusă ca volum, se impune prin chestiunile teoretice și metodologice pe care le analizează. În *Introdu-*

cere sînt abordate premisele teoretice ale lexicografiei onomastice, discutate în detaliu în următoarele două capitole: I. *Principalele tipuri de dicționare onomastice*, cu paragrafele: Din istoria lexicografiei onomastice; Numele proprii în dicționarele de tip general; Dicționare istorico-etimologice; Dicționare normative; II. *Lexicografierea diferitelor categorii de nume* (antroponime, zoonime, mitonime și onomastica poetică).

Problemele care se pun în fața unui lexicograf din domeniul onomasticii pot să fie comune cu cele ale unui autor de dicționare explicative, bilingve, speciale etc., dar pot și să difere. Întreaga lucrare se bazează pe analiza coincidențelor și a diferențelor dintre diferite tipuri de dicționare. Funcția principală a numerelor proprii este aceea de a denumi obiecte individualizate; legătura nominală directă cu denotatul privează numele de cunoscutul sens lexical, specific numerelor comune. Dicționarele onomastice se deosebesc astfel de cele obișnuite prin structura aparatului lexicografic, care este simplificat, unilateral, substanțial redus în comparație cu forma complexă lexicografică a dicționarelor de cuvinte comune. Deosebirea dintre acestea este dictată și de faptul că din punct de vedere structural, numele proprii sînt formate, în general, din substantive, în timp ce în dicționarele de cuvinte comune sînt reprezentate toate părțile de vorbire.

„Creatorul” de dicționare antroponimice are în vedere, potrivit autoarei, existența unui corp sistematizat de nume de persoane specific poporului respectiv.

Începutul lexicografiei onomastice poate fi prefigurat de listele de cuvinte cu comentarii care conțineau și un anumit număr de nume proprii. Introducerea de material onomastic în dicționarele comune încetează pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o dată cu încercările de elaborare științifică a materialului lexicografic. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea încep cercetările sistematice ale vechilor lexicoane, dictate de stîrnirea interesului față de letopisește și, în parte, de publicarea numeroaselor izvoare timpurii aflate în manuscris.

În ceea ce privește originea cuvintelor, se subliniază importanța reliefării înrudirii cu alte cuvinte ale limbii date, precum și cu cuvinte ale limbilor înrudite sau neînrudite (în cazul împrumuturilor). Cunoașterea metodei comparative-istorice este indispensabilă pentru reconstruirea fonetică și morfologică a formei inițiale și a semnificării cuvîntului cercetat. Lingvistul care studiază etimologia numerelor proprii nu poate avea succes dacă se rezumă la un domeniu îngust (de exemplu hidronimie, antroponimie, toponimie). În cîmpul lui de vedere trebuie să se afle întreg spațiul onomastic și chiar unele domenii limitrofe. Principiul explicării etimologice a antroponimelor nu poate coincide cu principiul dezvoltării etimologice apelativelor chiar și în cazul în care, prin structura fonetică și morfologică, antroponimul și apelativul sînt identice. Istoria și evoluția numerelor proprii sînt condiționate mai mult de viața societății decît istoria și evoluția numerelor comune. Apariția numerelor proprii nu poate fi urmărită elocvent fără date extralingvistice (istorice, geografice, etnografice etc.) despre denotați, care completează și precizează informațiile privitoare la cuvîntul în discuție.

Confruntarea dicționarului etimologic cu cel general comun dovedește că, în ambele cazuri, în dezvăluirea originii unităților lexicografice, se au în vedere atît legăturile fonetice, cît și cele lingvistice comune. Deosebirea în aceste cazuri constă în faptul că în etimologia apelativului se tinde către reconstruirea unei forme de o vechime maximă și către o semantică cît mai completă a apelativului, în timp ce etimologul onomast poate să se rezume la una sau două etape derivaționale, în vederea găsirii apelativului mai apropiat (sau a altui nume) care să stea la baza numelui propriu în discuție. Principiile generale sînt caracteristice sistemelor toponimice din limbi diferite, cele particulare sînt specifice doar anumitor sisteme toponimice. Știința onomastică actuală necesită o analiză și o clasificare a principiilor și a motivelor denominării, ca parte indestructibilă a cercetărilor onomastice. Astfel, analiza semantică a numerelor proprii se realizează nu numai prin reliefaarea etimologiei lor, ci și prin clasificarea lor în tipuri semantice. Codul complet al numerelor trebuie să includă și numele mai rare și „obscur” sub raport etimologic.

Elementele conotative ale numerelor proprii ocupă un loc intermediar între cunoștințele enciclopedice și cele general lingvistice despre obiect. Ele nu ating nivelul unei obiectivizări semantice depline pentru toți purtătorii limbii date, rămînd la nivelul semnificației conotative ocazionale.

Limbile europene au un fond comun de nume; nume religioase care variază în raport cu adaptarea la limba respectivă, nume naționale și nume împrumutate.

În cercetarea numelor proprii apar dificultăți privind: stabilirea numelor autohtone; a izvoarelor numelor împrumutate; a structurii numelor autohtone; a materialului care stă la baza creării de nume proprii; a corelației dintre cuvintele comune și numele proprii. Autoarea insistă asupra elaborării de dicționare inverse pentru numele proprii, a cercetării la un alt nivel a poreclelor, pseudonimelor, a lexico-grafierii acestora, a zoonimelor, mitonimelor etc.

Riguros concepută, lucrarea se instituie ca o valoroasă sinteză a cercetărilor actuale din domeniul lexicografiei onomastice.

Aprilie 1992

Onufrie Vințel
Universitatea „Babeș—Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

A. V. SUPERANSKAIA, *Imja čerez veka i strany*, Moscova, 1990, 119 p.

Cunoscută prin numeroase lucrări, în special din sfera onomasticii, A. V. Superanskaia ne oferă o nouă contribuție în acest domeniu: *Numele peste veacuri și țări*. Lucrarea se compune dintr-o parte introductivă intitulată *Ce se ascunde în nume?* (p. 3—12), urmată de capitolele: *Cum vă numii?* (p. 13—101); *Unde locuiți?* (p. 102—133); *Numele limba, cultura* (p. 134—148) și o *Aneksă* (p. 149—189), care conține eșantioane de articole de dicționar onomastic etimologic, cu prenume masculine și feminine. Din mulțimea de probleme și aspecte tratate de autoare reținem câteva mai interesante.

Dacă sistemul onomastic al popoarelor din Europa se constituie din nume și prenume, slavii de est au și patronime. Se știe că romanii aveau *praenomen*, *nomen*, *cognomen* și *agnomen*. În adresare, fiecare populație dispune și de anumite particule și forme specifice, ca *Mister*, *Mistress*, *sir*, *madame*, *domn*, *doamnă*, *pan*, *pani*, *gospodin*, *gospoža* etc. La popoarele din Orient situația numelor este cu mult mai complexă. La slavi, dar în ultimul timp și la alte popoare, se constată nume paralele pentru bărbați și pentru femei: *Liudmil* — *Liudmila*, *Bronislav* — *Bronislava* etc.

În timp ce în cadrul procesului de comunicare se creează apelative pentru denumirea unor clase de obiecte, numele proprii se dau pentru a individualiza unele obiecte. Și unele și altele sînt cuvinte cu drepturi depline în fizionomia unei limbi. Rolul de identificator al numelor, prenumelor, denumirilor geografice le conferă acestora statutul unor mărci de neînlocuit în documentele oficiale. Numele proprii sînt la origine apelative sau alte nume proprii, constituindu-se ca o parte componentă a limbii. Multe nume au o origine autohtonă, altele sînt denumiri calendaristice sau împrumuturi din diferite limbi. Există nume care au la bază nume de animale utilizate inițial ca porecle, altele sînt formate de la denumiri geografice.

În vechime se considera că numele ales predestina viața omului. Unii presupuneau că, repetînd numele în componența anumitor fraze magice în lipsa persoanei, i s-ar putea aduce daune acesteia sau poate chiar să se provoace moartea. Din această cauză au apărut interdicții asupra folosirii numelui, fapt care a dus la alegerea unui al doilea nume spre a putea înșela duhurile rele ce urmăreau persoana cu numele respectiv. Al doilea nume era utilizat zilnic, numele adevărat era un secret al familiei.

Cultura religioasă a generat și rîspîndit numeroase nume în toate țările. Sistemele onomastice existente în prezent în fiecare țară sînt rezultatul unei îndelungate dezvoltări, atît în cadrul țărilor respective, cît și în afara granițelor lor. Numele formate în istoria îndepărtată sînt lipsite de semnificație, neavînd corespondente în cadrul cuvintelor comune. La ruși exista și tradiția de a se da nume copiilor după numărul (ordinea) lor de apariție în familie. Astfel, primul copil se putea numi: *Pervej*, *Pervulja*, *Pervuša*, *Pervuha*, *Perva*, *Perša*, al doilea: *Vtora*, *Vtorak*, *Vtorec*, *Vtorko*, *Vtoruša*, al șaptelea: *Semava*, *Semaha*, *Semaș*, *Semernea*, *Semeruha*, *Semerja* etc. După 1917 au apărut nume străni ca *blektrifikacija*, *Barrikada*, *Komunara*, *Iskra*, *Ideja*, *Fevralina*, *Okjabrina*, *Nojabrina*, *Slava*, *Traktor* etc.

Părinții se străduiesc să găsească un nume contemporan, ca să corespundă, chipurile, spiritului epocii. Patronimele au apărut ca o necesitate a deosebirii în cazurile de coincidență a numelor și prenumelor. Formarea patronimelor a trecut printr-un proces îndelungat și complex. Termenul *familiă* „numele de familie” a fost introdus în onomastica rusă abia în timpul lui Petru cel Mare. Cu această ocazie porecla devine un nume secundar, suplimentar, pierzându-și tradiția. Numele de familie se împart, la ruși, în două grupe: nume standard și nestandard. Cu ocazia înregistrării populației, la fostele porecle s-au adăugat sufixele *-ov*, *-ev*, *-in*, devenind standardizate. Poreclele care nu au putut primi sufixele menționate au rămas nume nestandardizate: *Beda*, *Smeh*, *Lesun*, *Belozub*, *Baran*, *Orël*, *Muha*, *Verba* etc.

Fiecare punct populat, dar și nepopulat, are o denumire. În decursul istoriei chiar și obiectele mai importante au suferit unele transformări. Astfel, rușii denumeau în vechime *Marea Neagră* cu sintagma *Marca Albastră*. Vechii asirieni denumeau apusul cu numele de *ereb* „întuneric, obscuritate”, de unde se presupune că ar proveni denumirea de *Europa*. Originea numeroaselor denumiri geografice (vechi și noi, mari și mici) o preocupă îndeaproape pe autoare.

O atenție deosebită este acordată conexiunii dintre toponimie și microtoponimie. Denumirile de pe suprafața pământului au început nu cu obiectele mari, pentru că ele nu puteau fi receptate în toată plinătatea lor, prin urmare au fost înțelese și denumite doar părțile cu care oamenii intrau în contact. Deci primele toponime au fost în realitate microtoponime. Formarea microtoponimelor este un proces lingvistic continuu, caracteristic tuturor epocilor. Microtoponimele apar spontan, după părerea autoarei, din comunicarea vie a interlocutorilor, ipoteză ce trebuie privită însă cu rezervă.

Sînt fundamentate problemele legate de conexiunile dintre nume, limbă și cultură. Un paragraf aparte este destinat circulației numelor proprii datorită contactelor dintre popoare, precum și ca rezultat al literaturii traduse. În anexă sînt analizate cîteva sute de nume cu tradiție, utilizate și în prezent la ruși.

Cartea lingvistei Alexandra Vasilievna Superanskaia conține așadar, o multitudine de principii și probleme, deschizînd noi perspective studiilor de onomastică.

Mai 1992

Onufrie Vințeler
Universitatea „Babeș—Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

BAKOS FERENC, *Román-magyar kézisztár*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1991, XV+835 p.

Dicționarul, apărut la Editura Academiei Maghiare, este lucrarea cea mai recentă în domeniul lexicografiei bilingve româno-maghiare. Autorul, Bakos Ferenc, este un cercetător cunoscut și experimentat, cu o activitate lingvistică bogată și foarte variată. Bun cunoscător al limbii române, își face debutul în domeniul lexicografiei bilingve cu trei decenii în urmă, în anul 1961, dată la care i-a apărut, în colecția „Terra”, un dicționar român-maghiar, care, deși de proporții reduse, l-a făcut să cîștige experiența care a făcut posibilă elaborarea lucrării de față.

Dicționarul editat în 1991, conform tradiției lexicografiei bilingve, începe cu o prefață a autorului. Partea introductivă, redactată în limbile maghiară și română, în afară de prefață, mai cuprinde îndrumări pentru folosirea dicționarului, lista abrevierilor, literele alfabetului românesc și bibliografia lucrărilor lexicografice folosite de autor.

Din prefață, ca idee importantă, am reținut punctul de vedere al redactorului cu privire la întocmirea listei de cuvinte. „La selectarea lexicului românesc (cuvinte-titlu și sintagme) au servit ca izvoare, înainte de toate, dicționarele explicative românești mai noi (*Dicționarul limbii române*, *Dicționarul explicativ al limbii române*), în triere, însă, a condus acel punct de vedere ca să prezint vocabularul conversației elevate de la sfîrșitul secolului al XX-lea, cu atenție specială

acordată utilizării limbii curente, înțelegînd aici și limba presei și elementele intrate în uzul zilnic din terminologia tehnică". Pentru realizarea acestui deziderat, autorul nu s-a mulțumit cu materialul oferit de dicționarele explicative și bilingve menționate, ci el însuși, „în mod special", a adunat cuvinte recent intrate în limba română. Acest lucru este lăudabil, dar — din păcate — fără prezentarea unor exemple concrete nu se pot aprecia „rezultatele" obținute. Mai cu seamă că nu sînt menționate nici sursele în care se găseau cuvintele „apărute în ultimele decenii".

Asemenea altor lucrări de acest gen, dicționarul de față cuprinde deci, — în primul rînd — lexicul limbii literare, dar include în paginile sale și destul de multe cuvinte populare, regionale și învechite. Referitor la „cuvinte[le] considerate populare sau regionale" — cu scopul de a reliefa importanța lor în lexicul limbii române — redactorul scrie următoarele: „[o] mulțime de cuvinte din dialectele principale au pătruns în limba comună, ba chiar și în limba literaturii beletristice"; aceeași este și situația cuvintelor „considerate deja învechite". Prin urmare, „în ambele cazuri, punctul de vedere principal care motivează includerea în dicționar a fost frecvența" — conchide autorul în prefața dicționarului.

Am prezentat mai pe larg problema alcătuirii listei de cuvinte pentru că aceasta este cerința primordială a elaborării unui dicționar. Selecția făcută de Bakos, reprezintă, în ansamblu, echilibrat și proporțional, compartimentele lexicului limbii române. Totuși, se poate obiecta includerea masivă în dicționar a cuvintelor care (în DEX) sînt considerate ca *rare*, *livrești* sau *franțuzisme*.

Desigur este bine dacă în dicționare bilingve de extindere medie sînt date cuvinte ca: *alert*, *amabil*, *anahoret*, *arcă*, *ardent*, *aspidă*, *autumnal*, *bananier*, *bellicos*, *bonom*, *bonomie* și altele. Observația noastră, conform căreia o selecție mai temeinică se impunea, viza — mai cu seamă — cuvinte ca: *abstențiune*, *abstragere*, *abstrus*, *aburos*, *acrimie*, *acriu*, *adjura*, *adulmecător*, *afundătură*, *afundiș*, *albinărie*, *albiu*, *alivantă*, *alungător*, *aluniu*, *ambeta*, *amenitate*, *ancoala*, *angular*, *anular*, *aprehensiune*, *argintul*, *arguție*, *aspreală*, *astrolatrie*, *avuabil*, *batozar*, *bălsămat*, *bărzoii*, *bătăiaș*, *biliuș*, *bisextil*, *blamabil* etc. Bineînțeles, aceste cuvinte nu sînt folosite în mod curent, de aceea omiterea multora dintre ele nu era o pierdere, în schimb, spațiul tipografic astfel economisit se putea utiliza cu mai mare folos pentru cititori. Pe lista „omisiunilor" pot fi trecute cuvinte ca: *abnega*, *abolitionism*, *abolitionist*, *abrogare*, *absenteism*, *absenteist*, *absolutiza*, *absenționism*, *abstenționist*, *academism*, *acarian*, *acarioză*, *accesibilitate*, *acetifica*, *acetilare*, *acetonomie*, *acetonurie*, *acil*, *acila*, *acoperitor*, *acostament*, *acrocefal*, *acrocefalie*, *acromatiza*, *acroșare*, *afirmare*, *aglutinare*, *ahtiat*, *ajutaj*, *alambica*, *alfabetiza*, *alterație*, *ambidextrie* etc. Probabil că redactorul a renunțat conștient la multe cuvinte asemănătoare, în schimb, sîntem convinși că omiterea verbului *a scădea* este o scăpare.

Faza următoare a elaborării acestui dicționar bilingv a fost organizarea materialului lexical în articole de cuvinte și găsirea echivalentelor maghiare ale cuvintelor românești. În această privință Bakos a pășit pe calea înnoirilor, de aceea merită să prezentăm care este structura articolelor de cuvinte. „În fruntea articolelor se află cuvîntul-titlu, cules cu caractere semi-grase, despărțit de el, prin virgulă, cu același tip de caractere tipografice, urmează formele flexionare date, apoi, cu caractere cursive, indicarea părților de vorbire. După aceasta, culese, de asemenea cu caractere cursive, urmează indicațiile stilistice și de specialitate. Acestea sînt urmate de echivalentele maghiare ale cuvîntului-titlu. Sensurile cuvîntului-titlu sînt despărțite prin cifre arabe. Aici intră, culese cu caractere semi-grase, acele sintagme, expresii, locuțiuni etc. românești care nu s-au îndepărtat de semnificația indicată. Idiotismele care au primit sensuri noi (expresii, proverbe etc.) figurează la sfîrșitul articolului după semnul „." Astfel, pe baza acestor principii de redactare bine stabilite, articolele de cuvinte sînt sistematizate clar și unitar, ceea ce facilitează folosirea dicționarului, mai ales în cazul cuvintelor polisemantice ca: *a ține* (56 de sensuri), *a da* (45), *a bate* (40), *a școate* (28) etc.

Redactorul dicționarului este la fel de exigent și conștient în căutarea echivalentelor maghiare ale cuvintelor românești. Această străduință de a găsi echivalentele cele mai potrivite a fost încununată de succes. Echivalentele maghiare sînt bune, exacte și adesea pot fi considerate, mai ales în frazeologie, ca îmbunătățiri în comparație cu echivalentele date de astfel de dicționare editate anterior. Dar sînt și cazuri cînd tentativa îmbunătățirii a echivalentelor maghiare a dat greș. De exemplu: *aciditate*... *gastrică* *gyomorvasultengés* 'hiperaciditate', corect: *gyomornedv savtartalma*; *acreală*... 3 *késerség*, *elkeseredétség* 'amărăciune', corect: *kedélytelenség*, *morosság*, *mogorvaság* 'stare de spirit sau atitudine ursuză'

(cf. DEX); aerofagie... légszomj 'sete de aer', corect: levegőnyelés; **briglă**... borda 'spată', corect: bordaláda; **bröscuț**... ebihal 'mormoloc', corect: kicsi béka; **can-cioc**... vakolókanál 'mistrie', corect: malteroskanál; **dragavei**... sóska 'macris', corect: (fodros) lórom.

La încheierea acestei recenzii, chiar dacă am semnalat și unele deficiențe ale dicționarului, constatăm cu satisfacție că lucrarea lui Bakos, în ansamblu, este o realizare valoroasă. Acest dicționar român-maghiar, prin bogăția și diversitatea materialului lexical inclus în paginile sale, prin organizarea judicioasă a sensurilor cuvintelor polisemantice, prin exactitatea și varietatea echivalentelor maghiare, se înscrie printre lucrările cele mai valoroase de acest gen editate până în prezent.

Decembrie 1992

Laurențiu Szász
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

AL VII-LEA SIMPOZION NAȚIONAL DE DIALECTOLOGIE

Deși fusese programat inițial la Baia Mare*, Simpozionul Național de Dialectologie s-a desfășurat, anul acesta, la cea de-a șaptea sa ediție, la București, între 15 și 17 octombrie.

S-a dovedit și de această dată necesitatea unei asemenea manifestări științifice cu caracter periodic, consacrat studiului unei realități lingvistice complexe — dialectele și graiurile —, manifestări care să ducă, și ele, la o continuă perfecționare a metodelor și instrumentelor de lucru în dialectologia și geografia lingvistică.

Organizat de Institutul de Fonetica și Dialectologie „Alexandru Rosetti” din București, Simpozionul a înscris în program 59 de comunicări, dintre care s-au ținut doar 44. Printre participanți — cercetători științifici și cadre didactice universitare — s-au remarcat și specialiști din Chișinău (Vasile Pavel, Valentina Corcimari, Vladimir Zagaevski) și Cernăuți (Ilie Popescu), cu interesante comunicări referitoare la graiurile moldovenești.

Deși nici acest simpozion, asemeni celui de-al VI-lea, nu a avut amploarea unor ediții precedente, el s-a caracterizat printr-un înalt grad de profesionalism, printr-o atmosferă de conlucrare și confruntare în același timp.

Sedința inaugurată a avut loc în dimineața zilei de 15 octombrie, în Aula Magna a Academiei Române, cuvântul de salut fiind adresat participanților de către acad. Nicolae Cajal, vicepreședinte al Academiei Române, după care a urmat sedința în plen, în care au susținut comunicări Eugenio Coseriu, a cărui prezență a amplificat prestigiul acestui simpozion, vorbind despre „limbă istorică” și „dialect”, Emanuel Vasiliu (*Palatalizarea labialelor f, v > s', z': încercare de cronologie*), Elena Comșulea, Valentina Șerban și Sabina Teiuș (*Mutații în lexicul românesc actual*) și Adrian Turculeț (*Cercetarea variantelor regionale ale românei literare*).

Lucrările propriu-zise, desfășurate pe parcursul a două zile pline, s-au remarcat printr-o tematică variată: de la considerații asupra rolului atlaselor lingvistice în studiul limbii și al culturii unui popor, la aprecieri asupra structurii fonetice, morfo-sintactice și lexicale a graiurilor dacoromâne și a dialectelor românești sud-dunărene, dar și la studierea textului dialectal din perspectivă interdisciplinară.

Astfel, domeniul foneticii graiurilor a fost reprezentat de câteva comunicări despre: cronologia palatalizării labialelor *f, v > s' z'* (Em. Vasiliu), diftongii ascendente (Anca Ulivi) și structura acustică a africateri [d] în graiurile dacoromâne (Maria Teodorescu), transformarea dialectală: *f + i > k'* în Moldova (I. A. Florea) și românescul *o* protonic în graiurile lipovenilor din România (Andrei Ivanov).

Apoi, s-au făcut aprecieri asupra unor analogii din morfologia verbului muntenesc (Maria Marin), a derivării substantivelor din graiurile moldovenești (V. Zagaevski), a unor elemente arhaice în graiurile românești din stînga Prutului (I. Nuță), a relativului *care* în graiurile munteneste (Ruxandra Boroianu) sau a unor trăsături moldovenești și munteneste în morfologia graiului dobrogean (Dana Zamfir).

Unele comunicări au abordat variate aspecte ale lexicului graiurilor dacoromâne precum: caracteristici ale lexicului graiurilor munteneste (Iulia Mărgărit), termeni etnoiatrici (Maria Purdela Sitaru) sau termeni geografici de origine sîrbocroată în subdialectul bănățean (Rodica Sufletei), nume de plante medicinale în graiurile moldovenești din nordul Bucovinei (Ilie Popescu), unele probleme de onomasiologie (Vasile Pavel) sau de sinonimie în graiul rudarilor din Oltenia (Ion Calotă) sau „fluxul” și „refluxul” împrumuturilor rusești în graiurile de la est de

* Vezi CL, XXXVI, 1991, nr. 1—2, p. 122.

Prut (S. Dumistrăcel, D. Hreapcă, I.—H. Bîrleanu, V. Corcimari).

Cîteva lucrări au tratat unele aspecte dialectale reflectate în toponimie (D. Loşonţi şi Radu Sp. Popescu) sau antroponimie (Viorica Goicu), iar altele au urmărit raportul dintre limba literară şi graiuri (E. Comşulea, V. Şerban şi S. Teiuş, A. Turculeţ). Deosebit de interesantă, comunicarea profesorului Eugenio Coseriu a adus în discuţie conceptele de „limbă istorică” şi „dialect”, acesta din urmă fiind considerat de către autor drept „un sistem sintopic subordonat sistemului limbii istorice”, el putînd funcţiona ca „nivel de limbă”.

Romanitatea sud-dunăreană a fost studiată în raporturile ei interdialectale (N. Saramandu) sau la nivelul lexicului (E. Scărlătou) — ambele lucrări cu referire la meglenoromână, iar cea a Cătălinei Vătăşescu raportîndu-se la termeni de origine latină în dacoromână şi aromână, în comparaţie cu albaneza.

S-a apelat, în unele comunicări, şi la concepte ale lingvisticii moderne (cu deschidere spre poetica textului şi semiotică) în studiul aspectelor dialectale ale limbii: doixisul în graiurile dacoromâne sudice (L. Ionescu-Ruxăndoiu), intonaţia în discursul vorbit (L. Dascălu-Jinga), exprimarea politeţei în interacţiunile verbale (M. Manu-Magda), comentariul metalingvistic în ancheta dialectală (M. Mărculescu); două lucrări au avut cu preponderenţă implicaţii de ordin interdisciplinar: utilizarea peliculei cinematografice în cercetarea dialectală (C. Dominte) sau textul dialectal privit ca etnotext (Victorela Neagoe).

O serie de lucrări au valorificat materialul din atlasele lingvistice (ALR, atlasele regionale) sau cules prin anchete proprii. Astfel, Teofil Teaha a subliniat rolul atlaselor în dialectologia romanică, iar Ion Ionică s-a referit la metodologia elaborării noilor atlase lingvistice regionale, Eugen Beltechi a adus în discuţie problema „atestărilor unice”, cu referire la NALR — Banat, Doina Grecu a vorbit despre credinţe la români, reflectate în ALR, Rozalia Groza despre termeni pentru conceptele de „broboadă” şi „basma” în ALR I, Ioana Nechita — arii lexicale în dacoromână, Valentina Corcimari — compartimentul „lexic” în Chestionarul ALM, iar Marin Petrişor — oglindirea transhumanţei păstorilor ardeleni în hărţile dialectale.

Nu au lipsit nici preocupările de reconsiderare a contribuţiilor dialectologice şi etnolingvistice mai vechi, prin prezentarea imaginii românilor din ţările vecine în revista „Graiul românesc”, făcută de către prof. G. Mihăilă, sau prin sublinierea de către Zamfira Mihail a contribuţiei lui Tache Papahagi în domeniul etnolingvisticii.

Discuţiile pe marginea lucrărilor prezentate au fost de un înalt nivel ştiinţific, subliniind caracterul de reuşită al acestui simpozion.

Ca şi în cazul ediţiilor precedente, pentru a oferi o imagine generală asupra conţinutului comunicărilor, s-a convenit publicarea lor într-un volum viitor din „Fonetică şi dialectologie”.

Noiembrie 1992

Rozalia Groza
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puscariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

19èmes JOURNÉES D'ÉTUDE SUR LA PAROLE

Între 19—22 mai 1992 a avut loc la Bruxelles reuniunea „19^{èmes Journées d'étude sur la parole”. Manifestarea dedicată cercetării „vorbirii” — organizată sub auspiciile Societății Franceze de Acustică și a Societății Belgiene a Acusticienilor — a fost găzduită de Institutul de Fonetica al Universității Libere din Bruxelles.}

Grupul Comunicării Vorbite a fost creat în anii 1970 de reprezentanți ai Universității Libere din Bruxelles, ai universităților din Londra, Aix, Grenoble și ai Centrului Național Francez de Cercetare Științifică. Inițiatorii au avut în vedere aspectele multi- și transdisciplinare atît în planul cercetării propriu-zise, cît și în cele ale dezvoltării tehnologice și industriale. Reuniunile organizate de-a lungul a două decenii constituie tot atîtea dovezi.

La cea de-a 19-a ediție s-a remarcat conexiunea între discipline aparent îndepărtate: fonologia, psihologia, informatica. Comunicarea vorbită a fost cercetată sub toate aspectele, urmărindu-se producerea vorbirii, transmiterea sa, percepția și înțelegerea ei. Participanții, din Algeria, Anglia, Belgia, Bulgaria, Canada, Coasta de Fildeș, Franța, Italia, Siria, Spania, Tunisia, reprezentînd universități sau institute de cercetare erau grupați în echipe complexe alcătuite din filologi, psihologi, acusticieni, informaticieni. Pe parcursul a trei zile și jumătate de dezbateri au fost prezentate 98 de comunicări științifice. Ele au confirmat interesul suscitât de „comunicarea vorbită” atît ca subiect al cercetării fundamentale, cît și al celei aplicate. Din punctul de vedere al organizării merită semnalat faptul că s-a evitat crearea de secții paralele, lucrările fiind susținute în plen și urmate imediat de întrebări și discuții strict limitate în timp. În ansamblul său, manifestarea a evidențiat rolul covârșitor pe care îl are informatica în societatea modernă. Ca urmare a implicării descoperirilor din informatică la cercetările din domeniul limbii, s-a ajuns la ceea ce se numește în mod curent „industriile limbii”. Pentru noi acesta este un domeniu aproape necunoscut, dar expresia se referă la un ansamblu de servicii și produse care permit tratarea limbii vorbite sau scrise prin sau pentru calculator. Artizanii acestor industrii, dar, în același timp, și „motoarele” ce pun în mișcare agregate extrem de sofisticate, sînt cercetătorii reuniți în echipe complexe, capabile să soluționeze problemele comunicării om-mașină, oferind performanțe greu imaginabile altădată, cum ar fi: ordinator care răspund la vocea umană, telefonul traducător sau mașini de scris cu comandă vocală.

Desfășurat pe durata a trei zile și jumătate, acest veritabil congres a cunoscut trei tipuri de manifestări: conferințe, comunicări propriu-zise sau tradiționale și comunicări afișate.

Conferințele plene, în număr de trei — cite una pe zi, au jalonat trei mari direcții — filologie, psihologie, informatică — și au fost ținute de personalități remarcabile din domeniile respective. Marc Dominicy, de la Universitatea Liberă din Bruxelles a conferențiat despre *Fonetica, fonologie și artă verbală*. Daniel Hollender, de la Laboratorul de psihologie experimentală al ULB, a ținut conferința *Realitatea psihologică a unităților fonologice și sisteme de scriere*, iar Hervé Bourlard, reprezentantul lui „Lernout & Hauspie Speech Products”, a vorbit despre *Recunoașterea automată a vorbirii: modele stocastice și/sau modele conexiuniste?*

Comunicările propriu-zise, foarte specializate, deseori rezultat al unor sofisticate experimente de laborator, au atins o gamă extrem de variată de probleme din domeniile menționate deja. Ele au abordat producerea, percepția și analiza vorbirii, inteligibilitatea și recunoașterea automată a vorbirii, fonetica, fonologia și prozodia. Ca un fapt mai puțin familiar nouă trebuie semnalat modul de prezentare. Unele comunicări au fost susținute oral, acompaniate de un material ilustrativ (audio sau video), iar altele au fost incluse în ceea ce organizatorii au numit „sesiune afișată”. Pe panouri mari, grupate tematic, au fost prezentate într-un timp record — o jumătate de zi, 42 de comunicări orientate cu precădere spre producerea și sinteza vorbirii, percepția și recunoașterea automată a vorbirii, bazele de date necesare în conversiunea text-vorbire.

Impresia generală lăsată de această manifestare științifică este că, în contextul actual, raportul dintre cercetarea fundamentală și cea industrială înclină în favoarea celei din urmă. De remarcat că o bună parte a cercetărilor au fost susținute financiar de marile firme producătoare de aparatură acustică și electronică. În condițiile în care cercetările de fonetică presupun existența unei dotări tehnice extraordinare, trebuie să recunoaștem, cu tot regretul, că șansele de afirmare ale specialiștilor români sînt minime.

Nu putem încheia prezentarea noastră fără a semna faptul că participanții la această manifestare au avut la dispoziție — într-un elegant volum de 600 de pagini — toate comunicările prezentate.

Noiembrie 1992

Victoria Moldovan
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

INDICELE VOLUMULUI XXXVII*

INDICE DE AUTORI**

A

Adam, Ion 49
 Agard, F. B. 93
 Agârbiceanu, Ion [157-163]
 Albrecht, J. 4
 Alecsandri, V. 37
 Alessio, G. 40, 41
 Alexi, I. 36, 51
 Alexi, Theodor 47
 Alexici, G. 46
 Almeida Costa, J. 40
 Alonso, A. 93
 Alvares Blanco, Maria Rosario [95-98]
 André, Jacques 47, 48
 Anghel, Ioana 103-104, 133
 Antonelli, R. 99
 Arghezi, T. 84, 99
 Aristotel 5, 24
 Avram, Andrei 76
 Avram, Miouara 76, 79

B

Baciu, Ion 39-43, 93-94, 113-119
 Bakos, Ferenc [192-194]
 Bally, Ch. 85
 Balotă, Nicolae 100
 Banza, Ana Paula 95
 Barbu, Ion 84, 135, 139
 Barlanu, Sab. Pop 47, 51
 Bartning, I. 115
 Bartoli, M. 93, 94
 Battisti, C. 40, 41
 Beaugrande, R. A. de 71, 74, 167, 173, 175
 Bec, P. 93
 Bejan, D. 183
 Beltechi, Eugen 196
 Benveniste, Émile 24, 27, 115
 Berejan, S. 177
 Berruto, G. 101
 Bidan, Viorel 87-90
 Bîdu-Vrâncenu, Angela 8, 27, 158
 Bîrlănu, I.-H. 196
 Blaga, Lucian 84, 99, [133-141]
 Bloch, O. 41
 Blumenthal, Peter 26, 27
 Bogrea, Vasile 30, 31
 Borellă, Mircea 3-8, 133-141
 Borodina, M. A. 93
 Borolanu, Ruxandra 195

Bourelez, E. 183
 Bourlard, Hervé 197
 Breban, Vasile [103-104]
 Buchler, J. 74
 Bud, Titi 47
 Budai-Deleanu, I. 51
 Bulgăr, Gh. 62
 Bunge, M. 66, 67, 71, 74
 Buzura, Augustin 86
 Buysens, E. 23, 27
 Byek, Jacques 81, 82

C

Calotă, Ion 195
 Canarache, Ana 104
 Candrea, I. A. 37
 Cantemir, D. 37
 Capidan, Th. 29, 103
 Caracosten, D. 134, 147
 Caragiule, I. L. 83, 84, 86, 151, 154
 Caragiule, Mateiu 82
 Cardinal, M. 118
 Carnap, R. 187
 Catul, C. V. 31
 Cazacu, B. 28, 151, 155, 156
 Călinescu, G. 86, 151, 152
 Cătană, George 51
 Chomsky, N. 187
 Clobanu, A. 177
 Codoban, A. 4
 Colbert, Bruno 61, 62
 Comșulea, Elena 195, 196
 Contreras, H. 93
 Corchiari, V. 196
 Corlăteanu, N. 181
 Coșbuc, George 106, 133, 137
 Coseciu, Eugenio [3-8], 9-20, 23, 24, 28, 72, 74, 165, 167, 175, 195, 196
 Creangă, Ion 86
 Cuceu, Ion 45
 Cuceu, Maria 45
 Cugno, Marco 99
 Cuștaru, V. 147

D

Dateviciu, C. 29
 Dascălu-Jinga, L. 196
 Delavrancea, B. Șt. 83
 Densușianu, Nicolae 108

* Întocmit de Elisabeta Faiciuc.

** Cifrele tipărite cu caractere aldine indică autorii de articole și traducătorii; cifrele puse între paranteze drepte indică autorii discutați, iar celelalte cifre trimit la autorii citați.

Densustanu, Ovid 46
 Diez, F. 93
 Dijk, T. A. van 167, 169, 175
 Dimitrescu, Florica 183, 184
 Dirul, A. 177
 Dominey, Marc 197
 Domite, C. 196
 Dosoftei 83
 Dragoș, Elena 83—85, 85—87, 177—186
 Drăsoveanu, D. D. 53—63, 121—128, 132, 165—167, 171, 172, 174, 175
 Drăganu, N. 29, 36, 103, 182—184
 Drăgănescu, Mihai 75
 Drossler, W. C. 74, 167, 173, 175
 Dubois, Jean 55, 62
 Duerot, Oswald 84
 Dumitrăcel, S. 196
 Dumitrescu, Suzana Carmen 132
 Dutourd, J. 118

E

Edelstein, Frieda 58
 Eleock, W. D. 93
 Eliade, Mircea 7, 99, 100
 Eminescu, M. 37, 133, 135, [143—149], 183, 184
 Engel, J. C. 179
 Enulescu, Danu 99
 Ernout, A. 46
 Evolveanu, Dumitru 32
 Evseev, Ivan 62

F

Falcuc, Ioan 95—98
 Fauconnier, G. 115
 Fernandez Hel, Francesco [95—98]
 Filipovici, N. 40
 Fischer, I. 180, 181
 Florea, I. A. 195
 Florea, Ligia Stela 57, 102, 116
 Foehl, Adrian 108
 Fodor, J. A. 24
 Franchi, Cinzia 99
 Francois, Frédéric 21, 23, 28
 Frățilă, V. 45—52
 Frege, G. 23, 24, 187

G

Gabinski, M. A. [90—91]
 Galaetion, G. 51
 Gallsson, Robert 24, 28
 Galmiche, Michel 21, 28
 Gamillscheg, E. 23
 Garcia, Constantino [95—98]
 Genette, G. 157
 Gherman, Haritina 99
 Gherman, Mihai 81—83
 Gheție, I. 51
 Ghilea, Ion 86
 Ghimolă, Ion 106
 Giry-Schneider, J. 114

Gluglea, G. 29, 30, 103
 Goga, O. 137
 Golcu, Florica 196
 Golopenția-Eretescu, Sanda 189
 Gonzáles Gonzáles, Manuel [95—98]
 Gradea, Plă 49
 Grandsalgués, R. d'Hauterive 40
 Grasserle, R. de la 115
 Graur, Al. 75, 77, 181
 Grecu, Doina 105, 111, 196
 Greimas, A. J. 24, 28, 40, 70, 74
 Griera, A. 93
 Grimes, J. E. 93
 Grimm, P. 29
 Groza, Rozalia 90—91, 195—196
 Gruiță, Gligor 169—173, 175
 Guillaume, G. 25, 28
 Guțu, Gh. 31, 62
 Guțu Romulo, Valeria 57, 60—62, 128

H

Hadlich, R. L. 93
 Halliday, M. A. K. 167, 169—171, 173, 175
 Hasan, R. 167, 169—171, 173, 175
 Hașdeu, B. P. 37
 Haudricourt, A. G. 93
 Huzy, Ștefan 129—132
 Herman, József 101
 Helsenberg, W. 67, 68, 70, 72, 74
 Hilly, Gerold 101, 102
 Hjelmstev, L. 24
 Holender, Daniel 197
 Horálek, Karel 24, 28
 Hreapcă, D. 196
 Humboldt, Wilhelm von 5, 9, 17

I

Ibrăileanu, G. 134
 Iliescu, Maria 184
 Ionescu-Ruxăndolu, Lillana [85—87], 196
 Ionică, Ion 196
 Ionță, Maria 45
 Iordan, Iorgu 36, 124, 126, 128
 Iorga, N. 7
 Iosif, Șt. O. 133
 Irimia, Dumitru 57, 62
 Ivanov, Andrei 195

J

Jacobi, D. 74
 Julland, A. 93
 Jung, M.-R. 102

K

Kamel, Takashi 3
 Kant, I. 10
 Katz, J. J. 24
 Kerbrat-Orecchioni, Catherine 27, 28, 189
 Kisch, G. 29
 Kleiber, G. 101
 Koptur, B. 179
 Kurylowicz, Jerzy 26, 28

L

Laceu, C. 29, 32
 Lascu, N. 31
 Lăscu, Viorica 31
 Lausberg, H. 93
 Loşonţ, D. 196
 Lozovan, E. 93
 Lucretius, T. C. 31, 46
 Lüdl, G. 101
 Lyons, John 27

M

Macedonski, Al. 135
 Macrea, Dimitrie 181
 Mahmoudian, Mortéza 28
 Mancuş, Mihaela [83--85], 99
 Mănczak, Witold [93--94]
 Manlet, A. 93
 Mănoilescu, L. 32
 Manollu-Maneu, Maria 8, 102
 Manu-Magda, M. 196
 Marcus, S. 72, 74
 Marian, Rodica 143--149
 Marian, S. Fl. 48, 106--110
 Marlu, Maria 195
 Marouzeanu, J. 55, 62
 Martin, E. 102
 Martin, Robert 101
 Martinet, André 24, 28
 Mălăncioiu, Elena 99
 Mărculescu, M. 196
 Mărgărit, Iulia 195
 Măril, Ion 8
 Meillet, A. 46, 94
 Mellis, L. 118
 Meyer-Lüke, W. 180
 Micău, P. 133
 Mile, Veronica 99
 Mleu Moldovan, Ioan 45, 46
 Mihail, Zamfir 196
 Mihăilă, G. 196
 Mihăilă, Rodica 27, 28
 Mihăilescu, Dan C. 146
 Milay, C. 115
 Milner, J.-Cl. 113
 Moldovan, Victoria 151--156, 197--198
 Monteverdi, A. 93
 Morris, Ch. 187, 189
 Mounin, Georges 24, 28
 Mukatovski, J. 24
 Muljačić, Z. 93
 Müller, J. 93
 Munteanu, I. 146
 Mureşanu, Elena 91--92

Nechita, Ioana 196
 Negruzzi, C. 86
 Nica, D. 8
 Niculescu, Al. 102, 183
 Nolea, Constantin 100, 147
 Nuşă, I. 195
 Nyrop, Kr. 40, 42

O

Oancea, Elena 133
 Onnembo, Anna Rita 99
 Onu, Liviu 183
 Österreicher, W. 101
 Otero, Anibal 95
 Ovidiu, P. N. 31

P

Pamfile, T. 108, 110
 Pană Dindelegan, Gabriela 57, 62
 Panţu, Zuch. C. 47
 Papahagi, M. 99
 Papahagi, Tache 196
 Paşcu, Ştefan 29, 32, 50
 Pavel, Vasile 195
 Păcală, Victor 110
 Pătruş, Ion 75--79, 181
 Pel, M. 93
 Peirce, Ch. S. 69, 74
 Pellegrini, S. 93
 Peressiccius, D. Panaitescu 143
 Petrescu, Camil 84, 86
 Petrişor, Marin 196
 Petrovici, E. 29, 106, 109
 Pfister, M. 102
 Philippius, A. 84, 85, 177--179
 Pisan, V. 9
 Pintu cel Bătrîn 47, 48
 Pohl, Jacques 24, 28, 93
 Pompiliu, M. 45
 Pop, Liana [91--92], 102
 Pop, Sever 29, 106
 Pop Releganul, Ion 51, 110
 Popescu, Ilie 195
 Popescu, Radu Sp. 107, 196
 Popiceanu, Ion 108
 Popovici, V. 102
 Potoran, Eugen 45
 Pottier, Bernard 24, 28, 114
 Prieto, Luis J. 24, 27, 28
 Procopovici, Alexe 29, 182
 Purdea Sitaru, Maria 108, 195
 Puşcartu, Sextil 29, 31, 32, 34, 37, 47, 51, 105, 107, 133--136, 138, 140, 141

Q

Naghtu, I. E. 31
 Naum, Anton 29
 Naum, Teodor [29--37]
 Neagoe, Victorela 196
 Neagu, M. [81--93]
 Neamţu G. G. 125, 128

Quicherat, L. 58, 62
 Quirk, Randolph 62

căsean 47
 censură 36
 cenușă 137, 140
 căcoare 48
 ciomărit 36
 ciomăros 36
 cîmpi 180
 cine 180
 cîntă 181
 cîntăm 181
 clecni [vb.] 48
 clecniț, -ă 48
 codru 110
 Codru; ~ rusăliilor 110
 codrului; fetele ~ 110
 crop 48
 culoare 73

D

da [vb.] 193
 dacă 182
 de 182
 deloc 48
 dădăre 180
 deșira [vb.] 180
 di-insul 82
 dimineață 48, 181
 diminecior 49
 direcționa 36
 doori 82
 dragăci 194

E

-ean 47
 ei 36—37
 -ei- 77
 elogia 36
 -enii 77
 extravagant 36

F

farmec 73
 fetele; ~ codrului 110
 fi 182
 flecăciturile 49
 flecări [vb.] 49
 flecăți [vb.] 49
 flecătitură 49
 frate(le) 181
 frumusețe 73
 frustra 36
 fuscă 180
 fușteț 180

G

gata 183
 grojdă [vb.] 49
 grojdă 49

I

-ii- 77
 -im- 77
 înel 180

ins 82
 insul 82
 -inț- 77
 -ior 49
 -și- 77
 -ișor- 77
 -ișt- 77
 -(i)tură 49
 -iț- 77

I

-ii- 77
 înel 180
 ins 82
 insul 82

J

jăghiu 48

L

-le 181
 lepădat 82
 lua 49
 luător, -oare; ~ de seamă 49
 lui 36—37
 lumină 137, 140
 luna 181

M

marță-mari 107
 Marțea morților 107
 Marțea rusitorilor 107
 merge 181
 merita 127
 mișalcă 49
 mișarcă 49
 mișealcă 49
 mișel 49
 minecat(u) 50

N

Neaga 50
 neagă 50
 neavîndu-ă 82
 neavîndu-o 82
 nece 184
 neci 184
 ni 184
 nici 184
 nînia 50
 nîinii [vb.] 50

O

-oi- 77
 oricine 130, 131
 oriunde 130
 -os 39, 51

P

papură 48
 păduche 181
 păscar 51

păscui 51
 păsulie 48
 pe 183
 pește 51
 pesc- 51
 Pescan, -i 50
 pescar 51
 pescos, -oasă 51
 *pescu 51
 pescui 51
 pescuț 51
 peste 82
 pește 51
 plîmba 180
 plod 51
 podeț 51—52
 pociu 182
 pre 183
 prespre 82
 pri-insul 82
 primăvara 181
 primbla 180
 priveghere 36
 puțină 82
 puținea 82

Q

quark 73

R

rusale; Strada ~ 109
 Rusale 109
 rusalelor; Strodl ~ 106
 Rusalie 106
 rusalii; strat de ~ 106, 109, 110
 rusaliilor; Buciumul ~ 110;
 codru ~ 110; Sflederu ~ 109;
 Sfrèdele ~ 109; Sfrèdelu(l) ~ 106, 109, 110;
 Sfrèderele ~ 109; strada ~ 106, 110; Stradele ~ 109;
 stratul ~ 110; Strodl ~ 109, 110; Zbuciumu ~ 110
 Răsitări 107

S

sa 36—37
 să 180
 său 36—37
 scalce 47
 scalcie 47
 scăluș 108
 scoate 193
 scobi 36
 sculpta 36
 se 180
 seara 181
 seduce 36
 sfășie 108
 sfăt-frumos 108
 sfestilă 108
 sfleder 109
 Sflederu; ~ rusaliilor 109

sforțat 108
 sfredel 109, 110
 Sfedeale rusaliilor 109
 Sfredhu(1) rusaliilor 109, 110
 Sfrederr 109
 Sfrederele rusaliilor 109
 Sfredern rusaliilor 109
 sfrenție 108
 sfulgeră 107, 108
 sînge 140
 sint 182
 Sintoaderul 107, 110
 sintoaderii 106, 107
 sinziene 181
 sor(ă) 82
 soț 48
 spojor 108
 spulbere 108
 Stoderuse 109
 Stodorusele 107
 Stodoruse 109
 Stodorusele 107
 strada 109
 Stradă rusale(-lii) 109, 110
 Strădele rusaliilor 109
 strat 109
 Străt(u) de rusalii 108, 109
 stratul rusaliilor 108, 110
 strodu 110
 Strôdu rusaliilor 109, 110
 stufiș 108
 Ș
 și 130, 131
 T
 tălarcă 49
 tîrziar 49
 Toader 110
 Todor 109; ~ rusaliilor
 Todorose 108
 Todorosalii 107, 108

Todoru Rusaliilor 107
 Todoruse 106--108
 Todorusele 106
 Todoruse 107
 Todoru le) 1098a(1s,
 Totodura 108
 trebui 121, 124--126
 tsiu 182

T

ține 193

U

-u- 77
 ucisăt 82
 uciset 82
 uciseși 82
 -ui 51, 77
 uncrop 48
 uncropuri 48
 urma [vb.] 126--127
 -ut 39, 41, 43
 -uț 51

V

vād 180
 vādzu 182
 vāz 180
 vede 181
 vedem 181
 vînt 137

Z

zhangă 108
 zbiciuit 108
 zbuciumu rusaliilor 110
 zvidare 108

DIALECTUL AROMÂN

arič 48
 cădzută (am ~) 182
 faptă (am ~) 182
 nițe 184
 niți 184
 pescu 51

DIALECTUL
MEGLENOROMÂN

arič 49
 ne 50
 niți 184

SARDĂ

baular 46
 kalke 47

SÎRBOCROATĂ

kleknuti 48
 koptac 47

SLAVĂ

na 183
 ukropu 48

SPANIOLĂ

-ado 38
 co: 47
 -oso 39, 41
 pescoso 51
 -udo 39, 41--43
 -uto 41--43

UCRAINEANĂ

lapki 47

INDICE DE MATERII

A

ADOPTARE; ~ în limbă 15, 16
ANALIZĂ; ~ semantică 143-149, 157-164; ~ textuală 84-87, 143-149
ANTONIMIE 55
APLICARE; ~ a în limbă 20

C

CAUZALITATE; ~ în limbă 10, 19
CAZ 56-62, 91, 113-119
CAZUAL; construcții ~ e 56
COERENȚĂ; ~ a textului 70-72, 85, 188, 189
COGNITIV; nucleu ~ 68-69
CONECTIV; ~ e transfractice 165-176
CONECTOR; ~ i textuali 165-176
CONGRUENȚĂ; ~ a textului 72, 73
CONVERSAȚIE; raportul dintre dialog și ~ 86; teoria ~ i 189
COORDONARE; ~ a în română 129-137
COREFERENȚIALITATE 174
CREARE; ~ a limbii 11-12; ~ în limbă 14-15
CREATIVITATE; ~ a în limbă 10-12, 17
CRIPTOCATEGORIE LINGVISTICĂ 26
CULTIVAREA LIMBII ROMÂNE 35-36, 91-92
CUVÎNT; structura morfologică a ~ elor și ortografia românească 75-79

D

DACOROMÂN; lexicul graiurilor ~ e 195-196
DERIVARE; ~ în română 75-79, 90-91
DESIGNARE; lingvistica ~ ii 7
DIALECTAL; anchete ~ e 96; chestionare ~ e 95; gramatică ~ a comparată 87-90; morfologie ~ a românească 195
DIALOG; narațiune și ~ în proza românească 85-87; raportul dintre ~ și conversație 86
DISCURS 6, 14; inovație în ~ 14
DISCURSIV; expansiune ~ a 69-70

E

ENUNȚIATIV; semn ~ 22
ETIMOLOGIE; ~ ii românești 45-52, 181
EXPANSIUNE; ~ discursivă 69-70
EXPLETIVARE 174

F

FIGURĂ; ~ i semantice 84-85; ~ i sintactice 84-85
FILOLOGIE; ~ românească 81-83
FINALITATE; ~ în limbă 10, 19
FLEXIUNE; ~ nominală 56-62, 91, 113-119; ~ verbală în galegă 95-98

FONETICĂ; ~ a graiurilor 195; ~ a istorică a limbii române 180

FRANCEZĂ; exprimarea posesiei în ~ și română 113-119; gramatica limbii ~ e 25, 113-119

G

GALEGĂ; flexiunea verbală în ~ 95-98
GENERATIV; gramatică ~ a 9
GEOGRAFIE LINGVISTICĂ; ALR 29, 105-111; ALGa 95-98
GERUNZIU 90-91
GRADUALITATE; ~ a în limbă 14
GRAI; fonetica ~ urilor 195; gramatica ~ urilor moldovenesti 87-90; lexicul ~ urilor dacoromâne 195-196
GRAMATICAL; relateme ~ e și relateme sintagmatice 166
GRAMATICĂ; ~ dialectală comparată 87-90; ~ a limbii franceze 25, 113-119; ~ generativă 9; ~ a limbii române 53-63, 75-78, 90-91, 113-119, 121-132, 181; ~ a graiurilor moldovenesti 87-90

I

IMPLETIVARE 174
INOVAȚIE; ~ în discurs 14; ~ în limbă 15, 16
IPSITATE; ~ a limbii 11
ISTORIE; ~ a limbii 13, 16-17, 19; ~ a limbii române 177-185; ~ a lingvisticii românești 29-37

L

LEXIC; ~ ul graiurilor dacoromâne 195-196; ~ poetic 136, 137; ~ românesc în ALR II: *Todorusale* 105-111
LEXICOGRAFIE; ~ bilingvă 192-194; ~ onomastică 189-191; ~ românească 29, 31-33, 103-104
LEXICOLOGIE; ~ românească 45-52, 105-111, 181
LIMBAJ; ~ ul artistic românesc 83-85; planul textual al ~ ului 165; teoria ~ ului 5, 9-13, 17, 18, 22, 189
LIMBĂ; adoptarea în ~ 15, 16; aplicarea în ~ 20; cauzalitate în ~ 19; clasificarea ~ ilor romanice 93-94, 101; creare a ~ ii 11-12; creare în ~ 14-15; creativitatea în ~ 10-12, 17; finalitatea în ~ 19; gradualitatea în ~ 14; inovație în ~ 15, 16; ipsitatea ~ ii 11; istoria ~ ii 13, 16-17, 19; motivația în ~ 19; norma în ~ 18-19; sistemul ~ ii 18-20, 22, 23
LINGVISTIC; criptocategorie ~ a 26; schimbare ~ a 9-20; semn ~ 21-28; tip ~ 18, 19
LINGVISTICĂ; ~ generală 3-8; ~ integrată 7; ~ a designării 7; ~ a textului 6,

65-74, 134, 165-176; istoria ~ii românești 29-37

M

MOLDOVENESC; gramatica graiurilor ~ști 87-90

MORFOLOGIC; structura ~ă a cuvintelor și ortografia românească 75-79

MORFOLOGIE; ~ dialectală românească 195; ~ românească: verbul 181-182

N

NARAȚIUNE; ~ și dialog în proza românească 85-87

NOMINAL; flexiune ~ă 56-62, 91, 113-119

NORMĂ; ~ în limbă 18-19

NOȚIONAL; ideeție ~ă 25

NUCLEU; ~ cognitiv 68-69

NUMERAL; ~ul în graiurile moldovenești 87-88

O

ONOMASTIC; lexicografie ~ă 189-191

ORTOGRAFIE; ~a limbii române 34-36; structura morfologică a cuvintelor și ~a românească 75-79

P

POETIC; lexicul ~ 136, 137; limbajul ~ 84; structuri ~e în poezie și proză 151-164; tipologia textelor ~e 133

POETICĂ; ~ românească 84; ~a textului 73; „Luceafărul” lui Eminescu 143-149; textele lui L. Blaga 133-141

PRAGMATICĂ 85-87, 188

PRONUME; ~le în graiurile moldovenești 87-88

R

RELATEM; ~e gramaticale și ~e sintagmatice 166

REZUMARE 174

ROMANIC; clasificarea limbilor ~e 93-94, 101

ROMÂN; credință și credințe la ~i: *Todorușale* 105-111; formarea limbii ~e și a poporului ~ 177-179

ROMÂNĂ; coordonarea în ~ 129-132; cultivarea limbii ~e 91-92; derivare în ~ 75-78, 90-91; exprimarea posesiei în franceză și ~ 113-119; fonetica istorică a limbii ~e 180; formarea limbii ~e și a poporului român 177-179; gramatica ~ei 53-63, 75-79, 90-91, 113-119, 121-132, 181-184; istoria limbii ~e 177-185; ortografia limbii ~e 34-36, 75-79

ROMÂNESC; filologie ~ească 81-83; istoria lingvisticii ~ești 29-37; lexicografie ~ească 31-33, 103-104; lexicologie ~ească 45-52, 105-111, 181; limbajul artistic ~ 83-85; morfologie ~ească

181-182, 195; narațiune și dialog în proza ~ească 85-87; poetică ~ească 84; stilistică ~ească 83-85, 133-164

SEMANTIC; analiză ~ă 143-149, 157-164; componentele ~e ale textului 68-72; figuri ~e 84-85; mecanisme ~e 173-175; structura ~ă a textului 187

SEMANTICĂ 24, 68-72, 113-119; ~ structurală 6, 187; ~ textuală 136, 188

SEMION 22

SEMIOTICĂ 24, 65-74, 85-87, 135-136

SEMN; ~ enunțiativ 22; ~ lingvistic 21-28; ~ neenunțiativ 22; ~ sinalagmatic 21-28

SEMOGLIFĂ 25

SINALAGMATIC; semn ~ 21-28

SINTACTIC; figuri ~e 84-85

SINTAGMATIC; relațiile gramaticale și relațiile ~e 166

SINTAXĂ; ~a graiurilor moldovenești 89; ~a limbii române: coordonarea 129-132

SISTEM; ~ul limbii 18-20, 22, 23

STILISTICĂ 85, 135-164; ~ românească 83-85, 157-164

STRUCTURAL; semantică ~ă 6, 187

STRUCTURĂ; ~a morfologică a cuvintelor și ortografia românească 75-79; ~a semantică a textului 187; ~i poetice în poezie și proză 151-164

T

TEORIE; ~a conversației 189; ~a limbajului 5, 9-13, 17-18, 22, 189

TEXT; ~ul științific: delimitare, componente, proprietăți semantice 65-74; ~ele lui L. Blaga 133-141; coerența ~ului 70-72, 85, 188; ~189; componentele semantice ale ~ului 68-72; congruența ~ului 72, 73; crearea ~ului 68-72; definiția ~ului 189; lingvistica ~ului 6, 65-74, 134, 165-176; poetica ~ului 73; semantică ~ului 188; structura ~ului 68, 187; teoria ~ului 187-189; tipologia ~elor 73, 133

TEXTUAL; analiză ~ă 84-87, 143-149; conectori ~i 165-176; expresie ~ă la L. Blaga 138-140; funcționarea ~ă 173-175; planul ~ al limbajului 165; semantică ~ă 136, 188; sintaxă ~ă 182

TEXTUALITATE 187-189

TIP; ~ lingvistic 18, 19

TIPOLOGIE; ~a textelor 73, 133

TRANSFRATIC; conective ~e 165-166

TRANZITIVITATE; ~a verbelor 53-63

V

VERB 53-63, 181-182; ~e personale și impersonale 121-128; ~ul în graiurile moldovenești 88; tranzitivitatea ~elor 53-63

VERBAL; flexiune ~ă în galagă 95-98

Imprimeria „ARDEALUL“ Cluj, c-da 490

Reprezentativă în primul rînd pentru activitatea lingviștilor clujeni, revista „Cercetări de lingvistică” apare prin grija Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca. Profilul revistei este larg deschis tuturor domeniilor lingvisticii, dar în special problemelor de lingvistică românească: istoria lingvisticii românești, istoria limbii române, dialectologie, onomastică, gramatică, fonetică-fonologie, lexicologie-lexicografie, filologie, lingvistică generală etc. Acestea sînt, de altfel, și rubricile obișnuite ale sumarelor revistei. De asemenea, „Cercetări de lingvistică” are o secțiune cuprinzătoare dedicată recenziilor și prezentărilor de cărți, în care sînt semnalate și discutate numeroase apariții de lingvistică românească și străină. Sumarul numerelor este completat de cronici ale principalelor manifestări interne și internaționale din domeniul lingvistic, precum și de un indice anual (de materii, de autori și de cuvinte). Revista publică studii și cercetări în limbile română, franceză, italiană, engleză, germană etc.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pîgini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabel și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se vor trimite pe adresa Consiliului de conducere al revistei: 3400 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21.

Lucrări apărute în editura Academiei

- Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P** (pogrijeie — presimțire), 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T** (t — tocălită), 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T** (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P** (presin — puzzolană), 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. X, partea 1, litera **S** (s — sclabuc), 1986, 400 p., 79 lei; tom. X, partea a 2-a, litera **S** (scladă — semintărie), 1987, p. 389—690, 64 lei; tom. X, partea a 3-a, litera **S** (semn — siveică), 1990, p. 691—1041, 130 lei.
- ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.
- MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.
- * * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.
- MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.
- AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, [vol. I], 1987, 224 p., 16 lei; vol. II 1988, 368 p., 28 lei.
- TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, I. Ediție critică de Carmen-Gabriela Pamfil. Introducere de Gavril Istrate, 1987, 476 p., 53 lei.
- Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV+286 p. + 420 p. (broșură), 322 lei.
- ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română. Principii și metode**, 1987, 160 p., 11,50 lei.
- Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică din București, **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1986, 1050 p., 250 lei; Supliment (DEX — S), 1988, 200 p., 37 lei.
- * * * **Formarea cuvintelor în limba română**, volumul al III-lea. Sufixele I. Derivarea verbală, 1989, 190 p., 18,50 lei.
- * * * **Dicționar german—român**, ediția a II-a, 1989, XLVIII + 1184 p., 400 lei.
- MIOARA AVRAM, **Ortografie pentru toți**, 1990, 168 p., 19 lei.
- ANDREI AVRAM, **Nazalitatea și rotacismul în limba română**, 1990, 248 p., 45 lei.